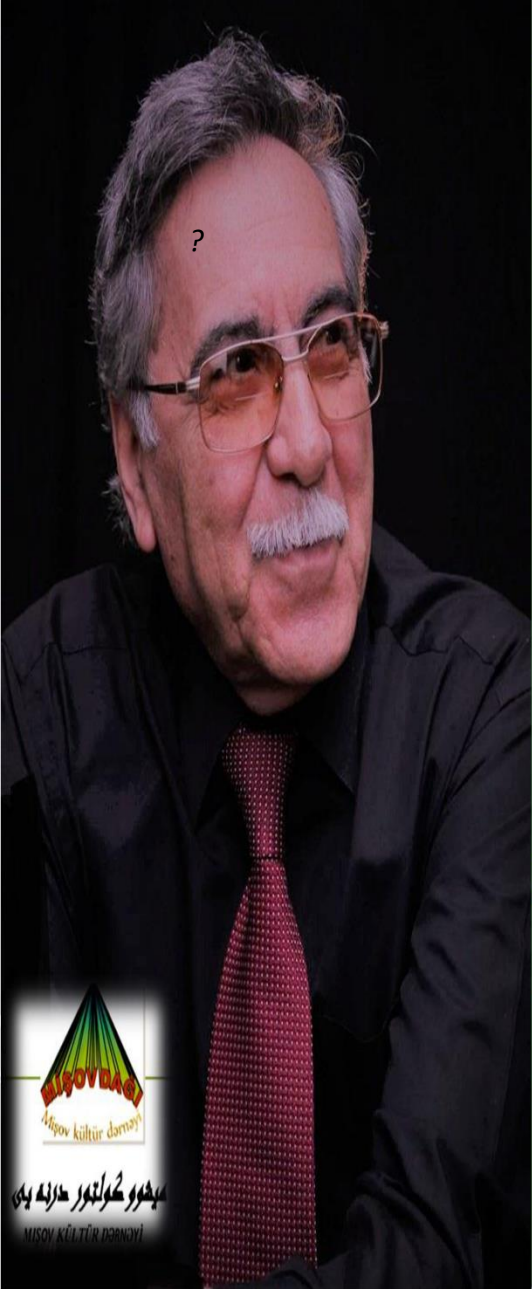
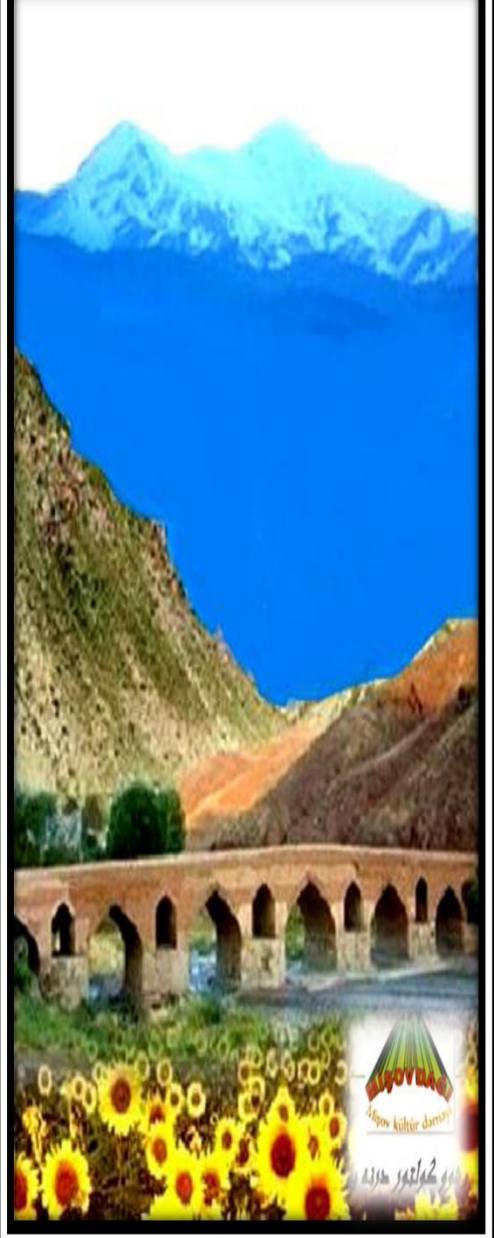

19
M
İ
Ş
O
V

D
A
Ğ
I

Dərgimizin bu – son nömrəsinin nəşrində, dəyərli məsləhətlərini bizdən əsirgəməyən – Bakıdan yazıçı-jurnalist, professor Aqşin Babaya, Ukraynanın Kiev şəhərindən Ətaya Əkbərsoya və Salyandan Gülarə Bağirovaya öz təşəkkürümüzü bildiririk!

Mişov Dağı

درگیمیزین بو نومره یسنده مالی دستک گوسترن سایین
مومهندس نگاری دن و خومنائی اکبر منظوری دن تشکور
میشوو کولتور درنه یی اندیریک .

اولو تاتری نین آدیله

19

میشوو کولتور درنه یی

ƏDƏBİ BƏDİİ DƏRGİSİ

MIŞOV KÜLTÜR DƏRNƏYİ 2017 = 1396 - TEHRAN

Mişov Dağı. 19. میشوو داغی.

Mişov Kültür Dərnəyi میشوو کولتور درنه یی

TÜRKÇƏ – FARSCA توركجه - فارسجا

Qurucu və REDAKTOR D.R Aqşın Ağkəmərlı آقشین آغکمرلی: دوکتور

DIZAYNER : Ş . YÜKSƏL یوکسل ش . یوکلگی سایارلا ییغان :

BILGISAYARDA YIĞAN : Ş. YUKSƏL یوکسل ش . جیلد و دیزاینر :

رنداکسیا هیاتی: پورفئسور دوکتور نریمان حسن زاده، دوکتور آتا بابا ایسماعیل اوغلو، دوکتور بارات ویصال (عبدالله لطفی) ارکین، (اصغر سلطانی) انلچین، علی خیر دوکتور اکرم میشوو داغلی، خومنالی اکبر منظوری، سولدوز ده بیرمانچی اوغلو دوکتور منصور علی اوغلو، دوکتور مظاهر سلیمانزاده.

Redaksiya heyəti: porfessor D.r Nəriman Həsənzadə, Dr.Əkrəm Mişovdağlı.D.r Mezahir Suleymanzade,D.r Mənsur Əlioğlu. Elçin (Əsgər Sultani). Ərkin(Əbdola lütfi) Dr. Brat vsal Əli Xeyri,Xumnalı Əkbər Mənzuri, Suduz Dəyirm ançioğlu Dr. Ata baba İsmayiloğlu.

230

Tehran- تهران- 2017 1396

300:

E-mishov.az@hotmail.com

6037 9918 3995 5105

00989353506616

20.000 – بیرمی مین تومن

صفحه لرین سایى :

باسین ایلى

sayi- سایى

ایمیل -

میللى بانک دا حسابیمیز بنله دیر :

Tel- تلفون نومره :

MƏKTƏB

Uzun illərdən bəri bir sualın cavabını düşünürəm? Niyə bizlər özgə olmağa çalışırıq? Görəsən bunun səbəbi nədədir? Niyə biz özümüzə yad olmağı, özümüz olmaqdan üstün tuturuq? Bu bizi bizlikdən çıxaran səbəb görəsən nədir? Nöqsanı özümüzdə axtarmağa qərar verdım. Bu qərara gəldim ki, mənı məndən uzaqlaşdıran səbəb kimliyimizi unutmaqdan, özümüzü tanımamaqdan qaynaqlanır.

Yaxşı bilirik ki, hər hansı cəmiyyətin düşünən beyni, o cəmiyyətin aparıcı qüvvəsi öndə gedən aydın və ziyalılardır. Bizim avropalaşmış aydınlarımız cəmiyyətə öz mədəniyyətimizi yox, Avropa mədəniyyətini aşılamağa çalışmışlar. Ancaq fərqiində belə deyildilər ki, Avropanın mədəniyyəti öz şərtləri

əsasında, özünə uyğun yaranıb. Bu əsasları düşünmədən, ona tabe olmaq, onu təmsil etmək,

qanunlarını ölkəmizdə tətbiq etmək, böyük səhvlərə yol vermək deməkdir. Necə ki, vaxtında solçuluq düşüncəsini daşıyan kommunist yoldaşlarımızın bir çoxu mühitin, şəraitin fərqliliyini düşünmədən Rusiya, Çin və sairələrin düşüncəsini Vətənimizdə yaratmağa, bizləri onlara bənzətməyə çalışırdılar. Belə səhvlər böyük fəlakətlərə, qırğınlara, surgünlərə, zindan və e'damlara gətirib çıxardı. Nəticəsi bu oldu ki, öz Vətənimizdə Vətənsiz yaşadığ.

Eləcə də dindən xəbəri olmayan bəzi din xadimlərimiz, yalançı ruhanilər ərəb və şəriət qanunlarına istinad edərək millətimizi ərəbləşdirib, öz kökündən ayırmağa çalışırdılar. Başqa bir tərəfdən isə farslar İranlıq bayrağı altında bizləri farslaşdırmaq niyyətində olublar. Gizlin-gizlin işlər aparıb , bizlərə aid olan mə'nəvi dəyərlərimizi ya mənimsəyiblər, ya da dəyişiblər. Torpaqlarımızı parçalayıb, yer adlarını farslaşdırıb, yer altı, yer üstü sərvətlərimizi qarət ediblər. Və ən nəhayət millətimizi öz kökündən uzaqlaşdırmaq məsədilə öz doğma yurd-yuvalarından didərgin salıb, fars bölgələrinə köçürüb, fərd-fərd, nəsil-nəsil asimilə

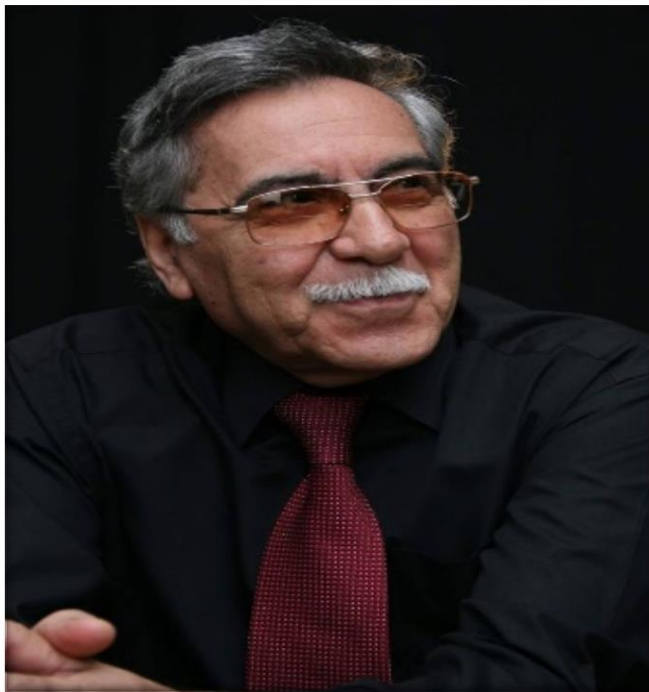
etməyə çalışıblar. Təəssüflər olsun ki, bu siyasət bu gün də davam edir. Buna görə də öz Vətənimizdə heç bir vətəndaş hüququ olmadan yaşayan bizlər Vətənsizlərlik...

Bu gün bu və ya bu kimi düşüncələr hələ də davam edirsə, belə qəbul olunmaz şəraiti qəbul ediriksə, səbəbi milətimizin milli-mə'nəvi dəyərlərini dərk etməməsi, öz tarixi kimliyini tanımamasıdır. Buna görə də özünü özgədə axtarmaq, özünə özgə gözüylə baxmaq, öz kimliyini özgəsindən öyrənmək, yad dildə danışmaq və nəhayət özünü danmaqla nəticələnir.

Elə bu səbəbdən yana Ana dilində məktəb hər kəsə gərəkdi, çünki Ana dilində təhsil almaqla öz milli kimliyini dərk edirsən. Xüsusilə ibtidai və orta məktəb mərhələsində şəxsiyyətin formalaşması üzə çıxır. Təhsilin bu mərhələsində yazıb oxumaqla bərabər öz tarixini, tarixi şəxsiyyətlərini və millətinin ayrı-ayrı dəyərlərini, onun adət-ənənələrini öyrənməklə bərabər, Ana dilinin incəliklərini qavrayırsan. Bir sözlə özünü tanımaqla gələcəyini öz milli-mə'nəvi dəyərlərin əsasında qurur və öz kökün üstündə köklənirsən.

Aqşın ağkəmərlı

پروفیسور آقشین بابا Professor

A

Q

Ş

I

N

B A B A *filologiya üzrə elmlər doktoru*

Əməkdar jurnalist

Aqshin Baba 1936-cı ildə anadan olub. 1959-cu ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirib. Aqshin Bab əmək fəaliyyətinə

tələbəykən respublika radiosunda başlayıb. Türkiyə, ərəb ölkələrinə, İrana və Cənubi Azərbaycana verilişlər hazırlayan redaksiyaların Baş redaktoru təyin edilib. Əsas işindən ayrılmadan 10 il(1969-1979) ingilis, fransız, alban və ispan dillərində çap olunan "Moskou nyus" qəzetinin Azərbaycan üzrə xüsusi müxbiri olub. Ölkəmizin ictimai həyatı, mədəniyyəti, incəsənəti haqqında həmin qəzetin səhifələrində yazılar dərc etdirib. Ü.Hacıbəyov, F.Əmirov, Q.Qarayev, Niyazi, T.Salahov kimi sənətkarlarımızı xarici ölkə oxucularına tanıtdırıb.1959-cu ildən 1991-ci ilə qədər Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsində çalışıb, 15 il (1976-cı ildən) Azərbaycan radiosu və xarici verilişlər üzrə sədr müavini olub. 1972-1975-ci illərdə Türkiyədə işləyib. Sədr müavini işləyərkən onun təməl daşını qoyduğu verilişlərdən biri bu gün də Cənubi Azərbaycana yayımlanan proqramlarda səslənən "Körpü"dür. O, radioya rəhbərlik etdiyi vaxtlar "Araz" radiostansiyasının verilişləri şəhər erkən efirə çıxdı. "Şəhər" proqramı fəaliyyətə başladı. Televiziya və Radio Verilişlərinin Bədii Şurasına rəhbərlik etdi, mahnı və diktör müsabiqələrində münisflər heyətinin sədri olub.Milli Məclisdə mətbuat xidməti 1991-cı il mart ayının 1-də yaradılıb.Onun ilk

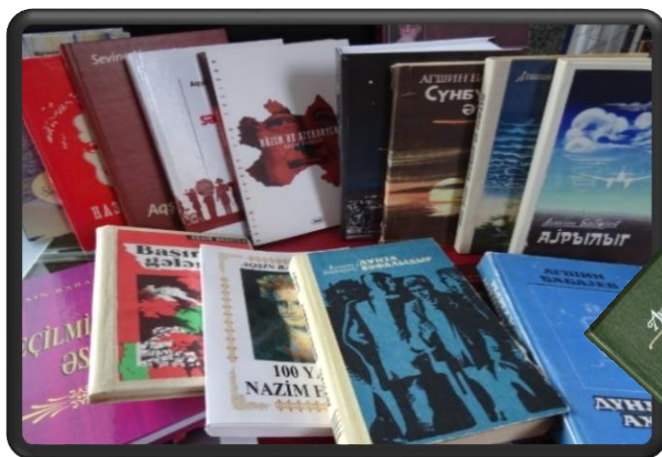
rəhbəri də Aqşin Babayev olub. O, bu vəzifədə 15 il işləyib. Kütləvi informasiya vasitələri ilə sıx əlaqə yaratmış, MM-in nəşri olan "Qurtuluş", "Tariximizin faciəli səhifələri: soyqırımı", "Heydər Əliyev və Azərbaycan parlamenti", "Azərbaycan parlamenti və beynəlxalq təşkilatlar", "Müstəqil dövlətimiz və parlamentimiz" yazıları ilə tanınmışdı. Onun parlament nümayəndə heyətlərinin tərkibində Fransaya və Səudiyyə Ərəbistanına səfərlərindən hazırladığı reportajlar, Türkiyə və İsveçrədən yazdığı publisistik qeydləri maraqla oxunurdu. 1991-2006-cı illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Mətbuat katibi vəzifəsində çalışıb. 1993-cü il iyun ayının 15-dən oktyabr ayının 3-nə qədər, yəni Ulu Öndərimiz H.Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilən günədək Onun Mətbuat katibi olub.

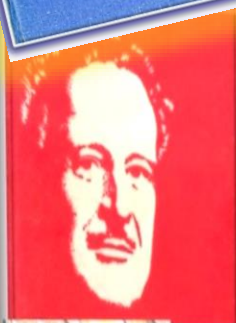
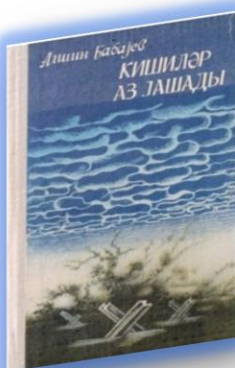
Aqşin Babayevin ilk hekayəsi 1958-ci ildə "Oktyabr işıqları" almanaxında çap olunub. 1964-cü ildə onun "Cəzibəli üfüqlər" adlı ilk hekayələr kitabı çapdan çıxıb. "Həmişəbahar", "Bir parça həyat", "Ağ ulduzlar", "Bir ürəyin hərarəti", "Ayrılıq", "Söz gülləsi", "Dünyanın axırı" adlı kitabların müəllifidir. "Kişilər az yaşadı" kitabı isə Moskvanın "Sovetski pisatel" nəşriyyatı tərəfindən 30 min nüsxə tirajla nəşr

edilib. Yaxın günlərdə 10 cilddən ibarət "Seçilmiş əsərləri"nin birinci cildi işıq üzü görüb. Onun dövrü mətbuatda işıq üzü görən və kitablarında toplanmış oçerkləri, reportajları, məqalələri yüzlərlədir. Niyaziyə, Q.Qarayevə, M.İbrahimova, Nazim Hikmətə, Ə.Məmmədخانliya və başqa yazıçı və mədəniyyət xadimlərinə həsr etdiyi portret yazıları oxucular tərəfindən maraqla qarşılanmışdı. A.Babayevin jurnalist yaradıcılığında ulu öndər Heydər Əliyevə, onun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyevə dərin rəğət hissləri xüsusi yer tutur. "Heydər Əliyevin jurnalistika məktəbi", "Qurtuluş davam edir", "Allah sizi Azərbaycanımız üçün qorusun", "Heydər Əliyev haqqında düşüncələr", "Hamımızın olan Azərbaycanı sevin" portret oçerkləri müxtəlif qəzet və jurnallarda çap olunub, oxucu rəğbəti qazanıb. Aqşin Babayev həm də şairdir. Yeddinci sinifdə oxuyanda "Bahar" adlı ilk şeirini yazıb. Sözlərinə mahnılar bəstələnib. Şeir kitabına xalq şairi Fikrət Qoca ön söz yazıb. Aqşin Babayevin dramaturq kimi ilk əsəri tələbəlik dövründə 1955-ci ildə tamaşaya qoyulub. Sonra pyesləri Musiqili Komediya, Rus Dram, Gənc Tamaşaçılar, Bələdiyyə, Sumqayıt Musiqili Dövlət Dram teatrlarında oynanıb. Onun ssenarisi əsasında telefilmlər çəkilib.

"Xilaskar" və "Oğul" pyesləri ulu öndərimiz Heydər Əliyevə həsr edilib. Aqşın Babayevin elmi əsərləri Moskvada, Ankarada, Tbilisidə çap olunub. "Nazim Hikmətin yaşı" adlı kitabı 1989-cu ildə Almaniyada işıq üzü görüb. "Türk ədəbiyyatı müntəxəbatı", "Türk dramaturgiyası", "Cümhuriyyət dövrü türk ədəbiyyatında sosial motivlər", "Azərbaycan və türk dünyası" kitabları bu gün də dəyərli dərs vəsaitidir. Türkiyədəki Nazim Hikmət vəqfinin Məsləhət Şurasının fəxri üzvüdür. O, 1967-ci ildən pedaqoji fəaliyyətlə məşğuldur. Yetirmələri "Azərbaycan", "Zerkalo", "Ayna" qəzetlərində, müxtəlif teleradio kanallarında çalışırlar. O, 30-dan artıq xarici ölkə filmini dilimizə çevirib. "Azərbaycan kino sənətində ədəbi əsərlərin təcəssümü" (A.Kazımsadə ilə birlikdə), "Kino...kino", "Kino sənətinin təməl daşı" kitablarını sənətsevərlər maraqla qarşılayıblar. İtalyan dramaturqu Terensinin "Qardaşlar", türk dramaturqu Haldun Tanerin "Kemanlı Əli dastanı" pyeslərini, Əziz Nesinin hekayələrini dilimizə çevirib. Onun çoxşaxəli yaradıcılığı haqqında Mirzə İbrahimov, Qulu Xəlilov, İrfan Ünver Nəsrəddinoğlu, Həmid Araslı, Əli Tudə və başqa ədəbiyyat, incəsənət xadimləri məqalələr yazıblar.

Attestasiya Komissiyası Ekspert şurasının üzvüdür. A.Babayev Yazıçılar Birliyi (1978) və Jurnalistlər Birliyinin (1961) üzvüdür. 35 bədii və elmi kitabın müəllifidir. Kitabları - “Kişilər az yaşadı” (1986) Moskvada, “Nazim Hikmətin yaşamı” (1989) və “Öyri gözlük” (2016) Berlində, “Nazim və Azərbaycan” (2012) İzmirdə, hekayələri Amerikada, Türkiyədə, İraqda, Moldovada, Gürcüstanda nəşr olunmuşdur. Türkiyədəki Nazim Hikmət Kültür və Sanat Vakfının fəxri üzvüdür. A.Babayev 1970-ci ildə “Əmək rəşadətinə görə” medalı ilə təltif edilib, 1987-ci ildə “Əməkdar jurnalist” fəxri adına, 2004-cü ildə II dərəcəli Dövlət müşaviri rütbəsinə layiq görülüb.

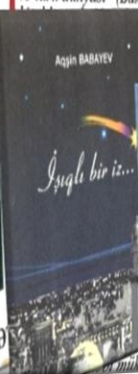

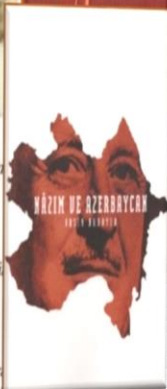
Ağısın Babayev 22 elmi və bədii kitabın müəlifidir. Onun əsərləri Rusiyada, Gürcüstanda, Moldaviyada, Almaniya, Türkiyədə, İranda nəşr olunmuşdur. A. Babayev Nazim Hikmət tədqiqatçısı kimi tanınır. Onun "Nazim Hikmət" (Bakı-1978), "Müasir türk dramaturgiyasında sosial motivlər" (Bakı-1982), "Nazim Hikmətin yaşamı" (Berlin-1989), "Azərbaycan və türk dünyası" (Bakı-1998)

СОЦИАЛЬНЫЕ
МОТИВЫ
В СОВРЕМЕННОЙ
ТУРЕЦКОЙ
ДРАМАТУРГИИ

Kültür və Sənət
O. 32 il Azərbaycan
və Radio
sində işləyib.
niyyətdə olub,
ndə nəşr edilən
xüsusi mixbiri ki
Milli Məclisin
ndə çalışır.
nalistidir.
lərinin üzvü,
u qələm ustası" və
cəldir. O. Azərbaycan

NAZİM HİKMƏTƏ BAĞLI ÖMRÜM

1957-ci il... Azərbaycan Dövlət Universitetinin iclas salonu. Nazim Hikmət kürsüdədir. Biz tələbələr uzaqdan-uzağa seyr edirik onu. Gur səsi dalğa-dalğa yayılır: "Bu müqəddəs, bu qüdsal evinizə – darülfünunuza çağırıdığınız üçün təşəkkürlər edirəm. Məni dünyanın ən bəxtiyar insanlarından biri yaptınız. Və mən indi burada düşünürəm ki, bəlkə mən görmədim, amma oğlum görəcək, necə İstanbulda da, bizim universitetdə də belə bir salon olacaq, oraya da Azərbaycandan bir şair gələcək, məsələn, indi burda şeir oxuyan bu qızcığaz gələcək. Siz məni necə qarşılayırsınızsa, onlar da onu elə qarşılayacaqlar. O şairdən bir istəyim var. O, oraya

getdiyi vaxt mənim İstanbullu gənclərimə desin ki, bizə də sənin Nazimin gəldi. Biz onu qardaş kimi bağrımıza basdıq və biz ona çox şeyi öyrətdik. Nə öyrəndisə bu dünyada, çoxunu bizdən öyrəndi. Bunu söyləməyi unutmasın. Və məndən salam söyləsin. Çünki, bəlkə mən məmləkətimə qovuşa bilmədim. Amma o, mənim məmləkətimi görəcək.”

1961-ci il... Moskvadayam. Şairin evində onunla üzbəüz oturmuşam. İnana bilmirəm ki, “Mavi gözlü dev”lə görüşmüşəm.

1962-ci il... Şair Bakıda qonaqdır. Radio jurnalisti kimi səsini lentə yazıram. Ayrılında deyir: “Müdafiənə məni də çağır. Unutma.”

1963-cü il... Nazimin qəfil ölüm xəbərini eşidirəm. Uşaq kimi ağlayıram.

1967-ci il... Nazim Hikmətin yaradıcılığına həsr olunmuş namizədlik dissertasiyamı müdafiə edirəm. Nazimşünas, bizim həmyerlimiz Əkbər Babayevdən teleqrafla rəy və təbrik məktubu almışam. Müdafiəmdə Nazim Hikmətin müəllimi hesab olunan, Türkiyənin məşhur jurnalisti Zəkəriyyə Sərtəl iştirak edir.

1972-ci il... Şairin Vətəni Türkiyədəyəm. Üç illik işləməyə gəlmişəm. Nazimin həsrətində olduğu, bircə dəfə də görmədiyi Toros dağlarından keçirəm.

Adana şəhərində kitab mağazasında mənə bir türk: “Bizdə vətən xaininin kitabı satılmaz” deyir. Baxıram bu türkə, ürəyimdən qara qanlar axır. Niyə beləyik biz? Amma çox keçmədən bu xəyal qırıqlığı tərk edir məni. Türkiyədə tanış olduğum dostlar – Ercan, Kamal, Yusif Nazimdən şeirlər deyirlər. Sevinirəm. Demək türklər Nazimi sevirlər.

Haşiyə: Heç ağılıma da gətirə bilməzdim ki, Nazim Hikmətin **YUNESKO** xətti ilə **2002-ci** ilin yanvar ayında keçiriləcək yubileyinin əks-sədası həm Türkiyədə, həm də Azərbaycanda çoxlarını sevindirəcəkdir, bəzi adamların qanını qaraldacaqdır. Nazimi sevməyənlər əvvəllər sanballı adamlar olub. Məsələn, Orxan Seyfi, Pəyami Səfa... İndi Nazimin bədxahları orijinal görünmək üçün dəridən-qabıqdan çıxan tör-töküntülərdir. Ancaq onlar istəsə də, istəməsə də, Nazim Hikmətin 100 illiyi bayram edildi. Dünyanın bir çox ölkələrində, o cümlədən Azərbaycanda da Nazim Hikmət yubileyi təntənə ilə keçirildi. Nəşriyyatlarımız bu böyük sənətkar haqqında kitablar nəşr etdilər. Görkəmli bəstəkarımız Arif Məlikovun Nazim Hikmətin ölməz əsəri əsasında yaratdığı “Məhəbbət əfsanəsi” baleti bir daha İstanbul teatrının səhnəsini bəzədi. Bir sözlə, Nazimin 100 illiyi böyük təntənə ilə keçdi.

1975-ci il... Türkiyədən Azərbaycana dönürəm. Nazimin kitabları ilə. Dünya xali deyil. Nazimi sevənlər çoxdur.

1976-1991-ci illər... Radioda işlədiyim illərdə Türkiyədən gələn qonaqları – Haldun Taneri, Əziz Nesini, Kamal Bayramı, Vedat Türkelini, Oqtay Akbalı, Asim Bezercini və başqa sənət xadimlərini qarşılayıram. Sözüümüz-söhbətimiz Nazim Hikmətdəndir.

1978-ci il... Nazim Hikmət haqqında kitabım Bakıda “İşıq” nəşriyyatında çap olunur.

1982-ci il... “Cümhuriyyət dövrü türk dramaturgiyasında ictimai motivlər” adlı kitabım Azərbaycan Elmlər Akademiyasının “Elm” nəşriyyatı tərəfindən çap olunur. Kitabın Nazimə həsr olunmuş ayrıca fəslə var.

1989-cu il... “Nazim Hikmət və yaşamı” adlı kitabım Berlində türk dilində işıq üzü görür. (Onu qələm dostum Yüksəl Kaya türkcələşdirmişdir.)

1992-ci il... Bakıya jurnalist Mustafa Ekmekçi gəlir. Nazim Hikmət dilindən düşmür. Onu tanıyanlardan müsahibələr alır. Nazim Hikmət haqqında xüsusi reportaj hazırlayır. Şairin Azərbaycanla bağlılığını öyrənir.

1996-cı il... Türk dramaturgiyasına həsr olunmuş doktorluq dissertasiyamı müdafiə edirəm. Araşdırmanın böyük bir hissəsi Nazim Hikmətin dram yaradıcılığına həsr olunmuşdur. Televiziya və radio verilişlərində Nazim haqqında danışiram, iftixar hissi keçirirəm.

1998-ci il... “Azərbaycan və türk dünyası” adlı kitabım çapdan çıxır. Onun böyük bir hissəsi Nazimə həsr olunub.

2000-ci il... Mən Nazim Hikmət Kültür və Sanat Vakfının Məsləhət Şurasının üzvü seçilmişəm.

Yenə 2000-ci il... “100 yaşlı Nazim Hikmət” adlı kitabım kütləvi tirajla işıq üzü görür və bu kitabıma görə 2001-ci il aprelin 11-də Beynəlxalq Mükafatlar Akademiyasının “Humay” mükafatına layiq görülürəm.

2012-ci il... Türkiyədə “Nazim və Azərbaycan” kitabım çap olunur.

Üç il həyat yoldaşımla, qızım ilə Nazim Hikmətin Vətəninə yaşamışam. Ömür dostum Müzəyyən xanım Zəkəriyyə Sərtəlin Nazim Hikmətə həsr etdiyi “Mavi gözlü Dev” kitabını dilimizə çevirib. Oğlum Gündüz aliəsi ilə birlikdə beş ildir ki, Nazimin Vətəninədir. Burada işləyir. Nəvələrim Nazimin dilində təhsil alırlar. Qızım Aytən Nazim Hikmətin

fəlsəfi görüşlərinə həsr olunmuş dissertasiya müdafiə edib. Fəlsəfə doktorudur. Evdə yazı masamın üstündə əlini çənəsinə söykəyib mənalı gözləri ilə mənə baxan Nazim Hikmətin şəkli var. Audio-kasetlərdə Nazimin səsi var. Bu səslər içərisində onun özünün oxuduğu şeirlər də var, mənim ondan aldığım müsahibələr də...

Bütün bu dediklərim ömrümün bir parçasıdır... Tələbəlik illərindən bu günə qədər gəlib çatan Nazim Hikmətə bağlı ömür! İnanıram ki, gündən-günə şöhrəti ucalan Nazim Hikmətin gələcək tədqiqatçıları heç olmasa bir yerdə mənim adımları çəkəcəklər. Bu, mənim üçün böyük qürur olacaq. Həyatda olsam da, olmasam da... Amma hələ ki, torpağın üstündəyəm. Nə qədər ki, torpağın üstündəyəm, Nazimdən deyəcək, Nazimdən yazacağam.

Mişov Araşdırma qürüpu

Ətayə ...

Əkbərsoy Ətayə Telman qızı
03.04.1972-ci ildə Azərbaycan
Respublikasının Bərdə
rayonunun Qazaxlar
kəndində doğulub. Xəsili kənd
orta məktəbini (1979-1989),
Bakı 1 saylı Tibb Kollecinin
əczaçılıq fakültəsini bitirib.
Oxuduğu illər ərzində
Azərbaycan Radiosunun
Cənubi Azərbaycan
redaksiyası ilə əməkdaşlıq
edib. Orta məktəb illərindən
Vətənpərvər ruhlu, lirik,fəəfi
şeyrlər və yazılar yazır. Şeyrləri
radionun "Körpü" verilişində
dəfələrlə səsləndirilib. "365-ci
qəzet"də və Türkiyədə "Göle
düştü şeyrlər" adlı
antologiyada nəşr olunub.
Vətəndən kənarda yaşasa da
Vətən sevgisini qəlbində
yaşadır.

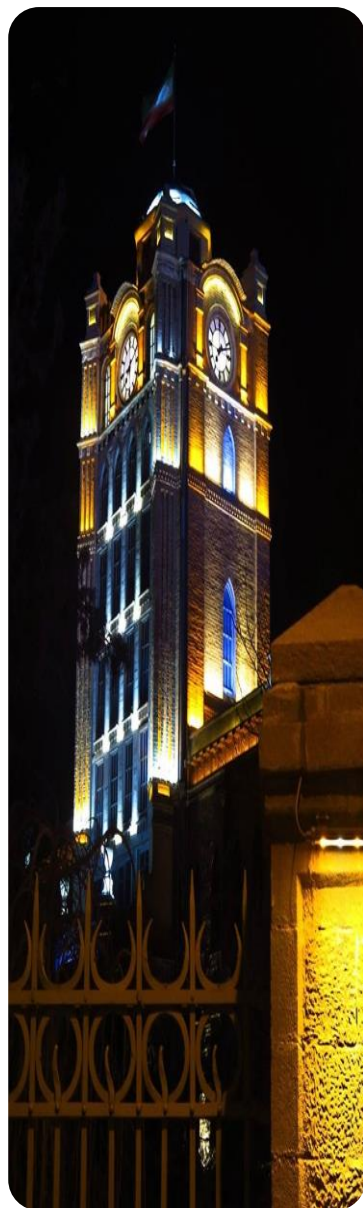
Azərbaycanım!..

Zamanla başına çox dərdlər gəldi,
Yadlar parça-parça böldülər səni.
Bütöv xəritəni görən olmayıb,
Namərdlər yarıya böldü Vətəni!..

Güneyli-Quzeyli etdilər səni,
Qardaş qardaşına həsrət yaşadı.
Yarı Vətəninə yaşayan millət,
Qəlbində bir nisgil yükü daşıdı.

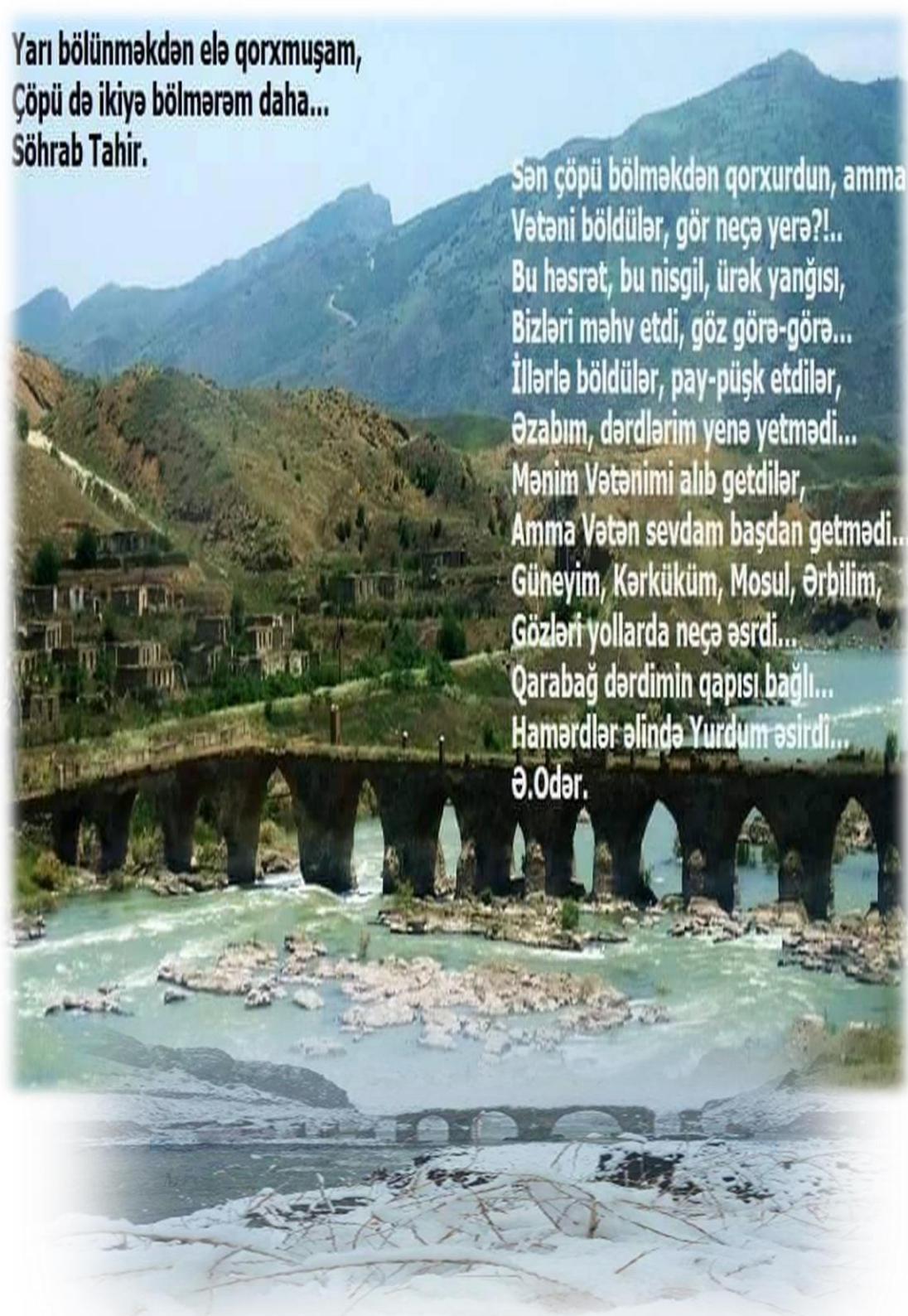
Sən dözdün,səsini heç çıxarmadın,
Dərdə üsyan etdi dərdli millətim...
Çox qanlar töküldü Vətən yolunda,
Vətəndə Vətənsiz yaşamaq çətin!..

Sapı özümüzdən olan baltalar-
Çırağına nöyüt tökdü düşmənin.
Əlindən hər şeyi bir-bir aldılar,
"Biz dözümlü xalqıq"-deyib dinmədin.

Yarı bölünməkdən elə qorxmuşam,
Çöpü də ikiyə bölməyəm daha...
Söhrab Tahir.

Sən çöpü bölməkdən qorxurdun, amma
Vətəni böldülər, gör neçə yerə?!..
Bu həsrət, bu nisgil, ürək yangısı,
Bizləri məhv etdi, göz görə-görə...
İllərlə böldülər, pay-püşk etdilər,
Əzabım, dərdlərim yenə yetmədi...
Mənim Vətənimə alıb getdilər,
Amma Vətən sevdam başdan getmədi...
Güneyim, Kərküküm, Mosul, Ərbilim,
Gözləri yollarda neçə əsrdi...
Qarabağ dərdimin qapısı bağlı...
Hamərdlər əlində Yurdum əsirdi...
Ə.Odər.

“Türkmənçay”.

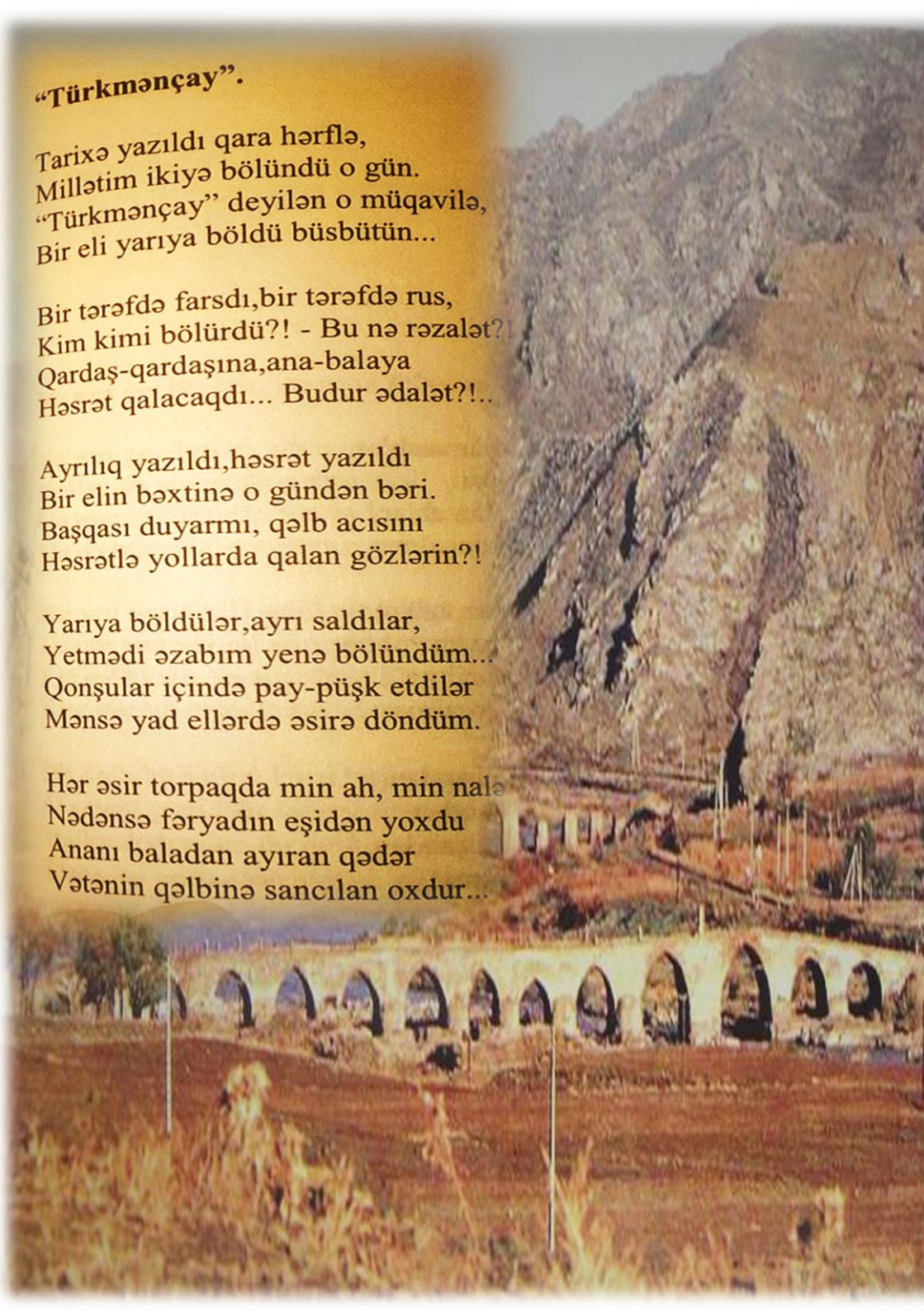
Tarixə yazıldı qara hərflə,
Millətim ikiyə bölündü o gün.
“Türkmənçay” deyilən o müqavilə,
Bir eli yarıya böldü büsbütün...

Bir tərəfdə farsdı, bir tərəfdə rus,
Kim kimi bölürdü?! - Bu nə rəzalet?
Qardaş-qardaşına, ana-balaya
Həsret qalacaqdı... Budur ədalət?!..

Ayrılıq yazıldı, həsrət yazıldı
Bir elin bəxtinə o gündən bəri.
Başqası duyarmı, qəlb acısını
Həsretlə yollarda qalan gözlərin?!

Yarıya böldülər, ayrı saldılar,
Yetmədi əzabım yenə bölündüm...
Qonşular içində pay-püşk etdilər
Mənsə yad ellərdə əsirə döndüm.

Hər əsir torpaqda min ah, min nalə
Nədənsə fəryadın eşidən yoxdu
Ananı baladan ayıran qədər
Vətənin qəlbinə sancılan oxdur...

Körpü

Sabahdan bəri səbrimi basıb gözləyirəm görüm,
kimin yadına düşəcək bizimkilərdən))) Belə görürəm
ki, dəyəсэн heç kimin yadına düşmür... (((

Bu gün bizim "Körpü" müzün Ad Günüdür! Düz 30
yaşı tamam olur.

"Körpü" haqqında əvvəlki yazılarımda oxumusunuz
yəqin ki.

Düz 30 il bundan əvvəl, əzizimiz, yazıçı-jurnalist,
professor Aqşin Babayev (Ayaz) bizimçün - Vətəndə
Vətənsiz yaşayanlar üçün, qəlbi də Vətəni kimi
param-parça olanlar üçün Azərbaycan Radiosunun,
Xarici Verilişlər Redaksiyasının, Cənubi Azərbaycan
bölməsində "Körpü" verilişini yaratdı. Hamımızı
"Körpü"nün nuruna topladı.

Bəlkə də indiki nəsil üçün bunun nə demək olduğu
anlaşılmaz. Amma o zaman üçün "Körpü" bizim ümid
yerimiz, o taylı həmvətənlərimizlə dalğalarda
görüşümüz demək idi. Azərbaycanın Güneyi ilə
Quzeyinin mə'nəvi Bütövlüyü demək idi. Hər

"Körpü"də oxunan məktubda bu hissi təkrar yaşayırdıq. Demək ki, bizi heç bir qüvvə ayıra bilməz. Demək ki, Vətən bizim ürəyimizdə Bütövdür!

"Körpü"nü təsadüfən ilk yarandığı gündən dinləməyə başladım. Bir verilişini də olsa nəzərdən qaçırmadım, uzun illər. Hərdən elə olurdu ki, verilişi dinləyə-dinləyə ya lentə köçürürdüm, ya da özüm üçün ssenarisini yazırdım.

Bakıda oxuduğum illər Aqşın müəllimlə tez-tez telefonla danışardıq və görüşərdik, "Körpü"ylə əlaqəli. Aqşın müəllim hər "Körpü"nin ssenarisini yazdığında mənə oxuyardı və fikrimi soruşardı. Hər dəfəsində də "Aqşın müəllim, siz özünüz həm yazıçı-jurnalistsiniz, həm də elm adamı, niyə ssenarini mənə oxuyub fikir soruşursunuz ki?" - deyərək xəbər alardım. Aqşın müəllimsə - " Qızım, sən "Körpü"nü o qədər sevirsən ki, əgər ssenaridə bir şey mənim nəzərimdən qaçsa, həmin dəqiqə hiss eləyərsən. Bəs mən bu ssenarini sənə oxumayım da kimə oxuyum?" - deyərdi. Əlbəttə bu Aqşın müəllimin qəlbinin böyüklüyündən irəli gəlirdi.

Çox istərdim ki, bu gün Güneyli-Quzeyli bütün "Körpü" sevarlərlə bir yerdə "Körpü"nin daha bir görüşünü keçirəydik. Amma olmadı. Aqşın müəllim

də, mənı başqa tanıyanlar da yaxşı bilirlər, ötən il Azərbaycanıdaykən "Körpü"nün görüşünü təşkil etməkdən ötrü çox çalışdım. Alınmadı...

Əminəm ki, Vətənə gələndə bir gün bu arzumu həyata keçirəcəm, İnşallah! O gün Aqşın müəllim başda olmaqla hamımız "Körpü"nün ocağına toplaşacağıq.

Bu günə "Körpü"müz 30 yaşındadır. Bu münasibətlə Aqşın müəllimi və bütün "Körpü"sevərləri təbrik edirəm! Dostluğumuz, doğmalığımız daim olsun!

Gün o gün olsun, "Körpü"müzün Ad Gününü Bütöv, Azad Azərbaycanımızda bayram edək!

Bütün "Körpü" sevərlərdən bir xahişim var, "Körpü" ilə bağlı diləklərinizi yazın.

Ətəyə Əkbərsoy

30.06.2017

Körpü.

87-ci ilin isti yay günlərindən biri idi. Nənəm demiş, "günün duran vaxtı" olduğundan hərə bir tərəfdə istirahət edirdi.

Mən isə həmişəki kimi çox sevdiyim balaca, qırmızı radiomu qurdalayıb, dalğalarda ruh oxşayacaq, həzin bir musiqi tapmağa çalışırdım.

Dalğalarda gəzişirkən, Azərbaycan Radiosunun,

Cənubi Azərbaycana hazırlanan verilişlərinə rast
gəldim.

Gözəl diktorumuz, məlahətli səsi ilə seçilən,
rəhmətlik Gültəkin Cabbarlının səsinə Güneyimə
həsr olunmuş verilişləri dinləmək, Vətən həsrətimə
həsrət qatırdı.

Yenə maraqla dinləməyə başladım.

Və birdən həmin gün, iyunun 30-da ilk proqramı
olacaq, yeni verilişi anons etdilər. "Körpü" adlanacaq
bu veriliş Güneyimlə-Quzeyimin həsrətinə son
verəcək, Vətənimə dalğalarda, ürəklərdə
Bütövləşdirəcək mə'nəvi körpü salacaqdı.

Sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Var gücüm ilə
qışqırmaq, hər kəsə bu haqda söyləmək istəyirdim.

Sevindiyimdən həm gülürdüm, həm ağlayırdım.

Verilişdə söylənən hər kəlməni qaçırmadan, diqqətlə
dinləməyə çalışırdım. Amma bu qədər qarışıq
hisslərin içində bu mümkündürmü?!..

O gündən etibarən, "Körpü"nin hər verilişini

səbirsizliklə gözləməyə və dinləməyə başladım. Veriliş ayda bir dəfə, hər ayın 30-da səsləndirilirdi. Yaradıcısı və uzun illər "Körpü"nü böyük sevgiylə hazırlayacaq, yə'ni ssenarinin müəllifi, yazıçı-jurnalist, professor, bizim sevimlimiz Aqşin Babayev(Ayaz) idi. Bir az da olsa, hamının yaxşı tanıdığı və hörmət etdiyi Aqşin müəllim haqqında. Aqşin müəllimi həyatda ilk "Körpü"dən tanıdım. Ona qədər "Dünya vəfalıdır" adlı kitabını oxumuşdum. İlk dəfə telefonla, 89-cu ilin sentyabrın 16-da keçiriləcək, "Körpü"nin görüşünə gedəcəyimi xəbər vermək üçün danışmışdım. Amma sonralar Aqlin müəllim mənim mə'nəvi müəllimim, dostum, sirdaşım oldu. Həyatımın bir çox dövrlərində onun mə'nəvi dəstəyini hiss etmək çox gözəldi. Aqşin müəllim nə qədər tanınmış bir şəxsiyyət olsa da, 18 yaşlı, qəlbi Vətən sevgisiylə döyünən, arzuları bitib-tükənməyən, ancaq həmişə maneələrle

qarşılaşan bir qızın mə'nəvi dəstəyinə çevriləcək
qədər sadə insan idi.

Həmişə "Mən elə bilirəm, sən mənim ikinci
qızımsan" deyərdi, mənə.

Ən bədbin anlarımda belə üzümü güldürməyə,
məndə gələcəyə inam yaratmağa çalışırdı.

Bu gün gələcəyə inamla adfımlaya bilirəmsə, bunda
Aqşin müəllimin böyük rolu olub.

Aqşin müəllim haqqında ürək sözlərim bu qədərlə
bitməz. Bir gün mütləq bu haqda geniş yazmağı
düşünürəm.

İndi isə Aqşin müəllimin bizə bəxş etdiyi, qəlbi
Vətən həsrəti ilə döyünənləri, Vətəndə Vətənsiz
yaşayanları bir ocağa toplayan "Körpü"müz
haqqında bir az da ətraflı mə'lumat vermək
istəyirəm.

"Körpü"nün ilk və vəfalı dinləyiciləri haqqında.

"Körpü"nün ilk dinləyiciləri:

Salyandan - Gülarə Bağirova, Təbrizdən - Aydın

Təbrizli, Astaradan - Ağarəhim Rəhimov, Tehrandan
- Cəmsid Cahangiri, Füzuli rayonunun Qazaxlar
kəndindən -Vəfa və İlhamə Şirinovalar
(əmiqızıdırlar), Tehrandan Aqşın Ağkəmərlı,
Parsabaddan - Babək Muğanlı(Şahdust Mirzayi), Əli
Məhəmmədpur, Cəfər Dehban; Təbriz Məmmədov,
Təbrizdən -Hafizəli Hüseynpur, Mənuçöhr Əzizi,
Təbrizin Tikmədaşından -Hüseyn Siyami, Bakıdan -
Səidə Kərimova, Aqıl Sabiroğlu, Kürdəmirdən -
Zemfira Zərbəliyeva(Əlişqızı), Könül Qənbərova,
Vəkili Fəthi, Huşəng Rezayan, Rəsul Atəşi,
Biləsuvarıdan - Xatirə Səfərova, Neftçaladan -Həcər
Heydərova, Dəvəçidən -Sona Əliyeva, Germidən -
Şəmsəddin Mirzadə, Rüstəm Əfruzi, Lerikin Çayrud
kəndindən Əfiqə Rzabəyli, Təbrizdən - Piruz Dilənçi
və mən Ətayə Əkbərsoy.

Adını unutduğum "Körpü" dinləyiciləri məni
bağışlasınlar. 30 ildən sonra yaddaşımda bu qədəri
qalıb.

P.S Dostların köməyi ilə bir çox
"Körpü" dinləyicilərinin adını qeyd etmək istəyirəm:
Ərdəbilin Qoşa Rəzi kəndi - Fizzə (Nina)
Məhəmmədpur, Məhəmmədpur (bacı-qardaşlar),
Tehran - Hüseyn Ağyarlı, Həsən İldırım, Türkoğlu,
Kərəc - Ağazadə Ülyayi, Xeyrulla Haqbəyli
(Saplaq), Məhəmməd Qasımı (Eldar),
Tehran - Miyana, Sərəskənd - Muradəli Qureyşi
(Qaplantı), Mir Hidayət Hisarlı, Umran Səlahi,
Gəncəli Səbahi
Qaradağ - Sədriyar Vəzifə (Eloğlu), Seyid Əsəd
Hüseyni,
Təbriz - Firudin Hasarlı, D.M.Asi, Qəhrəmani,
Süleyman Salis, Reza Həmrəz, Əli Azəri Daşqın,
Kərim Məşrutəçi (Sönməz),
Təbriz, Üskü, Kəndüvan - Əsgər Fələki (Arxa),
Günəy mahalı - Məhəmməd Kəşgilani (Binisli),
Məmmədli Niqabi,

Güney mahalı, Xamnə kəndi - Əbdülkərim Mənzuri,
Muğan (Parsabad) - Bəxtiyar Muğanoğlu, Dadıman
Qocabəyli, Malik, Səməd Muğanlı, Cəfər Qarapur,
Eldar Muğanlı, Mir Cəlil Hüseyni,
Qaradağ, Əhər - Səttar Gülməmmədi,
Sərab - Haşım Tərlan, Seyid Cavad Əbu Turabi,
Ərdəbil - E. Elçi, Məcidzadə Savalan,
Maki, Avacıq -Riyahi Avacıqlı,
Xiyav (Meşkinşəhr) -Zöhrə Meşkini,
Zöhrə Vəfayi, Pərviz Əhmədzadə, Fazil Əlizadə,
Közbulaqdan Abışova bacıları, Füzulidən Yeganə və
Gülənə Məcnunova bacıları, Kerim Qənbəri, Rza
Atəşi, Fazil Muqanlı Dehqan və adlarını
unutduğumuz daha neçə "Körpü" dinləyicisi.
"Körpü" bu qədər insanı bir-birinə doğmalaşdırıb və
neçə ailənin yaranmasına səbəb olub.
Demək ki, həyatımızda və tarixdə "Körpü"müzün
dəyərli izləri danılmazdır.

Zamanla "Körpü" haqqında silsilə yazılarımız
olacaq. Bu ilk olsun.

Ətayə Əkbərsoy

25.06.2017

İlk görüş.

I hissə.

"Körpü" bir çox dinləyicilərinin həyatında silinməz
izlər buraxıb, eləcə də mənəm.

O günü heç unutmaram. İmtahandan çıxıb, evə
qayıdırdım. Bir az gec döndüyüm üçün metrodan

çıxmazdan əvvəl evə zəng etdim. Telefona əmim cavab verdi. Gec gəldiyimə görə narahatlığını bildirdi. Çünki həmin gün imtahanlarım bitdiyi üçün Bərdəyə dönəcəkdik. Aramızdakı dialoq təxminən beləydi:

- Əmi, salam.

- Hardasan, Ətayə?

- Metrodan indi çıxıram. Evə gəlirəm.

- Ay bala, Güneydən dostun gəlib, səni axtarır.

-Güneydənmi? Nə vaxt? Kimdir? Hardadır? - qeyri-şüuri bütün sualları eyni vaxtda verirdim, həyəcandan, sevincdən.

-Qızım, bir dayan. Səni axtarıblar, bütün günü. Evin ünvanını güclə tapıblar. Səni çox gözlədilər, gəlməyincə çıxdılar. Rayona dönməliydilər onlar da.

- Əmi, qurban olum, hansı dostumdur? Adı nədir?

- Adı yadımda deyil. Uzun bir adı vardı. (Can ay əmi, Əlinin soyadı Məhəmmədpuru da adı sanıb.) Qohumu ilə gəlmişdi Biləsuvaran.

-Heç olmasa, biləydiniz də kimdir? İndi mən onu hardan tapım? Bəs mənə axtaran dostumu görməyim mən?

- Narahat olma, daha yeni çıxıblar. Zamini göndərirəm arxalarıyca. (Zamin qohumumuzdur. O da bizdəydi.)

- Əmi, nə olar, tez olsun! Birdən gedərlər.

- Çıxır evdən, nigaran qalma.

Əmimlə sağollaşıb, dəstəyi yerinə qoydum.

Metrodan çıxdım.

İçimdə elə bir hiss vardı ki, sözlərlə anladılması imkansızdı... Gah gülürdüm, gah gözlərimdən yaş

süzülürdü qeyri-ixtiyari.

Mənim Güneyimdən -Yarı Vətənimdən, həsrət dünyamdan tanımadığım, adını belə sonralar öyrənəcəyim dostum gəlmişdi... Bundan böyük sevincmi olardı?

İçim-içimə sığmırdı. Elə bil ürəyim quş olub,

uçacaqdı. Sevincimi hər kəslə bölüşmək, var səsimlə
qışqırmaq, hər kəsə anlatmaq istəyirdim.

Metronun çıxacağında yerləşən, hər zaman qəzet
aldığım, qəzet köşkünə yaxınlaşdım. Qəzet satan
dayı ilə salamlaşdıqdan sonra, adəti üzrə mənə
saxladığı qəzet və jurnalları verdi. Mənim çox
sevincli olduğumu görünə: -

- Qızım, Maşallah, bu gün çox sevinclisən - dedi.

- Dayı, bilirsən, mənim Güneyimdən dostum gəlib -
deyə, sevinərək, cavab verdim.

- Gözün aydın, qızım. Həmişə üzün gülsün!

- Çox sağ ol, dayı. Təsəvvür eləyirsən, mən dostumu
ilk dəfə görəcəm. Məni o axtarıb, tapıb.

- Qızım, sən hələ dostunu görməmişən? Bəs necə
dostsunuz? - deyə, dayı təəccüblə üzümə baxdı.

Mənimsə heç nə vecimə deyildi. Elə bil göylərin
adamı olmuşdum.

- Ay dayı, görəcəm də. Əsas odur ki, Güneyimdən -
Yarı Vətənimdən gəlib.

- Çox sevindim, bala. Həmişə sevinəsən - deyə, qəzet satan dayı bir şey anlamasa da, mənim sevincimə şərik olmağa çalışdı.

Daha gözləməyə səbrim qalmamışdı. Evə bir daha zəng elədim. Əmim: "- Narahat olma, Zəmin harda olsa, indi gələr" - dedi.

Amma səbr varmı ki? Dünyada ən sevmədiyim şeylərdən biridir, gözləmək. Həm də belə bir vaxtda.

Yenə dəli kimi metronun ətrafında var-gəl eləməyə başladım. Elə bil hər dəqiqə bir il kimi keçirdi.

Dözə bilməyib, daha bir neçə dəfə zəng elədim evə.

Və nəhayət, Zəmin maşınla gəldi. Tez tələsik maşına

oturub, sualları yağdırmağa başladım:

- Zəmin, tapdınmı onları? Hardadırlar? Adı nədir, dostumun?

- Hə, tapdım. Metronun o biri çıxacağında bizi gözləyirlər. Mən sənə arxanca gələndə gördüm ki,

metroya gedirlər. Maşını saxlayıb, xəbər verdim, sənin gəldiyini. Orda gözləyirlər. Dostunun adı Əlidir - Əli Məhəmmədpur.

- Tez gedək onda.

- Ay qız, gedirik də, 5 dəqiqəyə ordayıq. Səbrin olsun.

Metronun o biri başına çatanda, kənarda durmuş bir dayını göstərib:

- Bax, orda durub - dedi.

Maşından düşməyimlə, dayıya tərəf yön almağım bir oldu. Yaxınlaşar-yaxınlaşmaz:

- Ay dayı, xoş gəlmisiniz! Həmişə siz gələsiniz! Nə yaxşı ki, sizi görə bildim. Sizi gördüyümə çox sevindim. - deyə, dil-boğaza qoymadan, danışmağa başladım.

Dayı:

- Qızım, vallah mən deyiləm. Səni axtaran Əlidir.

Odur bax, gəlir. - deyə, bizə tərəf gələn,

hündürboylu, görkəmindən xarici filmlərdəki
yaraşıqlı aktyorları xatırladan, gözü eynəkli oğlanı
göstərdi.

Sevinclə Əliyə tərəf getdim. Axır ki, məni axtaran
dostumu tapmışdım. Eyni dayıya dediyim sözləri ona
deyərək, hal-əhval tutmağa çalışdım. O isə əlaqəsiz,
yarımçıq cümlələrlə mənə cavab verməyə çalışdı.

Mən dil-boğaza qoymurdum. Gah ordakı
dostlarımızı, Güneyimi soruşurdum, gah ailələrini,
gah da mənə bu günə qədər niyə məktub
yazmadığını.

(Biz "Körpü" vasitəsi ilə Güneyli həmvətənlərimizlə
məktublaşıb, Yarı Vətən həsrətimizi bölüşürdük.)

Bu günə qədər mənə 10-a qədər məktub yazdığını
söylədi. Hətta "Körpü"dəki müsahibələrimdən bir

neçəsini lentə yazıb, hər gün dinlədiyini dedi.

Qəribə idi, o məktublardan biri də olsun gəlib mənə
çatmamışdı.

Bir də onu söylədi ki, özünə söz veribmiş, necə olursun Quzeyə gəlib, tapacaqmış məni.

Doğrusu nə deyəcəyimi bilmirdim.

Birdən "Körpü"nün 15 dekabr 1990-cı ildə gedən verilişini xatırladım. Verilişdə deyilirdi: "

Parsabaddan Əli Məhəmmədpur Bərdə rayonunun Qazaxlar kəndində yaşayan Ətayə Əkbərovaya salam göndərir və Ətayənin niyə onun məktublarına cavab vermədiyinin səbəbini öyrənmək istəyir."

...O vaxt verilişi dinləyərkən, bu sözləri eşidəndə, əvvəl Əli Məhəmmədpur adlı dostum olmadığından, belə bir sifariş mənə qəribə gəlmişdi. Amma sonra niyəsə "1 ay keçməz, bir xəbər çıxar" - deyə, ordaca düşüncələrə son qoymuşdum.

Bu gün isə 10 yanvar 1991-ci il idi. Heç bir ay da keçməmişdi)))

... Faiq əmi (Əlinin qohumu) Əlinin yanvarın 7-də Biləsuvara gəldiyini və gəldiyi gündən bəri Bakıya

gəlib, məni axtarmaq istədiyini dedi:

- A qızım, gələn gündən Biləsuvarda zorla saxlaya bildik o 3 günü. "Mən mütləq Bakıya gedib, Ətayəni tapmalıyam" deyir. Axırı gördüm, fikrindən dönməyəcək, məcbur işdən icazə alıb, özüm də onunla gəldim. Səhər saat 8-dən Bakının küçələrində sizin ünvanınızı axtarıq. Saat 3-də evinizi zorla tapdıq.

...Əlinin sözlərinə, Faiq əminin dediklərinə möcüzə kimi qulaq asırdım.

Bir az da söhbətdən sonra, Faiq əmi avtobuslarının vaxtına az qaldığını söylədi.

Mənsə həsrət dünyamdan gəlmiş, üzünü ilk dəfə gördüyüm dostumu bir daha görmək istəyirdim. Ona görə də Faiq əmidən Əlini bizə - Bərdəyə gətirməsinixahiş elədim. Faiq əmi isə:

- Qızım, vallah işdən ard-arda icazə ala bilmirəm. Özü də sizə tək gələ bilməz. - deyə, cavab verdi. Haqlıydı. Bu qərara gəldik ki, Əlini biz özümüz

gedib, qonaq gətirək bizə.

Sağollaşıb, ayrıldıq.

Bu necə hisslərdi, İlahi!...

Ətayə Əkbərsoy

24.06.2017

İlk görüş.

II hissə.

Şər qarışırdı. Şəhərə qaranlıq çökürdü.

Maşındakıların səsi-səmiri gəlmirdi. Maqintafonda

Sibelcan oxuyurdu:

Yıllar var ki, biz seninle,

Rüyalarda buluşuruz.

Sevdalanmış kalbimizle,

Bu şarkıyla kavuşuruz.

Musiqi sədaları altında öz xəyal dünyama
qapılmışdım, həmişəki kimi.

Bu bir gündə yaşadığlarımı mənə başqa birisi
danışsaydı, nağıl olduğunu düşünərdim yəqin ki.

Hərdənbir sakitliyimi görüb, əmim sükutu pozaraq,
mənimlə söhbət etməyə çalışırdı. Mənsə sakitcə,
qısa cavablar verərək xəyal dünyamdan ayrılmaq
istəmirdim.

Fikrimdə Təbrizin, Ərdəbilin küçələrini dolaşmış,
dostlarımla görüşürdüm.

Ara bir xəyallardan ayrılıb, əmimə gedib Əlini
gətirməsini xatırladırdım. Əmimsə məni
cırnatmaqdan ötrü - "Mən niyə gedib, onu gətirirəm
ki? Ayrı işim-gücüm yoxdurmu?" - deyirdi. Elə ki,
görürdü kövrəlirəm, tez - "Sən narahat olma, gedib
gətirəcəm" - deyirdi.

Beləcə gecənin gec vaxtı axır ki, evə çatdıq. Hamıyla görüşdükdən sonra, yorğun, yuxusuz olmağıma baxmayaraq, sevinclə bu gün olanları evdəkilərə anlatdım. Hər kəsin üzündə möcüzə dinləyirmiş kimi bir ifadə vardı.

3 gün sonra əmim Əlini Biləsuvardan Bərdəyə - Qazaxlara gətirdi. (Atamgil Bərdədə - rayonun özündə yaşayırdılar. Mənsə kənddə nənəm və əmimlə yaşayırdım.)

İlahi! Sevincimin həddi-hüdudu yox idi.

Böyük otaqda süfrə arxasında toplaşmışdıq. Hər kəs Əlinin başına yığılmışdı. Sanki canlı möcüzə görürdülər.

O gün böyük bibim də, uşaqları da bizdə idilər. (Bizlər - Qarabağ bölgəsi bibiyə - yə'ni atanın bacısına "mama" deyirik. Ona görə də, bundan belə yazıda "mama" olaraq qeyd edəcəm, üzürlü sayın.)

Nənəm, əmim, mamalarım, mamam uşaqları, bir
sözlə hər kəs Əliyə Güney haqqında, oranın insanları
və yaşayışları haqqında müxtəlif suallar verirdilər.

Əli isə ona olan maraqdan, diqqətdən sıxılıb-utansa
da, hər kəsin sualına cavab verməyə çalışırdı.

Mənsə kənardan söhbətlərini izləyirdim və qəribə
hisslər keçirirdim.

Demək ki, o gün bizim evimizdə Vətən
Bütövləşmişdi!..

O qədər sevincliydim ki, sözlərlə ifadəsi imkansızdı...

Əli ara-sıra ətrafındakıların suallarından vaxt tapan
kimi nəzərlərini mənə yönəldirdi. Onun mənə,
mənim də ona deyiləcək o qədər sözlərimiz vardı
ki...

Hələ ki, bu mümkün deyildi.

Elə bu vaxt Mənsurə mamam (böyük bibim)
qaynıgıldən (qaynıgil bizim kənddə yaşayırdılar.)
gəldi.

Qarıda qarşılayıb, görüşdüm.

- Ətayə, eşitdim, Güneydən dostun gəlib? - deyə,
xəbər aldı.

- Hə, Mənsura mama, əmim gedib gətirdi,
Biləsuvardan. - deyə, sevinclə cavab verdim.

-Bala, heç olmasa bizim dildə bilirmi?

Bu sualı eşidəndə Əli güldü:

- Xoş gördük, xala! Necəsiniz? - deyə Mənsurə
mamamdan halını xəbər aldı.

Mənsurə mamam təəccüblə mənim üzümə baxaraq:

- Qağamın canına, bizim dildə danışır. - dedi)))

Hamımız güldük.

O gecə sabaha qədər söhbətləşdik. Nə yuxumuz
gəlirdi, nə də söhbətimiz tükənirdi. Saatların necə
keçdiyinin fərqi belə deyildik.

Əli 3 gün bizdə qaldı. O 3 gün bəlkə də həyatımın ən
gözəl, ən unudulmaz günləri idi...

O 3 gündə nə bir-birimizdən ayrıldıq, nə də
söhbətlərimiz bitirdi.

Əli mənə Güneyimdən, Güneyimin Quzeyimə olan
həsrətindən, ailələrindən, dostlarımızdan, Güneyli
şairlərimizin şe'rlərindən bəhs edirdi. Hər bir
kəlməsini qaçırmadan diqqətlə dinləməyə çalışırdım.

Arazın dalğası kükrədi lay-lay,
Buludlar çaxnaşın ağladı hay-hay,
Bir eli ortadan böldülər pay-pay,
Nə yaman uzundur, illər ay illər,

Zülmünən bağlıdır, dillər a dillər.

Muğanın düzündə ceyranlar yatar,

Arazın üstündə durnalar qatar,

Şuşanın dağları dumana batar,

Nə yaman uzundur, illər ay illər,

Saranı apardı, sellər a sellər.

O tayda bir gözəl mahnı oxuyur,

Bu tayda bir gözəl xalı toxuyur,

Nisgilli sözləri gör nə oxuyur,

Nə yaman uzundur, illər ay illər,

Mənə qanad verin, yellər a yellər.

Seyidin qalıbdır, Gəncədə meyli,

Nisgili qalıbdır ürəkdə xeyli,

Kimisi Güneyli, kimi Quzeyli,

Nə yaman uzundur, illər ay illər,

Bir-birə bağlıdır, dillər a dillər.

Seyid Cəlilin hər kəlməsi ox olub, ürəyimə sancılan
bu şe'rini də Əli mənə həyətdəki gül kolunun
yanında söyləmişdi.

3-cü günün sabahı əmimlə Əlini Bakıya yola saldıq.
Ordan da Biləsuvara dönəcəkdik.

Bu 3 gündə o qədər alışmışdım ki, ona getməsinə
istəmirdim.

Mən "Getmə!" - dedikcə, "Gedim, yenə gələrəm." -
deyirdi.

Nəhayət yola düşdülər. Arxa otağa çəkilib, hər
kəsdən göz yaşlarımı gizlətməyə çalışırdım.

Nə qədər keçdiyini bilmirəm. Mənsurə mamam
otağa girib, - "Döndülər"- dedi. Əvvəlcə eşitdiyimə

inanmadım. Necə ola bilərdi axı? Hələ Bakıya belə
çatmazdılar.

Sən demə, nə isə problem olub deyə, yoldan
dönüblər.

Sevinclə çölə qaçdım. Doğurdan da yuxu deyildi.
Əmimlə Əli məşindən düşüb, evə doğru gəlirdilər.
Əli sürəhiyə çatar-çatmaz, sevincimdən sürəhinin bu
üzündən Əlini qucaqladım.

Bir də onda ayıldım ki, hamı təəccüblə mənə baxır
və Əli utandığından qıpqırmızı qızarıb.

Bir azdan yenidən yola çıxdılar. Amma həməən günü
necə olduğunu bilmirəm, bir neçə dəfə yoldan
döndülər. Axırda Əli mənə "Qurban olum, ürəyini
düz saxla, mən gedim. Daha utanıram geri
dönməkdən..." - dedi.

Özümdən asılı deyildi ki, gəlişi ilə mənə Güneyimi də
özü ilə gətirmiş dostumun getməsinə istəmirdim...

2 gün sonra Bakıdan döndülər. Sabahı Əlini
Biləsuvara yola saldıq. Ordan da Muğana dönəcəkdı.

... Əli özü gedəndən sonra gəlməmişdən əvvəl mənə
yazdığı o 10 məktubdan bir neçəsi gəldi.

2 ay sonra Əlidən məktub aldım. (O vaxt məktublar
gec gəlirdi.) Məktub Nigar Rəfibəylinin bu şe'ri ilə
başlayırdı:

Mən ki, doymamışdım heç vüsalından,

Mənə zülm eylədi yaman ayrılıq,

Nə olardı, bir gün durub yuxudan,

Görəydim ki, olub yalan ayrılıq...

Ətayə Əkbərsəy

12.07.2017

Gülarə Bağirova (Salyan)

Xatirələr.

"Körpü"nün bir dinləyicisi mənə yazır: "Əziz bacım
Gülüyə! Füsunkar, əzəmətli dağların, coşğun çayların
o, üzündə qalmış dostuma salamlar! Sənə ithaf
etdiyim kiçik hekayəmi yollayıram. Həmişə həsrətlə
baxdığım tikanlı məftillərin əhatəsindəki bağda bir ağ
gül var. Üzünü Baharın fərəhli səhərinə açmış günəşin
ışığında Gül ağlayır. Mirvari təki parıldayan göz yaşı
damlalarının hər birində günəş

öz üzünü görür və gördükcə kədərlənir. Axı Gül ağlayır. Yəqin öz tənhalığını, keçmiş günlərinin xatirəsini xatırlayır. Ona elə gəlir ki, ömrünün ilk Baharı solmaq üzərədir. Amma günəş bilir ki, səadətli günlər qabaqda onu - Gülü gözləyir. O bilir ki, Gülün ətrafı gözəl çiçəklərlə dolacaq, bağın bu guşəsinin gözəlliyi hamını heyran edəcək. Günəş nəsimlə fikrini bütün bağa yayır. Ahəngli rəqsə başlayan Gül nəsimin zümzüməsini duyduqca günəşə sarı üzünü açır... Ayın zərif, sarımtıl isığı ətrafı öz nuruna boyayır. Mən bir tərəfimi əzəmətli bir daşa söykəyib uzun zamandır, tikanlı məftillərin o üzündə qalmış sevdiyim bağa tamaşa edirəm. Daha ağlamır Ağ Gül. Zərif yanaqlarının üstündən yaş damcıları damıb torpağa qovuşub. Bu bağla tanış olduğum vaxtdan mənim içimdə mənimlə yaşayan həsrət qəlbimi daha da sıxır.

Bağın və Ağ Gülün əlyetməzliyini görə-görə mənim fəryadımın ora yetişmədiyini bilə-bilə Ağ Gülə demək istədiyi sözlərin çatmayanlarını məndən istəyir. Əllərim havada nəsimi axtarmağa başlayır. Onun köməyi ilə sözümü çatdırı bilərəm. Amma görəsən nəsim mənim təklifimə boyun qoyacaqmı? Yeni bir səhərin açılmasına inamımı Ağ Gülə yetirəcəkmi? Işıqlı bağçalarda yenə, ürəklərə səpələnir gülüşümüz. Xoş bir nəğmə ilə çatlayır toxum. Uzaq bir dünya açılar indi və küz. İlhan Gecerdən. Əziz bacım, sən nə qədər xeyirxahsan.

Urəkdən-ürəyə, könüldən-könülə yol açan "Körpü!" Ad Günün şad günün -30 gənc yaşın Mübarək! Azərbaycan radiosunun Cənubi Azərbaycana yayınlanan, müəllifi görkəmli alim, turkoloq, professor, yazıçı-jurnalist Aqşin Babayev tərəfindən qoyulmuş "Körpü" haqda danışmaq, söz demək ilk dəfə mənə nəsib olmuşdur. İlk söz demək çox

çətindir. Həyəcanlı idim həm də xoşbəxt. Almaniyada yaşayan Nurəddin Qərəvi də məhz o gün "Körpü"müzə qonaq gələcəkdi. Sevinc-sevincə qarışmışdı. Uzun illərin ayrılıq buzları yavaş-yavaş əriməyə başlayırdı, eli-elə, obanı- obaya, kəndi-kəndə qovuşduran "Körpü"müz coşub-çağlayırdı. Qürbətdə - Vətənimdə o tayında yaşayan canıbir-qanıbir qardaş-bacılarımızdan quş qanadlı məktublar uçub gəlirdilər. Bu dilsiz-ağızsız cansız kağız parçaları bizdən hünərli, cəsarətliyidilər. Sərhəd dirəkləri, tikanlı tellər onların qarşısını kəsə bilmirdi. Hər evə icazə almadan daxil olduq, sevindik,sevildik "Körpü"m sənin sayəndə. "Körpü" dostlar bəxş etdi mənə, tanışdı dünya da otay da - bu tayda. Ulu şairimiz M.H.Şəhriyarın Heydərbaba dağına xitabən yazdığı "Heydərbabaya salam" mərhum müğənni, əslən Ərdəbildən olan xanəndə Rubabə Muradovanın yanıqlı səsiylə başlayan "Körpü" o qədər deyiləsi

sözüm, xatirələrim var, danışmaqla bitib tükənən deyil. Sənin sayəndə Haray Əzizi, Fəthi Vəkili, Aqşin Ağkəmərlı, Aydın Təbrizli, Cəmşid Cahangiri, H.Kelhor, Huşəng Rzayi, Babək Muğanlı, F.Muğanlı, Xədicə H Pənahi, Piruz Dilənçi, Mihən Kərimi və adlarını çəkə bilmədiyim dostları verdi - tanıtdı. Ayır-ayrılıqda onlar haqda danışacam, yaradıcılıqlarından bəhs edəcəm. Elə götürək şair, nasir Aqşin Ağkəmərlı. O ixtisasca stomatoloq-yə'ni diş həkimi mənə gözəl şe'r ithaf edib. "Dənizdən bir damla" kitabında... O Azərbaycanda nəşr olunan qəzetlərin birində intervyü verəndə deyir: "Şükürlər olsun ki, uzun illərin həsrəti yavaş-yavaş əriyir, gediş-gəliş əlaqələrimiz genişlənir. Bir-birimizə bağlanmaqçün hər bir Azərbaycan türkü bu əlaqələri genişləndirməyə çalışmalıdır. Çalışıram ki, bu tayda yaşayan həmvətənlərim sizləri tanısin. "Savalan qəzeti,1/12 1991.Bakı.

Dostlarım haqqında danışmaqla bitib-tükənmir xatirələrim. "Ayrılıq olmayaydı" adlı yazımı da onlara həsr etmişəm.

"İllərdən bəri ürəyimizdə bir yara, bir həsrət gəzdirmişik. Bu ayrılıq, həsrət yarasıdır. Yandırıb-yaxıb bu həsrət qəlbimizi. Bir el bayatısında deyildiyi kimi:

Əzizinəm, şan bağlar

Şam ağacı şan bağlar,

Könlüm elə virandır,

Arı girsə şan bağlar.

Güney həsrəti, Güney nisgili uzun illər göynəm-göynəm göynədib qəlbimizi. Sərhəd dirəkləri paslı bir ox olub girib gözümüzə, səsimizi çıxara bilməmişik.

Nəhayət ki, bu dərd buzunu əridi, demokratiya baş qaldırdı, xalq ayağa qalxdı. Daşlaşmış sədlər qırıldı, hiddətlənmiş xalqın qəzəbi qarşısında sərhəd dirəkləri yıxıldı. O taydan bu taya, bu taydan o taya həsrətlilərin axını başladı.

Sərhədlər açılanda məni görməyə gələn dostların çöhrələrində bir xoşbəxtlik, bir bəxtiyarlıq varıydı. Onlardan biri belə demişdi: - "Bacım, kədərimiz nə qədər ağırsa, sevincimiz bir o qədər böyükdür. Qurbanlar versək də, sıralarımızın səfi pozulsa da - əyilmədik, qırılmadıq. Çünki biz Səttarxan, Bağırxan, Xiyabani nəslilik. Susdursalar da, dilimizi yasaq etsələr də yenə danışdıq. Artıq böyük hərəkət başlanıb, Milli şüur, dirçəliş baş qaldırıb. Azərbaycanın həm Güneyində, həm Quzeyində xalq

ağı qaradan seçməyi bacarır. Yaşasın Güneyli-Quzeyli
Azərbaycan! "

Əziz və dəyərli dostum, səmimi bir insan olan Babək
Muğanlı vaxtı ilə bir şəklini mənə göndərmişdi. O
şəklin arxasında belə bir həsrət şe'ri yazılıb:

Təbrizim Bakımla qol-boyun olsun.

Həsrət yaşı gözdən axmasın daha.

Qurulan sərhədlər batsın, dağılsın,

Hicran bizi oda yaxmasın daha...

Əziz qardaşım, sənin də arzun həyata keçdi. Ayrılıq
can verdi. Bu şəkil o vaxtdan yadigardı.

Soyuq yağışlı bir payız axşamı küçə qapımızın zəngi
çalındı. Gedib açanda Haray Əzizini gördüm.
Sevincdən, həyəcədən dilim söz tutmurdu.
Gözlərimə inana bilmirdim, bu insan məni görməyə
gəlib. Alnımdan öpdü. Evə keçdik. Gecəyə qədər

söhbət etdik, acılı-şirinli. Məndən müsahibə götürdü: -"Yol" dərgisi üçün. Bu iste'dadlı şair, aşiq sənətinin tədqiqatçısı və Təbriz radiosunun redaktoru səmimi, mehriban bir şəxsiyyət. Uşaq kimi sadə Haray bəy vaxtilə məktublarının birində yazırdı: - "Mənim əzizim, gözəl və mehriban qızım Gülarə, yenidən görüşmək həsrəti ilə səni və ailənizi salamlayıram. Səni bu tayda daha çox sevirilər, sən o tay - bu tay Azərbaycansan! Yaşa qızım, gözəl əməllərinlə!

Bu yaxınlarda (1992,aprel) bir neçə kitabım isiq üzü görəcək. Aşıqlar haqqında tədqiq etdiyim - "Duyğuların tərənnümü", "Cənubi Azərbaycan aşıqları", "Yandırılan sazlar" şe'r kitabı, "Arzular diyarında" şərəfnamə hazırlanır. Bunlar Türkiyə və Bakıda çap olacaq. Və səndən aldığım müsahibə də "Yol" dərgisində veriləcək. Dərgi 15 gündənbir nəşr olunur. Sənə də gətirəcəm, mehriban qızım."

Çox danışaram dostlardan. Bütün bunlarçün məhz,
"Körpü"nün yaradıcısı Aqşin Babayevə minnətdaram.
Onun gərgin zəhməti qarşısında baş əyirəm.

Bu tayda da canım qədər sevdiyim, hər şeyim Ətayə
Əkbərsoyu da "Körpü" bəxş etdi mənə. Uzun illərdir
dostluğumuz davam edir. Onun mərhum atası
həmişə məni yad edərdi. Mən valideynlərimi bir-
birinin ardınca itirdikdən sonra Ətayənin atası
Telman dayı həmişə mənə zəng vururdu. Çalışdı ki,
mən darıxmayım. Mə'nəvi ata olmuşdu mənə.
Deyirdi sən də mənim qızımsan. Bunu da "Körpü"
bəxş etmişdi mənə.

İndi uzaq Ukrayna torpaqlarında uşaq tək pak qəlbi
olan bir Ətayə bacım yaşayır. Saf arzulu, incə ruhlu,
şairə bacım.

15.07.2017

P.S. Oxucuların nəzərinə onu da çatdırım ki, "Körpü" yarandığı ilk gündən, dövlət tərəfindən ona ayrılan vəsait əvvəl "Sülh" fonduna, sonra isə "Qarabağ" fonduna keçib. Yə'ni, verilişin ssenarisinin müəllifi Aqşin Babayev (Ayaz) "Körpü"nü tam təmənnasız, amma çox böyük sevgilə hazırlayıb. Bu da Aqşin

müəllimin sonsuz Vətən sevgisinə və gözəl ürəyinə sübutdur. Allah sizə və sevdiklərinizə sağlam, uzun ömür versin, dəyərli insan!

Hal-hazırda "Körpü" verilişi yenə də Cənubi Azərbaycan radiosunda, hər həftənin cümə günləri səsləndirilir. Verilişin indiki ssenarisinin müəllifi və hazırlayanı Mehman Şəmistanovdur (Vəliyev)

Babək Muğanlı.

Xatirələr. (I hissə)

İllər uzunlu Şimali Azərbaycan Radiosunun Cənubi Azərbaycan üçün hazırladığı verilişlər səhədləri aşılıb Cənubi Azərbaycanlıların evlərində sədalanırdı. Hələ o vaxtkı verilişlərdən: "Bulaq dədə", "Çeşmə", "Sözlü-nəğməli sətirlər" və s. verilişlərə qulaq asırdıq.

Bütün verilişlərin içərisində ən çox sevdiyim və sevə-sevə dinlədiyim "Körpü" verilişi olub.

1987-ci ildə ilk dəfə "Körpü" verilişinə təsadufən qulaq asdım və çox xoşuma gəldi. Demək olar ki, o gündən başlayaraq bəlli vaxtlarda dostlarla yığışılıb "Körpü"nü dinləyirdik. O zaman gözəl və mehriban

səsilə "Körpü"nün aparıcısı rəhmətlik Gültəkin xanım Cabbarlı idi.

"Körpü" yarandığı gündən Quzeylə-Güney arasında qırılmaz tellər və sınmaz körpü yaratdı.

"Körpü"yə gələn məktublardan bəlli idi ki, həm Quzeyin, həm də Güneyin bütün şəhərlərində-kəndlərində özünə yer - o həsrət, nisgil dolu məktublar.

O gündən "Körpü"nün daimi dinləyicilərindən biri oldum.

Təbriz, Tehran, Səlmas, Ərdəbil, Xiyav, Germi, Muğan, Bakı, Gəncə, Bərdə, Füzuli, Cəlilabad, Biləsuvar, Şəki - bir sözlə, Bütöv Azərbaycanın şəhərlərindən gələn məktublardan mə'lum idi ki, artıq hamı "Körpü"yə qulaq asır.

21.07.2017

آذربایجان خوی.

عظیم ترین قلعه باستانی اورارتویی .

بسطام ، نام باستانی "روسای. اورو. تور" یا "روسای پاتاری" ،
روستای جدید بسطام [باسدام] تقریباً در 50 کیلومتری شمال شهر خوی
واقع شده است

این قلعه باستانی، بالاتر از روستای مزبور، بر فراز کوهی بلند
در کرانه غربی رود آغ چای واقع شده است؛ این قلعه نه تنها دشت
مزبور را تحت کنترل داشته، بلکه بخش عمده‌ای از مسیر غرب-
شرق، از پایتخت اورارتویی توشیا (وان) تا سرزمین‌های
اورارتویی واقع در آذربایجان و ارمنستان را نیز کنترل می‌نموده
است.

این مکان تقریباً قبل از هزاره سوم پیش از میلاد مورد سکونت
قرار گرفته و از قرن نهم ق.م. بخشی از قلمرو اورارتو بوده است.

نتایج کاوش‌های باستان‌شناسی

در محدوده‌ای مخازن بزرگ تسلیحات و انبارهای بزرگ برای ذخیره گندم، شراب و روغن قرار دارد. در سایر ساختمان‌ها بقایای استخوان‌های سوخته بیش از 1500 حیوان مشاهده گردید که احتمالاً به عنوان ذخیره غذایی فصل زمستان ذخیره‌سازی شده بودند. علاوه بر استخوان‌های سوخته در حدود 1500 عدد

مهر سفالی که دارای نشان‌های مخصوص مربوط به مهر شخص پادشاه، شاهزادگان و سایر مقامات عالیرتبه بودند، کشف گردیدند. در کنار این مخازن تسلیحات، یک سطح مربع شکل کشف شد که احتمالاً روسا بر بالای آن معبدی برای خالدي، خدای اورارتویی، بنا نهاده بوده است. روسای دوم در کتیبه مزبور از ساخت یک معبد یاد می‌کند. همچنین تکه‌های متعددی از دیگر کتیبه‌های سنگی کشف شد.

چراگاه و اصطبل برای نگهداری در حدود 60 اسب، یک آسیاب، یک نانوايي نیز در قلعه وجود داشته است. کتیبه‌های تخت سفالی حاوی نامه‌های سلطنتی و همچنین اشیای برنزی و تسلیحات آهنی همچون یک سرنیزه بزرگ کشف شدند. در بین سایر اشیای مکشوفه مهرهای استوانه‌ای، یک ریتون به شکل سر آهو و استخوان‌های کنده‌کاری شده کشف شدند. و اما

پایان این قلعه بایستی به صورت ناگهانی در فصل پاییز اتفاق افتاده باشد؛ زمانی که تمامی انبارها پر بوده‌اند. از آنجایی که هیچ آثاری از قربانیان یک فاجعه احتمالی مشاهده نمی‌شود، به احتمال زیاد قلعه مزبور پس از یک محاصره کوتاه مدت به اشغال درآمد و ساکنان آن از سوی اشغالگران به بیرون رانده شده‌اند. تمامی ساختمان‌ها مورد غارت قرار گرفته و سپس به آتش کشیده شده است. شاید شکل برخی پیکان‌های کشف شده در لایه مربوط به

تخریب قلعه و نیز در بیرون دیوارهای استحکامات نظامی که به پیکان‌های سکایی معروفند، بتوانند ماهیت متجاوزان را آشکار سازند، با این حال برای تأیید این نظر هنوز تحقیقات بیشتری لازم است.

نوشته: استفان کرول
ترجمه: محمد رحمانی‌ف

گوئی گونبز مراغه

گنبدکبود مراغه در آستانه نابودی قرار گرفت

آذربایجان شاهد تخریب یکی دیگر از آثار تاریخی شان می باشند. احداث مجتمع تجاری در داخل حریم تاریخی عمارت 800 ساله گنبدکبود «گوئی گونبز» مراغه، این اثر را در آستانه نابودی قرار داد.

جرقیل‌ها امروز پهلوی به پهلوی برج 820 ساله مراغه که به مقبره «مادر هلاکوخان» معروف است

گودبرداری را آغاز کرده‌اند و هر لحظه بیم فرویختن این بناى تاریخی می‌رود.

به گزارش خبرآنلاین، سعید ستارنژاد، باستان شناس و از اهالی مراغه از محل وقوع حادثه خبر می‌دهد: «اینجا جرتقیل‌ها در حال گودبرداری وسیع هستند و در روز روشن به عرصه و حریم این بناى تاریخی که در فهرست میراث‌ملی ایران جای دارد، تجاوز می‌کنند.»

ستارنژاد می‌گوید: «سال 1394 طرح آزاد سازی حریم محوطه این آثار آغاز شد، طرحی که بنا به نظر بسیاری از کارشناسان بهترین اقدام در جهت ثبت جهانی و حفظ آثار بود، اما شاید آغاز تخریب و لطمه جبران ناپذیری برای هویت تاریخی شهرستان مراغه داشته باشد، این اقدام در ادامه تخریب و نابودی آثار فاخر فرهنگی و تاریخی برج مقبره های کبود و مدور، پس از گودبرداری در فاصله چند ده متری برج مقبره ها با کوتاه آمدن دستگاه‌های مسئول و مصلحت اندیشی مدعیان دفاع از حقوق مردم و تاریخ و فرهنگ شهرستان اتفاق افتاده است.»

او درباره این پروژه توضیح می‌دهد: «خانه «پیر» به دلیل اشتباهات در گذشته تخریب شد، «معبد مهر» به دلیل اشتباه کارشناسی امروزه حال روز خوشی ندارد، ما بایستی در اجرای طرح آزاد سازی حریم این برج مقبره های دقت لازم را می کردیم، چرا که فاز نخست پاساژ کبود چند سال پیش اجرایی شد، و

امروز شاهد اجرای فاز دوم این پروژه هستیم قطعاً چنین بلایی هم سر گنبد سرخ می‌آید.»

ستارنژاد درباره‌ی اهمیت این بنا می‌گوید: «برج مقبره، گوی برج (کبود) به حق یکی از زیباترین و چشم‌نوازترین اثر تاریخی باقی مانده از دوره سلجوقی است. این برج مقبره، همچون سایر مقبره‌های دوره‌ی سلجوقی در دو طبقه روی سکو بنا شده و تزیین یکی از مشخصه‌های اصلی آن است؛ بعضی محققین معتقدند که تزیین گنبد کبود بیش از اندازه بوده و اهمیت تزیین در اینجا بر سبک ساختمان ترجیح دارد، و یادگاری است بر مهارت و استادی هنرمندان این مرز و بوم.»

این باستان‌شناس می‌گوید: «برج‌مقبره‌های کبود و مدور به عنوان یکی از شاخص‌ترین آثار شهرستان مراغه سهم عمده‌ای از این یادگارها را به خود اختصاص می‌دهد. از این رو انتظار می‌رود، میراث فرهنگی شهرستان مراغه برای حفظ و حراست از این آثار تاریخی ارزشمند بیش از گذشته توجه داشته و سایر دستگاه‌ها برای حفاظت سایر آثار تاریخی با میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری مراغه همکاری داشته باشند تا در آینده نشانی از فرهنگ کهن و هویت این شهرستان برای به نمایش گذاشتن به نسل‌های آینده داشته باشیم.»

حکومت ایران موج جدیدی از تخریب آثار تاریخی- فرهنگی موجود در آذربایجان جنوبی را آغاز کرده و در راستای ترکی زدایی از آذربایجان در صدد تخریب آثار شاخص معماری شهرهای آذربایجان جنوبی می

باشد. ادارات میراث فرهنگی شهرهای آذربایجان "توان" رویارویی با حکومت و مقابله با این تخریب ها را ندارند.

حفظ و احیاء این آثار منوط به خبررسانی، آگاه سازی و حساس نمودن مردم آذربایجان در قبال اینگونه تخریبات می باشد تا با رسانه ای کردن و فشار به مسوولان، مانع از تخریب آثار تاریخی شان شوند.

Dr. Manaf Sababi

Mənim Savalan dağım

**Gün çıxanda salamlarsan birinci
Gün batanda sağollaşarsan sonuncu
Gün arası baxırsan xumar xumar doyuncu
Ay bəyaz saçlı uca boylu dağım
Azərbaycana ğurur, vüqarlı Savalanım**

**Hikmət var sənin heykəlində o ağ papağında
Muğan Meşgin Ərdebil durub əbədi qabağında
İlərdiki quşlar uçur, lalə çıxır, çaylar axır ayağında
Ay tarixin canlı şahidi çal papağım
Azərbaycanı özündə rəmləşdirən el dayağım**

Oldun kökümüz, bağladın kainata adımızı
Atdın ulduzlara kəməndi yaşatdın dilimizi
Təmizlədin quduz dişli işğalçıdan elimizi
Ay mənim başı tufanlı yaşı çoxlu dağım
Minnətə-təhqirə baş əymiyən şanlı Savalanım

Göyərtədin çol çəmənlərlə çiyən yaylaq üçün
Çağırdın Muğan türk tayfalarını maldarlıq üçün
Ayırdın dərə təpə onlara, alaçıq qurmaq üçün
Ay mənim əşayirlərə gülşən yaradan yurtdaşım
Onların mal-davarına xumar baxıb gülən sırdaşım

Şəysevənlərin iti-atı, bütün el obası qalası
Bəzəkli gəlinlərin, bəylərin vardı səndə həvəsi
Sənə biqanə düşən türkün, dəysin sənə qadasi
Ay elinə qaynar suyu töhfə edən coşqun dağım
Dərdlərə mərhəm, qotur suyunu qızdıran qoçağım

Yaratdın isti çörək nehrə yağı Savalan balı
Dedin bişir quzu kababı versin Savalan dadı
Amma uzaq gəz hər yerdə var yirtici əşayir iti

Ay şanlı Savalanım sevir səni hər kəs inan mənə
Inanmırsan qənim olsun o əmədiyim sutum mənə

Bir gün dedi dostumuz Əli Muhəmədi gəlin yiğışin bizə
Sabır, Sadıf, Rza, Sədi, Fəti bərdəşir qurdi oturdi dizə
Yavaş yavaş eşidildi hər ağızdan miz miz mizə
Ay dağım, birdən birə kəhlik olub sənə gəlmək istədik
O əniş yoxuş yolların ağrısına heç şək edə bilmədik

Rza qalxdı dedi "Ay dostlar fani ömür gedir ney nəmək"
Sabir haray çəkdi "Dostlar Savalan iğidləri səsleyir durun
gedək"
Sadif vurğuladı "Dostlar ruhumuz düşüb əsir neyniyək"
Ay dağların dağı necə əsir etdın tilismində bizləri
Vədə verdin gözəlikdən təcrübədən, çöktün bizim dizləri

Püşk atıldı hər kəs bir şey hazırlamalı oldu
Əli Sadif ilə kuku bişirib hazir etməli oldu
Fəti Sədi ilə xurma somi lavaş almalı oldu
O gündən biz qaldıq vurqulu yaraşığına ay dağım
Qurban olduq duruşuğuna ay Savalanım

Əli bəy yığdı kuləpoştı hər kəsə çərşənbə axşamı
Sədulah, Məsud, Fazıl də tapıldı sahman sahman sabahı
Maşın duştu yola Meşginə tərəf zıqəltiya zıqəltiya vallahı

Ay yarım, ağlımızı başdan alıb səni sevməyə vadar elədin
Ürəyimizi tilisimə salıb hazırsızçılıq didarə məcbur elədin

Yugurə yugurə Şabil yamacından aşıb keçtdik çəpəri
Lalə nərgiz qoxusu qarışıq, gəldi soyuk yelin əsəri
Seyr etdik təbiətti, almadıq qarşidan gələn xəbəri
Ay dağım, soyuk nəfəsin burudu axşam üstü həryanı
Sədula bağırdı "Ay dədə", yixildi görmədi çalanı

Şiştı dizi atmadı şılaq havara birdə daha
Oxudu asta asta çataraq ilk oturuş pənaha
Uzanarkən əl açıb peyğambərə yalvardı ilaha
O gecə, çatdı əlimiz aya ulduzlara ay Savalan
İçtik isti çayı, getmyir dadı hələdə ay Savalan

Kimsə o qaranıq şaxtada Sədula-nin dərini seçmədi
Pənahqahın dörəbərinə gedib onun dizinə yarpız
biçmədi
Sədula-da çörəy yedi amma acığından çay içmədi
Şaxtaya qarşı qucağlaşdıb yatdıq on beş kişi ay Savalan
Utanmadan qizdirdiq biz bir birmizi ay Savalan

Qanadı siniq yaralanmış bir quş kimi
Çiçəkli meşəsindən aralanmış bir quş kimi
Sədulah qaldı pənahqahda çarəsiz bir quş kimi
Görərkən onu elə çox kədərləndim ay dağım
Sankı həyatdan bezmiş bir igidiydi ay dağım

Səhər şaxtasında yürüdük bir bə bir daştan daşa
Yol axtardıq tərk edilmiş radar-evinə oxuyarkən paşa
Parlaq xəzər qəfildən burudi dağı işiqlə baştan başa
Onda qəlbimdə bir dalğa tufan qoptı ay parlaq dağım

Ürəyim sənə birgə vuruldu ay mənim sehirli dağım
Təbiəttən ilham alaraq düşündüm mən bu dünyada
deyiləm

Başqa aləmdə olaraq bu dünyanı ancaq mən izleyirəm
Sankı xəyalatdan sərxoşlanıb kainatı mən gəzirəm
Ay dağım, amma surud oxumağa birdən hava çatmadı
Baş ağrısı başladı hətta sahman çıxmaqada nəfəs
qalmadı

Gün yarısı aşıb yanağını busə vurduq biz sənə
Tağı Nağı buz gölündə çimməyə and içtdi sənə
Şərt bağleyib sua girəcəyini vurquladı sənə
Ay dağım, soyuk gölə girərkən Nağı oldu layiq sənə
Amma Tağı uduzdu şərti utandı əyildi sənə

Bizdə yaşadığ bir saat verilmiş gözəliyi sənə
Heyrət qaldıq ki təbiət vermiş hər hünəri sənə
Tay etmədik heç bir təcrübəmizi sənə
Ay dağım, ola bilməz heç bir dağ bərabər sənə
Baxmaq ilə doymaq olmaz camalınə sənə

Tələsə-tələsə endik qar daş qum içində
Səbirsiz yürüdük pənahqaha tər içində
Endikcə sərxoş olduq biz ətir ənbər içində

Ay dağım gözümüz düştu bir obaya dəre içində
Yaxınlaşdıq yaylaqa ki təzə şor yiyək isti lavaş içində

Önümüzdə duran yaşlı ağ-saqal qucaqlamaq istədi
Nehrə yağ verib baş ağrı qursi almaq istədi
Təzə ayranı göstərib dumçanı doldurmaq istədi
Ay dağım, Əli bəy dedi, qatığı tök torbaya gətir bizə
Nehrə yağ yerinə istərsən qurud getir ver bizə

İt səsinə çıxarkən bir ceyran qız baxdı bizə uzaqdan
On beş subay oğlan istədi salam versin ona yaxından
Yaşlı kış vəziyyəti görərkən qızdı bizə nahaqdan
Ay dağım, fikirləşəram o səhniyə hərdəm o vaxtdan
Necə o bal dodaqlar uzaq düşmüşdü sevgi dodaqdan

Kiftə böyüklüyündə yumuranlımış qurud gəldi
Təzə şor isti lavaş bəlləsi də, hədiyyə kimi gəldi
Hamısını yığdı ustu qotazlı naxışlı heybəyə gəldi
Verdik bütün dava-dərmani biz qoça Babaya
Yavaş-yavaş sağolaşıb sağ ol dedik qoca Babaya

Yorğun yorğun dağdan enib pənahqaha çökəndik
Əhlu-hal candan getdi gücsüz tamam tükəndik
Ərəfədə oturub bir sirə də duvara sökəndik
Sonra bildik hər şey qoyub getdiyimiz təki deyildi
Qəza qədər nə edibse Sədula orda deyildi

Fəti Sədi gülə-gülə tənə vurub Sədulanı qaralayıb
Amma bəli oldu ki ayı ona hücum edərkən yaralayıb
Qəfidən Sədulanı dişləyib qolunu qulağını paralayıb
Külə dibində yarım can tapdıq Sədulanı biz ay dağım
Söz verdik gəlsə qarşımıza öldirək ayını biz ay dağım

**Qulağından axırdı qan damcı-damcı ayağa
Təssəli vermək üçün biz əl çəkirdi yanağa
Heyif ki dava dərman qalmamışdı qabağa
Sədula əldən gedirdi həkimə çatmasaydı ay Savalan
Bir dost əldən gedirdi tələsməsəydik ay Savalan**

**Dostlar susub dayandı söz deməyə utandı
Əsmə düştü canımıza sanki Sədula ölümə inandı
Nə danışdı nə dindi, enə enə hərdəm bir oyandı
Sahmanla sağ-salamat pətu arasına onu uzaltdıq
Yolu azmadan çaşmadan dönüb Ərdəbilə qayıtdıq**

**Oyana-buyana sürmədən, xəstəxanya bir başa getdik
Hay budurux salmadan ujansın əməl otağına girdik
Sonra dönüb salonun alt təbəqəsinə qayıtdıq
Bir an əlimi telfuna atdım ızdırarla mən, ay Savalan
Dedim xəbər verim ailəsinə ölmədən mən, ay Savalan**

**Sədulanın anası götürdü telefonu saldı məni dəhşətə
Tutuldu birdən dilim ağladım mən o zillətə
Axı niyə ağleyirsən nə sirri saxleyirsən, başladı söhbətə
Kaş quruyaydı əlim telfuna əl vuranda ay dağım
Kaş tutulaydı dilim telfunda ağlıyanda ay dağım**

**Dedim baş verib qəza qədər iş olub bir anlıq
Sədula qoyub ayı ilə baş başa edib avamlıq
Batıb qana qoldan qulağdan edib cavanlıq
Ayı sözündən çöktdi ananın səsinə qaranlıq, ay dağım
Nigarançılıqdan çöndi göz yaşı selə, ay dağım**

Dedi ay bala belə niskilin sənin olmasın
Acı sözün varsa tez ol de gəlsin qalmasın
Rüh bədəndən çıxmada qoy hamı bilsin çaşmasın
Dedim ay xala, şükür Allaha Sədula ayıqdı
Həkim deyib bir neçə günə hamıdan çox o sayıqdı

Nəhayət ki gəldi yetişdi ayrılıq ay dağım
O gündən görürəm anacq yuxalarda səni ay dağım
Neyneyim ki səni görmək həsrətindən yanır canım
Çünki keçmişim, köküm yaşar səndə ay dağım
Gələciyə olubsan törənim ay Savalanım

Getmir gözümdən o sabah parlaq şəfəqin ay dağım
Getmir yadımdan o şaxtalı nəfəsin ay dağım
Getmir qulağımdan o səsiz səsin ay canım
Ay tariximin tarixi köhnə günümün yadıqarı
Salam olsun sənə uzaqdan ay elimin nazi-nıqarı

Mənim tək düşüb çoxlu elindən obasından aralı
Vaxtında sevmeyib doyunca səni qalib yaralı
İndi axan göz yaşına nə eylər ipək dəsmalı
Ay dağım yediyim çörəyin duzu qalmeyib
Cənnətimin səfası sənsiz faydası qalmeyib

***Bayraqlaşan poeziya, yaxud istiqbal və
istiqlal şairi***

BARAT VÜSAL

**Xalq şairi Nəriman Həsənzadənin ən çox kömək
etdiyi, yaxşılıq etdiyi şairlərdən biri mənəm. O,
dəfələrlə həm özümün, həm də sözümün
qolundan tutub.**

O, mənim ustadımdır.

“Övliyəylə oturub duran qul axırda sultan olur”
deyənlər yanılmayıblar.

“İnsan dahi olar insan yanında” deyəndə isə əziz
ustadım yanılmayıb.

Qədirşünas sənətkarın, insanın qədrini bilmək hər
birimizin borcumuzdur.

Ustad deyir: “Poeziyamız çox güclüdür. Ancaq o
poeziyaya sahib çıxmaq lazımdır.

Şair kimdir?

Şairliyini bilməyən!

**Şairlə bir görüş, ya adi söhbət,
Allaha xidmətdi, bəndəyə hörmət!**

Bu poeziyada ürək gözdə döyünür.

Kirpiklər nədir bəs? “Gözün nəbzidir!”

Bu poeziya kəşflərlə, müdrik fikirlərlə dolu
poeziyadır, şair özünün böyük sənətkarlıq emblemini
də özü haqda öz əlləriylə yaradıb, deyib:

**Nə vaxt yetişirsə böyük sənətkar,
Hər xalqın şöhrəti o vaxta düşür.**

Ukraynanın ölməz şairi Uvan Frankonun dediyi
“Böyük şair xalqın vicdanıdır” fikri sözbəsöz
Nəriman Həsənzadənin boy-buxununa da biçilib.

Bu poeziya doğrudan da bütövlükdə vicdan
mücəssəməsidir, millətimizin şöhrətidir.

Bu poeziya adicə bir parçanı da bayraqlaşdıran
poeziyadır, bayraqlaşan poeziyadır!

**Həyatın əzəli qanunu budur,
Bağı dolaşarlar bağ bağ olanda.
Hər torpaq dünyada məmləkət olmur,
Parça var, yaşayır bayraq olanda!**

Bu poeziya öz nüvəsi-özəyi ilə Azərbaycanın ərazi
bütövlüyü haqqındadır, müstəqilliyi haqqındadır.
Vətənin İstiqlal şairinin də imzaladığı İstiqlal
aktıdır. Azərbaycan zaman-zaman bölünsə də, kiçilsə
də, bu poeziyada

**Vətən! Vətən, deyən şair ürəyi
Vətənin ən böyük ərazisidir!**

Bu poeziya Sözü nüfuza mindirən poeziyadır! Şair çox doğru deyir ki:

**Söz var, o, dillərə ağızdan düşür,
Ağız var, söz orda nüfuzdan düşür.**

N.Həsənzadə sözümüzü (və özümüzü) nüfuzdan düşməyə qoymayan böyük qələm sahibidir, ustad sənətkardır! Yalnız böyük şair deyil, böyük dramaturqdur, filosofdur, tarixçidir, publisistdir, araşdırmaçıdır, müəllimdir, kulturoloqdur, estetikdir!

Bir sözlə, böyük mütəfəkkirdir!

O, yalnız Azərbaycan xalqının deyil, bütün türk dünyasının şairidir. Turan dünyasının xalq şairidir.

Nuru paşa qılıncı ilə kömək üçün Azərbaycana gəlmişdi.

Nəriman Həsənzadə öz qələmi ilə çox-çox illərdən sonra onu hörmətlə Türkiyəyə yola saldı, Türkiyəyə qaytardı-"Nuru paşa" poemasıyla.

Ağstafa çayının Kürə qovuşduğu səmtdə albanlarla Pompey arasındakı döyüşdə qəhrəman Qasid həlak

olub, Nəriman Həsənzadə onun intiqamını nəinki Pompeydən, həm də bizi istəməyənlərin hamısından aldı.

Möhtəşəm bir sənət əsəriylə!

Mikayıl Müşfiq “Oxu tar” deyə haray çəkəndə muğam sənəti məhv olmaq təhlükəsilə üz-üzəydi. Nəriman Həsənzadə mənəviyyatımızın hamisi Mehriban xanımın səsinə səs verərək, Müşfiq ənənələrini yaşadaraq, “Sözü tara verin!” dedi. Bir danılmaz həqiqəti də təsdiq etdi:

**Dünyada hər hünər yaşayan deyil,
Şair qələmiylə vəsf edilməsə!
Və bir daha gördük ki;
Bir ad bir torpağa emblem olur,
...Söz millət adından danışmaq üçün,
Şairə verilir... qalan heç kəsə!**

Bu aforistik misraları oxuya-oxuya hərdən mənə elə gəlir ki, “Ədəbiyyatın bir dəqiqlik sükutu-cəmiyyətin məhvidi” deyən Saltıkov - Şedrin nə qədər haqlıymış. N.Həsənzadə kimi sənətkarlar da olmasaydı cəmiyyət çoxdan məhv olardı! Əslində cəmiyyətin həyatı-şairin həyatıdır, şairin həyatı-cəmiyyətin həyatı!

N.Həsənzadə kimi sənətkarların həmişə qürurla deməyə haqqı var:

**Mən heç kəsin əvəzinə
Gəlməmişəm bu dünyaya,
Bir ömrüm var, bir adım var!
Öz imzam adım oldu,
Adım - həyatım oldu.**

Böyük sənətkarımız məqalələrindən birində yazır:
“Puşkinin, Lermontovun, Qoqolun, Belinskinin,
Dobrolyubovun yaradıcılığı hərəsi bir mərhələdir.
Nə üçün onlara əsl vətəndaş deyirlər?
Çünki onlar xalqla ədəbiyyatın, mənəviyyatın
həmrəyliyi yarada bilmişlər”.

Nəriman Həsənzadənin də yaradıcılığı bu missiyanı yerinə yetirir.

Əsl vətəndaşlıqdan güc alır, xalq müdrikliyini ortaya qoyur. Bunun nəticəsidir ki, onun poeziyası xalq müdrikliyi ilə dolu poeziyadır. Aforizm kimi səslənir:

**Şəxsiyyət istəyir bütün zamanlar,
Yoxsa cəmiyyətdə inkişaf olmaz!**

**...Qanmazın qanana hökm eləməsi
Həyatın daimi faciəsidir.**

**...Həyatda ən böyük istedad belə
Bir sığal görməsə yüksələ bilməz.**

**Alim var, kiminsə xidmətindədir,
Tapım istedadı, o, darda qalır.**

**...Hər kəs öz ədəbi şöhrətindədir,
Doğma ədəbiyyat kənarda qalır.**

...Ədəbi aləmdə Göyəzən dağı S.Vurğunun adıyla
birgə göylərə baş çəkir.

“Dəli Kür” deyəndə İsmayıl Şıxlı yada düşür. Dağ
kəlinə söz düşən kimi Hüseyn Arif gəlib durur
adamın gözünün qabağında. İnanıram ki, indən sonra
nə vaxt, harda Atabəylər haqda, Pomney haqda söz
düşəcək, söhbətin dramaturq, mənzum xronikaların
ədəbiyyatımızda ilk ustadı N. Həsənzadədən getdiyi
məlum olacaq.

N.Həsənzadə mənim üçün ilk növbədə xarakterik
şairdir. Xarakteri olan şairdir. Milli şairdir. Müdrik
şəxsiyyətdir. Öz intonasiyası ilə heç kimə bənzəmir.
Özü və səsi nadir intonasiyası ilə seçilir.

N.Həsənzadə qəhrəmanları olan şairdir. Mən onun

qəhrəmanları içində ən çox Zümrüd quşu adlı
qəhrəmanı sevirəm.

Zümrüd quşu (Azərbaycanın rəmzi olan ana obrazı) -
öz sevgisi, öz əyilməzliyi, dönməzliyi və öz
vətənpərvərliyi, mərdliyi və qəhrəmanlığıyla öz
xalqa toxumaq sənətkarlığıyla dünyanın ən böyük
sənətkarı ilə yarışa girə biləcək bir azərbaycanlı, bir
türk qadınının, türk anasının adıdır!
Nağıllarımızdakı Zümrüd quşu Məlikməmmədi
qaranlıqdan işığa çıxarmışdı.

Bu Zümrüd quşu-bu ana məxsus olduğu xalqın
adını, istedadını zülmətlərdən işığa çıxarır!

Döyüşdə həlak olmuş ərinin meyidini rus
komandirindən tələb etmək üçün döyüş meydanına
gedir və orda şəklini xalça üzərində toxuduğu
Puşkinlə qarşılaşır, onun köməyi ilə ərinin nəşini
alib, aparıb öz doğma yurdunda dəfn edir.

Bu anaya bu ürəyi bəlkə də əfsanəvi Zümrüd quşu
vermişdi. Mənə elə gəlir ki, N. Həsənzadənin də
böyük istedadında, böyük adında o Zümrüd quşunun
(həm əfsanəvi, həm də əfsanəvi ana anlamında) əli
var!

N. Həsənzadə poeziyası enerjisi, işığı olan
poeziyadır. Özü də bu işıq ancaq türk tarixinə, türk

fəlsəfəsinə, türk ruhuna- bütövlükdə bəşəri amallara
aid işıqdır!

Zümrüd quşu işığa doğru uçar. Və həm də yalnız bu
ışığa doğru uçmur, bu işıqla uçar!

Ən nəhayət, işıq olub uçar!

...Nəriman Həsənzadənin həm sözündə, həm də
özündə bir Prometeylik var! Və mən yüz faiz
əminəm ki, qədim və güclü bir xalqın
mədəniyyətinin, ədəbiyyatının ən güclü (ışıqlı!) ən
qədim (və ən müasir!) yaradıcılarından biri də Xalq
şairi Nəriman Həsənzadədir!

Əminəm ki, işığı (odu) ilk dəfə allahlardan
oğurlayıb insanlara Prometey gətirməyib...

...Zümrüd quşu da gətirib!

O Zümrüd quşu ki, qanadlarında Nəriman
Həsənzadənin özü və sözü var! Nəriman Həsənzadə
poeziyası həmişə külü altında odu- közü olan Ocaq
yeridir!

Ağstafada 80 illik yubileyində dediyim bir şeiri indi
əziz ustadımın 85 illiyi münasibətilə də bir daha
demək istəyirəm:

Ocaq yeri, pərvanələr,
Üstünə oda gəlibdi.
O, qələmi götürəndə,
Vurğunlar yada gəlibdi.

El şairi çoban Əfqan,
Çıxmayır heç yuxusundan.
Ürəyində ana vətən,
Əlində badə gəlibdi.

Bənzərsiz bənzərə çəkib,
Rəssamdı, mənzərə çəkib!
Koroğlutək nəərə çəkib,
Minib Qırata, gəlibdi!

Alnı, üzü qırışıklı,
Alnı, üzü nur, işıqlı.
Bir gör necə yaraşıklı,
Necə də sadə gəlibdi!

İnsaf hardadı yerlərdə?
Şair dardadı yerlərdə.
Budu, burdadı... yerlərdə,
Ərşi-Əlada gəlibdi!

Nə gizlədim sizdən axı,
Kimim var ki, sizdən yaxın?
Görüşə qəbrindən qalxıb,
Bir mələkzadə gəlibdi.

**Əlindəki bayraq qoşa,
Dilindəki dua: “yaşa!”
Görüşünə Nuru Paşa,
Nabat xala da gəlibdi!**

**Kimdi aşıb- daşan kişi?
Dəli Kürtək coşan kişi!
Daim təzələşən kişi,
Köhnə bəyzadə gəlibdi.**

**Doğma budu, qərib budu,
Abbas budu, Qərib budu!
Əbədilik durub, budu,
Qartal qayada, gəlibdi!**

**İşlər çox əla gedibdi,
Yollarda lalə bitibdi.
Dünya kamala yetibdi,
Ağstafada, gəlibdi!**

...Hərənin bir and yeri var. N. Həsənzadənin and yeri torpaqdır, bayraqdır, millətdir, müstəqilliyimizdir, istiqbalımızdır, istiqlalımızdır. Bunu poetik şəkildə özü belə vurğulayıb:

**Vətən oddan keçib, alovdan keçib,
Dönmə Vətən oğlu, bu yoldan, and iç!**

**İstiqlal eşqinə millət and içib,
And içən millətə Nəriman, and iç!**

Onun yetirmələri olaraq biz də bu andlara
qoşuluruq, biz də and içirik: Həm istiqbalımıza və
istiqlalımıza!

Həm də bu millətin fədailərindən birinə-əzizimiz
Nəriman Həsənzadənin özünə və Sözüne!

**İnsan öz boyundan ucadır oğlum,
Hə görmək mümkündür,
nə ölçmək olmur!**

N.Həsənzadənin özünün də, sözünün də boyu
belədir: Özü öz boyundan-Özü Sözündən, Sözü
Özündən ucadır!

Nəriman Həsənzadə ədəbi məktəbdir!

Mən N.Həsənzadədən öyrəndim böyük Ədəbiyyatın
sirlərini! Vətəni, torpağı, xalqı sevməyi. İstiqbal və
istiqlala vurğun olmağı!

Mən N.Həsənzadədən öyrəndim istedadlı gənclərə
xeyirxah münasibət göstərməyi!

Mən N.Həsənzadədən öyrəndim “Zümrüd quşu” nun
qanadına minməyi, işığa doğru uçmağı, işıq olmağı!

Mən N.Həsənzadədən öyrəndim şair ola-ola tarixçi
olmağı, müəllim olmağı, filosof olmağı! Öyrənə-
öyrənə anladım ki:

**Şair-filosofun tələbəsiyəm,
Filosof-şairin qələbəsiyəm!**

Ustadım deyir ki, şair yoxsa, Vətən yoxdur.
Nəriman Həsənzadə bütövləşmiş Azərbaycandır!
İstiqlal carçısı və istiqlal yolçusudur!

Qaynaq : 525-*Cİ* qəzet

VAXT

Gözəl, gözəl baxtla gəldim dünyaya,
Haqqı sevdim, haqla gəldim dünyaya.
Sən gəldiyin vaxtda gəldim dünyaya,
Mən dünyaya başqa vaxtda gəlmərəm!

Qoyun bilib qoyunlara qatılar,
Oyun bilib şeş-beş ilə atalar.
Yalvaralar, öldürələr, tutalar,
Mən dünyaya başqa vaxtda gəlmərəm!

“Get, təzədən gətirərik”, deyələr,
“Yüz yol kama yetirərik”, deyələr,
“Dalımıza götürərik”, deyələr,
Mən dünyaya başqa vaxtda gəlmərəm!

Bir arzum var, Yaradan da bilibdi,
Yara qəlbdə, yara canda, bilibdi.
Yəqin məni yaradanda bilibdi,
Mən dünyaya başqa vaxtda gəlmərəm!

Mən dediyim baxt bu baxtdı, baxt bu baxt,
Mən dediyim haqq bu haqdı, haqq bu haqq!
Mən dediyim vaxt bu vaxtdı, vaxt, bu vaxt,
Mən dünyaya başqa vaxtda gəlmərəm!

BARAT VÜSAL

M

U

S

A

Q

U L U Z A D Ə

*Tarix elmləri doktoru, Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
professoru, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü*

Musa Quluzadə

Mənsur şeirlər, fəlsəfi düşüncələr

SƏNİN GÖZLƏRİN

Yadımdadır o günlər, o anlar yox olmaz xəyal kimi.

Çəpər üstündən mənə baxan o ilahi gözlər də
yadımdadır... Əbədi bir duyğudur o anlar, o günlər.

İllər keçib o vaxtdan. Qış da görmüşəm, yaz da. Qara saçlar bəyazlaşdı. Alnımda şırım açdı zaman. Nə deyim, nə söyləyim??? Həyatın min bir qayğısı məni də çulğaladı. Keçən bu ömürdə çox şeyi unutdum. Qışda yayı, yayda qarı unutdum. Sağalanda xəstəliyi unudan kimi... Eh nə deyim: nələr tapdım, nələr itirdim. Nələr unutdum. Təkcə səni unuda bilmədim. Təkcə səni, sənin bir cüt ulduz gözlərin həmişə mənimlə oldu: yazımda da, yayımda da, payızında da, qışında da...

Çoxdan görmürəm səni. Yəqin ki, sən də

dəyişmişən, o şəh damlası kimi parlaq, saf gözlərin də. A bəxtəvər, mənim gözlərimdə və ruhumdasa səni sevdiyim günlərdəki kimisən. Vallah, billah heç dəyişməmişən, heç dəyişməyəcəksən...

28.11.87

DƏNİZ VƏ QAĞAYILAR

Sahildə oturub dənizə baxıram. Qırçın ləpələr bir-birini qova-qova sahilə can atır. Sahilə çatan ləpələr yalayır sahili, oxşayır son mənzili. Qağayılarsa sakitcə nəğmə oxuyurlar...

Dənizin sakit vaxtını da görmüşəm, acıqlı kükrəyən vaxtını da. Dəniz sakit olanda qağayılar da sakit olurlar. Onlar heç görünməzlər də... Ağ ləpələrdə ağ

qağayılar dodaqlarında dəniz nəğməsi necə də məsud görünürlər. Dəniz kükrəyəndə görəsən qağayıları belə vaxtlar bu ağ dəniz quşlarının, dənizin əbədi mehmanları öz şərqlərinə vida deyirlər. Belə vaxtlar nəğmə əvəzinə sanki ağ deyir qağayılar. Çığırışır, fəqan edir öz dilində qağayılar. Elə bil bahar vaxtı arı yuvasını kimsə dağıdıb. O vaxt arılar necə qaynaşırsa, dənizin təlatümlü dövründə də qağayılar yuvaları dağılmış arılara bənzəyirlər.

Bozarmış, şahə qalxmış dalğalar qoynunda necə də fəqan edir, kökslərini kükrəyən dalğalara sipər edir qağayılar. Sanki dənizə yalvarır, dörd nala çapan, şahə qalxan dalğaları dincliyə, sülhə çağırır onlar. Sahilləri qorumağa, yaradılanları dağıtmamağa çağırır suları, dənizi. Bom-boz bozarmış, üzü dönmüş suları sakitliyə çağırır, çağırır qağayılar.

Dalğalar gurlaşdıqca, dəniz çalxalandıqca daha çox çığırışır, daha çox nalə qopardıb yalvarışda olur qağayılar.

Dəniz sakitləşməyincə dincəlməyir bu ilahi quşlar, bu ağ bayraqlar.

Deyirəm, yaxşı ki, dənizlərdə, okeanlarda qağayılar üzürlər. Onlar vardırılar. Dəniz, bu dil bilməz sular da quşların səsini eşidir, hirsini qəzəbini boğa bilir. Nə yaxşı ki, qağayılar var. Nə yaxşı ki, onlar sahillərin

keşiyində durublar. Nə yaxşı ki, bu balaca ağ qağayıların səsləri eşidilir. Yoxsa!..

Elə ki, dəniz sakitləşdi, şahə qalxan dalğalar ləpələrə çevrilib sahildə şırıldamağa başladı, o vaxt cövlan edən, çığırışan qağayılarda süstləşir, dincləşir və onlar indi şırıldayan ləpələrlə öpüşə-öpüşə sahilə gəlir və geri dönürlər... Və nəğməli ömürlərini yenidən yaşatmağa.

Dənizə, qağayılara baxıb düşüncələrə dalıram. Deyirəm nolaydı bəşəriyyətdə də dağıdıcı, məhvedici müharibələrin, savaşların qarşısını ala bilən qağayı ürəkli, qağayı diləkli, ilahi bir güvvə olaydı...

31.08.2000

İNSAN ÖMRÜ

Bəzən həsrətlə baxıram bu cahana. Həyat bir möcüzədir. Asimanda ulduzlar qalaq-qalaq, hərənin öz işığı, öz yeri öz ölçüsü. Günəş yanır şölə verir göyə, yerə. Günəş gözəldir, ay da, ulduzlar da gözəldir!! Nəzər yetir bağa, bağçaya. Qışda solur, baharda dirilir. İnsanlar növbə-növ, rəngarəng. Qarası, ağı, sarısı. Hər insan bir dünya, açılmayan sirr, dərk olunmayan bir varlıq, bir möcüzə. Ancaq “pəncərədən” baxmaqla doymayır insan bu dünyadan.

Deyirəm: insan ömrü – 40-50-60-80... çox azdır!
Deyirəm niyə görəsən Allah insana belə az ömür yazıb. Belə yazı yazıb. Yaşasaydı insan min il, iki min il, beş min il. Ləzzət alaydı, doyunca həzz alaydı bu dünyadan. Bac alaydı yerdən-göydən. Saray tikib yüz illərlə yaşayaydı orda. Sevib-sevilərdi, zövq alaydı min bir gözəldən orda. Nolaydı deyirəm, Allah belə bir ömür yazaydı insanlığa bəşəriyyətə...

Elə buradaca dönüb tarixə boylanıram. Onu səhifə-səhifə çevirirəm, baxıram. Tarixdən boylanır neçə firon, sərkərdə, çar, imperator. Bir yanda Makedoniyalı İskəndər, Sezar, Kir, Dara... Bir yanda Xosrov Pərviz, Çingiz xan, Batı xan. O yanda Əmir Teymur, Şah Xətai, Nadir şah, Qacar. Acıqlı Pyotr, İvan Qroznı... Napoleon... Hitler... Stalin. Çoxdur onlar. Taxti-taca sahib olanlar. Tiranlar. Tarixin yaddaşında dolaşib qalanlar. İskəndər dedi: bir Makedoniya bəs etməz mənə, gərək bütün dünya mənim ola... Ancaq çox az yaşadı. Dünyadan doymadı, dünyanı tam tutmadan köçdü bu dünyadan. Sezar da belə dedi: Belə dedi Əmir Teymur da, acıqlı Pyotr, İvan da... Qacar da...

Düşünürəm bir anlıq: əgər İsgəndər, Kir, nə bilim İvan Qroznı, yaxud şah Nadir, şah Qacar, min illər yaşasaydı bəşəriyyətin başına necə torba tikər, fəlakətlər, qırğınlar gətirərdilər. Bu tiranlar ömrün

qısalığında yeri-göyü dağıtmağa, insanlığı məhv etmək istəyiblərsə ömrlərinin sonsuz olduğunu bilsəydilər gör nələr edərdilər. Hələ məmurlar, bəylər, çinovniklər, qolçomaqlar, bu günkü müdirlər də vardır. Onlar nələr edirdilər ilahi! İnsanı həşərat sayardılar, tapdayardılar heysiyyəti, mənəviyyəti. İnsan ahları göylərə bülənd olardı, cahan zülmə, fəlakətə dolardı. Yaxşılıq yerdən göyə gedərdi. Xeyr öz yerini şərə verərdi. Pərdə çəkilərdi gözəlliyə, qabiliyyətə. Yollar açılardı nifrətə, cəhalətə. Eh nələr olardı! Nələr görərdi bəşər!

Demə bunu bilirmiş böyük yaradan Allah.

Demə o Böyük Yaradan yaratdığı xilqəti yaratdığından əvvəl tanıyırmış, duyurmuş...

May 2000

BÖLÜNƏN DƏ YAŞAYA BİLƏRMİŞ...

“O şey ki bölündü, yox olub gedir”, – deyirlər. “Bölünmək, paralanmaq yaralanmaqdır”, – deyirlər. Hər şey bölünəndə, paralananda, parçalananda tamlığı itir, heçdən-heçə dönür. Səmadakı ulduzlar, planetlər də belədir. Yerdə hər şey – dağ da, orman da, dəniz də, ağac da belədir. Canlılar da belə ...

Dənizi, çayları da ayırsan, nə dəniz olar, nə də çay çay olar... Yaşamaz nə ulduz, nə ağac, nə dəniz... bölünəndə...

Onda bəs necə yaşamış, yaşayır bölünən, parçalanan Azərbaycan?! Gör bir nə vaxtdır para-paşa parçalanıb, bölünüb, bu ulu diyar, bu ulu Vətən?! Çayı iki yerə, dağı iki yerə, çəmən, çöl, millət bölünüb. Yadların, gəlmələrin, qəsbkarların qanı əlləri ilə, əməllərlə parçalanıb bu şanlı diyar, bu böyük xalq. Yadlar təkcə bölməyiblər, quzğun caynağıyla parça-parça ediblər Azərbaycanı. Bölüblər onun dağını, çayını, arasını. Yadlar ayırıb xalqı, milləti. Biri Şimalda qalıbdır, biri Cənubda. Hələ Şərqdə, Qərbdə qalanı demirəm...

Ancaq... bölünsə də, yaralanıb, paralansa da, yaşadı Azərbaycan, yaşadı bu ulu xalq... Yaşatdı adını, yaşatdı dilini, adət-ənənəsini. Min bir əzaba qatlaşırsa da, qorudu imanını, dinini.

Bir tərəf kirildə yazıb-oxudu, bir tərəf əski əlifbada. Qardaş qardaşın, bacı bacının oxuya bilmədi yazdığını...

Nəsil-nəsil hayqırıb Azərbaycan... Bir olmaq istəyib Azərbaycan. Ancaq! Bu tərəfdə səs çıxarana göz ağardıb partiya, o tərəfdə başını qaldıranı çəkiblər dar ağacına...

Ancaq... min şükür. Parçalanan Vətənim, məmləkətim məhv olmayıb. Yaşayıb-yaradıb o taylı, bu taylı...

Bir şeyə də riqqətlə sevinə bilərik: ayırsalar, parçalansalar da, unutdura bilməyiblər bizi bir-birimizdən!

...Şimal müstəqil oldu. Qaldı Cənub!

08.06.2001

AĞLAYAN VARSA...

Ağlayana dəymə, qoy ağlasın. Ürəkdən ağlayırsa, dəymə, qoy ağlasın... Ağlayan ağısında itirilmiş “Vətən” deyirsə, “şəhidlər” deyib ağlayırsa, dəymə, toxunma, ovutma, qoy ağlasın... Bu onu göstərir ki, nə Vətən, nə də şəhidlər yaddan çıxmayıb, unudulmayıb... Təki Vətənçün, şəhidlərçün ağlayan olsun!.. Təki nə Vətən, nə də şəhidlər unudulmasın! Belə ağlamağın sonu sevincdir, şadlıqdır. Qəmdən, kədərdən sonra şadlıq, sevinc gəlir...

Biz ki belə şadlığı, belə sevinci nə vaxtdır gözləyirik...

SƏRHƏDSİZ QUŞLAR

Hər payız quşların dəstə-dəstə harasa getdiyini və baharda onların yenə dəstə-dəstə qayıtdıqlarını çox görmüşəm. Qəribədir! Quşlar payızda gedəndə və

baharda qayıdanda eyni həvəslə, eyni şövq və sevinclə nəgmə oxuya-oxuya göylərdə süzür. Gedəndə də, qayıdanda da onların səslərində, avazlarında nə qüssə, nə də kədər hiss olunur...

Nazənin-nazənin ötən quşlara baxanda onlara qibtə edirəm. Niyə?! Azad olduqlarına görə... Nə sərhəd bilirlər, nə də sərhədçi bu qanadlı varlıqlar. Soruşan yoxdur onlardan “haralısan?”, “hardan gəlib, hara gedirsən?”, “Gəlməkdə məqsədin nədir?”.

Yerdə insanların yaratdıqları, qurduqları sərhəd çəpərlərinin o azad, xürrəm quşlara dəxli yoxdur. Getdikləri, gəldikləri yer doğmadır onlar üçün. Görünür, elə ona görədir ki, gedəndə də sevinirlər, gələndə də...

Bir də göylər və yerlər sakini olan bu quşların nə özgə torpaqlarında, nə də özgə varında gözü yoxdur. İstədikləri bir ovuc dəndir, bir parça çəmən, bir parça su – budur quş arzusu...

Kaş insanlar da quşlar tək azad, gözütox olaydılar. O vaxt biz insanlar azad, xoşbəxt olardıq. Və təkcə bir məmləkət yox, bütün dünya bizim olardı...

YUXUMUN ÇİN OLACAĞINA ƏMİNƏM

Esse

Eramızdan bir xeyli əvvəl Afina ilə onun kiçik qonşu dövləti Megera arasında müharibə başlayır. Bu müharibədə hər iki tərəf çoxlu itki verir. Megera Afinanın Salamin adasını işğal edir. Onda Afinada bir qanun qəbul olundu ki, bundan sonra heç kəs Salamin haqqında danışmamalıdır. Danışanı ölüm gözləyərdi. Ancaq bir gün Solon Salamin haqqında poema yazdı və onu şəhər meydanında oxudu. İtirilmiş torpaq dərdi xalqın yadına düşdü. Xalqsa onu sərkərdə seçdi. Və qısa döyüşdən sonra Salamin adası qaytarılırdı.

Bir gün bizim də itirilmiş torpaqlarımızı qaytarmaq üçün “Papaq qoyub Şuşada oturacağam”, yaxud “Türkün çətini ata minənədəkdir” deməklə heç nə etmək olmaz.

İndi xalqın əsəb və ruhu çatılmış tonqaldır. Təkcə onu alışdırmaq lazımdır. Onda biz də hər şeyə nail olarıq.

Dün gecə yuxuda gördüm Şuşanı. Al günəş göydə süzür, insanlar deyib-gülür. Mən də bu insanlardan biriyəm. Özümüzkülərdir hər tərəfim. Xürrəm bir vəziyyətdəyəm. Heç bilmirəm göydəyəm ya yerdəyəm. Gəzirəm Cıdır düzünü. Atlar kişnəyir burada. Cıdır çıxıb cavanlar. At çapırlar onlar. Qızlar əl çalır deyib-gülürlər. Atlar ayağına çiçək səpirlər. Dağlara düşübdür bu səslər, gülüşlər. Günəşdən gözəlləşib çöhrələr, ulduz tək parlaqdır “qələm qaş

altında” baxan o ilahi gözlər. Baxıram, hər yan gözəllikdir, hər yan sevincdir. Təkcə insanlar deyil, burada hər şey: dağlar da, dərələr də, ətir saçan meşələr, qayalardan süzülən bulaqlar, köhlən axan çaylar da insanlar tək xoşbəxtdirlər. Onlar da öz dilində nəgmə deyirlər, sevinirlər. Meşədə quşların xoş avazları, xarı bülbülün cəhcəhinə qatılaraq bir simfoniya yaradır. Səslər eşidirəm: bu gün bayramdır, azadlıqdır, qələbədir!...

Görürəm, “Cıdır” düzündə geniş bir məclis qurulub. – Səf-səf düzülüb insanlar. Hamı ali məclisə baxır. Burada heç vaxt görmədiyim insanları görürəm. Onlar da bu el şənliyinə gəlirlər. Onlar da hamı kimi deyib-gülür, əylənirlər. Görürəm məclisin yuxarı başında əyləşib Vaqif, Vidadi. Sanki bu yerlər də çoxdandır olmayıblar. Ona görə həsrətlə baxırlar ətrafa. Onların da çöhrələrində, gözlərində sevinc var. Vaqif şirin-şirin danışır. Vidadiyə göstərir ətrafı. Görürəm ilhamı coşub böyük şairin. Gözəllərə, durnalara yenə də şər qoşur, söz deyir. Hamı böyük istəklə şairə baxır. Onların sırasında Xan qızı Natəvanın yanında Nəvvabı görürəm. Xan qızının da üzü gülür. Dodaqların dan şər axıb tökülür. Qızlar səf-səf durub ona baxırlar. Canımı odlara yaxırlar. Bilmirəm hara baxım, hər yan gözəllik, hər yan çiçəklik...

Görürəm bir yanda oturub Üzeyir bəy, yanında Əbdürrəhim bəy. Üzeyir bəy bığaltı gülür, dostuna nəsə göstərir, nəyəsə gülür. Onun mənalı gözləri daha parlaqdır. Nəsə düşünür, baxır doğma yurda, yəqin bu günün eşqinə yeni bir şedevr yaradacaqdır...

Onların yanında Seyid Şuşinski, muğamın allahı Cabbar, Bülbül, Rəşid də vardır. Birdən nə görsəm yaxşıdır: Vurğun gəlir məclisə. Bəyaz saçlı, şahin baxışlı bu böyük şair, məclisə salam verir, Vaqifə baş əyir. Sonra da onlarla bir-bir görüşür. Üzeyir bəy qucaqlayır Vurğunu, vətənin, xalqın böyük oğlunu. Şair əlini çəkərək bəyaz saçlarına, Şuşanın dağlarına baxaraq bədahətən şer deyir:

“Könlüm keçir Qarabağdan,

Gah bu dağdan, gah o dağdan.

Axşam üstü qoy uzaqdan

Havalansın Xanın səsi,

Qarabağın şikəstəsi...”

Elə bu vaxt aləmə yayılır Xanın səsi, Qarabağın şikəstəsi. Qayalarda əks verir bu səs, bu avaz...

Birdən oyanıram yuxudan. Qan-tərin içindəyəm, heç bilmirəm göydəyəm, ya yerdəyəm. Beynimdən çəkildikcə duman, çən – yuxuda olduğumu dərk

edirəm. Dərindən köks ötürür, ah çəkirəm. “Kaş bu yuxudan ayrılmayıdım deyirəm”.

İlahi! Niyə ayıldım o gözəl anlardan? O yurddan, o insanlardan. Bir xeyli nə dinib, nə danışırım. Sanki göylə yer arasındayam. Dünya mənasız boş görünür mənə...

Nə qədər vaxt keçdiyini bilmirəm. Birdən haradansa bir nida gəldi: “Gün gələcək xalqın ürəyi tonqala çevriləcəkdir. Böyük Qarabağ, onun görən gözü Şuşa da yadlardan azad ediləcəkdir!”

Kaş tez gələydi o gün!!!

14.12.2002

QARANQUŞ DƏRDİ

(Qaranquşlar yalnız abad, şən yerlərdə yuva qururlar...)

Qaranquşlar da gəlirlər, gedirlər. Payızda yox olan quşlar yazda, baharda dönürlər geri. Unutmurlar, yaddan çıxarmırlar getdikləri yeri. “Can verirsən sərçəyə ver, qaranquş gəldi-gedərdi”. Belə deyiblər, belə deyirlər. Deyənlər də haqlıdır, deməyənlər də. Bu sözlərdə sədaqət, dözümlü, torpağa bağlılıq vardır. Deyilən hər söz də bir yadigardır. Ancaq payızda gedən baharda geri qayıdırsa, orada yenə yuva qurursa, bala böyüdürsə, bu da əhdi-peymandır.

“Gələcəyəm”, deyib, sözünün üstündə durmaqdır, sözünü anmaqdır.

Quşlar da qəribədir. Niyə beyinsiz deyiblər, görəsən ağıllı, yolunu, izini, yurdunu itirməyən, unutmayan bu quşlara?

Hər yerin, bağın, bağçanın, eyvanın, çardağın yaraşığına? Bilmirəm! Vallah bilmirəm. Görünür hələ də bizlər “beyinsiz” dediyimiz təbiətin, dünyanın bu gözəlliklərinə, Allahın bu bənzərsiz yaratdıqlarına bələd deyilik, yaxşı tanımırıq onları. Sevirik, ancaq duymuruq bu incə varlıqları, yaraşıqları, dünya qədər ağıllıları...

Qaranquş gələndə sevinir ellər, sevinir güllər, çiçəklər. El-obaya səda düşür: “Qaranquş gəldi!” Bahar öz qövsü-qüzey xalısını sərə-sərə: “Qaranquş gəldi” deyər.

Yeni yuvalar qurulur çardaqlarda, damlarda. Qaranquş ətri duyulur hər yanda. Bu ətirdə bu qurulmuş yuvalarda bir fərəh var, bir yenilik görünür. Sanki bu quşlar baharın gəldiyini təsdiq edir, öz dilində, öz dimdiyində müjdə gətirir...

Qəribədir... Payızda köç edən qaranquşlar baharda qayıdarkən, qoyub getdikləri yurdda, məkanda qəm, kədər görsələr, orada qərar tutub qalmırlar, orada yuva qurub, bala böyütmürlər... Bu yetkin, ağıllı,

şüurlu quşlar düşdükləri yuvada qəm, kədər, qüssə görürlərsə oranı tərk edirlər, özgə yerə köçürlər.

Dünyanın hər hansı guşəsində həbsxana, insan saxlanılan düşərgə varsa, o yerdə qaranquş görünməz. Oranın damında, çardağında qaranquş yuvası görünməz... Axı dərddli, sirri pünhan insanlarla nə civildəsin, necə civildəsin, necə şadlansın bu quşlar?!

Deyirəm, bir gör nə vaxtdır doğma Qarabağında ulu Şuşamda qaranquş sədası, qaranquş pıçıltısı eşidilmir. Bu vəfalı quşlar yadları, naqis alçaqların zorla yiyələndikləri, o yerləri qoyub gedən insanların ahu-naləsinə bürünmüş o qədim diyarda, o evlərdə, ocaqlarda qaranquş yuva qura bilməz, bala böyüdə bilməz... Neçə illərdir ora qaranquş gəlmir.

Çox çəkməz, sevimli quşlar-qaranquşlar, sizin şirin, əsrarəngiz cəh-cəhələriniz o yerlərdə guruldayacaqdır, onda bütün aləm gülüzarlaşacaq, əl-əlvana boyanacaqdır... Hər yanda bir tonqal qalanacaqdır. Sizlər də o yerlərdə yuva qurub, qanad çalacaqsınız...

09.01.2002

...VƏ SONRA...

İtirə-itirə bu dünyada gəlirik biz. Doğulandan sonadək... hey itirik biz. Ən əvvəl tər çiçək ətirli, gül

uşaqlığımızı itiririk... Keçir bir an fidanlıq, yeniyetməlik dövrünü bitiririk. Sonra ömrün baharı saydığımız, dağ çayına, gur şəlaləyə, qüdrət və qüvvət meyarı, ağıl, zəka dövrü sandığımız gəncliyimiz də ötüb keçir... O günlərə əlvida deyirik. Həm də necə tez. Bir göz qırpımında, bir zaman anında!.. “Dayan ey an! Getmə ey an!” deyə, hayqırmaq istəyirik. Ancaq öz hökmünü verir zaman... Nəyimiz varsa, nə əldə etmişiksə, nə qazanmışıqsa bir-bir itiririk. Və sonda!!! Bir həyat dediyimiz, bir ömür dediyimiz özümüz də yox olur: onu da itiririk.

Allah aramla verdiyini, aramla da alır...

may 2000

GECƏ GÜNDÜZ

Gecə-gündüzü, gündüz-gecəni əvəz edir. Milyon illərdir belədir. Bəşər övladı gecədə gündüzü arzulayıb, gündüzü gecədən xəbər alıbdır, görəcək işlərini bitirməkçin, yeməkçin, içməkçin. Günəşin zərrin şüalarını görməkçin. Sevgisinin gözlərinə doyunca baxmaqçın. Gündüzdə çox mənalar var, onları görməkçin gündüz lazımdır. İşıqlı dünya. Gündüz keçir gecə gəlir. Heç bilinmir necə gəlir. O gecə ki, mübhəm sirrələri ilə lazımdır cahana, hər bir canlıya, insana.

Bilmirəm, niyə, nə üçün gecəni gündüzdən ucuz tuturlar. Onu qaranlıq işlərə şər adlandırıblar. “Xeyr və şər” yaradıblar. “Xeyr” deyəndə - gündüz, sabah anıblar, “Şər” deyəndə qaranlıq gecə sanıblar. Beləcə dolanıb min illər, keçib əsrlər. “Hər qaranlıq gecənin bir gündüzü var” da deyiblər. Deyiblər, çox deyiblər. Gecəni ucuz, qiymətsiz ediblər. Ancaq bir deyim də var: “Gecəsiz gündüzün nə qiyməti?” Bilməliyik: bu dünyanı yaradan gecəni də, gündüzü də xəlvəylədi. Onları bir-birinə tənəylədi. Nə gündüzsüz gecə olar, nə də gecəsiz gündüz. Sahilsiz ümman olmadığı kimi, gecəsiz də gündüz ola bilməz. Gündüz işdir, zəhmətdir, gücdür, ziynətdir... Gecə də istirahətdir, dinclikdir, sevgi, məhəbbət qovuşmağıdır. Gecələr dincini alır quşlar, canlılar, insanlar. Sabah üçün güc toplayır. Gecələr ulduzlar səmada sayrışır. Göylər mələyi ay yerin başına dolana-dolana gümüşə bürüyür yeri-göyü... Gözəldir!!! Gündüz də, gecə də. Onlar da məhəbbətlə, sevgilə bir-birini əvəz edirlər. Sutkanı həftə, ay sonra da il edirlər...

may 2000

ÇİRAQ YANDIRDI FÜZULİ

Deyirlər, Süleyman oğlu Füzuli ağılı söz kəsəndən, dünyanı dərk edəndən gecələr eyvanda oturub, göylərə – oradakı aya, ulduza baxarmış. Orada keçmiş, gələcəyi yaşarmış. Bəzən gözlərindən yaş

süzülərmiş leysan kimi. O anlara o, “həbibim, fəslü güldür bu...” deyən anlar ona hər şey qəm görünərmiş...

Ulduz karvanına, durna qatarına baxanda, şair durna qatarında, quş qanadında yuxuda gördüyü doğma yerlərə Bayat elinə uçarmış. O anlar, o yuxular sonra da gözəlləşər, şerləşərmiş. Ürəyindən süzülən misralar, dağdan ağır, ləldən qiymətli, gövhərdən parlaq qəzəl nuruna çevrilərmiş. Sonra kağızda düzülər, bir anda quş qanadında, yel cinağında minlərlə adəm övladının qəlbinə, ruhuna qonarmış. Hər qəlbə əbədi məskən salarmış. Sonra... Sonra... Şərqdə, Qərbdə yayılmış...

Yayıldı, oxundu, sevildi Füzuli yazan gündən. Gah farsca, gah ərəbcə çox da öz doğma dilində – azəricə yazdı şair. Qatına girən, köhləninə çatan hələ görünməyib. Bəlkə heç görünməyəcək də...

Ellər gəzdi, ölkələr dolandı Füzuli şəri, Füzuli dühası. Şəninə kimlər söz demədi, kimlər onu poeziyanın allahı sanmadı. Öyrəndilər ondan şairlər, ədiblər, alimlər. Sevda yolçuları Füzuli qəzəliylə sevgilərinə öz eşqlərini bəyan etdilər. Dolandı beləcə illər, aylar...

Hər yerdə, hər torpaqda seviləsə də, ancaq doğma xalqı, doğma yurdu “Vətənimdir!” dediyi Azərbaycan

torpağı ona – şairə, Böyük Füzuliyə əsil ana oldu. Və
ana kimi də onu köksünə basdı, göylərə qaldırdı.

Heykəllər yapıldı namına, gövhərlər düzüldü sönməz
adına. Doğma balasını hansı ana unudar?! O ki, Füzuli
olsun!

04.02.2000

جنایت های محمدرضا شاه در 1946 در آذربایجان

قان آخیر آذربایجان دان

"منتقد ادبی" فارس عبدالعلی دستغیب از تبعید آذربایجانیها در زمان شاه و در جریان حکومت مرحوم پیشه‌وری نوشت
"من در شیراز متولد شدم... اولین مطلب جدی که نوشتم و خیلی هم سر و صدا کرد، مطلبی بود درباره تبعیدی‌های آذربایجان و در روزنامه ای که دکتر انور خامه ای چاپ می‌کرد چاپ شد و جالب است بدانید که این مطلب سر مقاله روزنامه هم شد. در سال ۱۳۲۶ دولت حدود ۲۶ هزار نفر را به دلیل "غائله" آذربایجان به نقاط بد آب و هوا تبعید کرده بود. آن موقع در حدود ۳۰۰-۴۰۰ نفر از هموطنان آذری (بخوان تورکان آذربایجان) را به جهرم، عده ای را به لار و عده دیگری را به بندرعباس بردند. عده ای را که به جهرم آورده بودند، معلوم بود اتهام آنها سبکتر است، چون هوای جهرم نسبت به هوای لار و بندر عباس ملایمتر است. زن و مرد و بچه در عسرت و سختی بودند و من با دیدن آنها خیلی متأثر شدم. مقاله‌ای درباره وضع رقت بار آنها نوشتم و فرستادم و دکتر انور خامه‌ای آن را در روزنامه حجار چاپ کرد."

قربانی کردن انسان در جلو ارتش ایران به اسم قربانی برای ایران با شعار "زنده باد شاه! زنده باد ایران" ارتشایران با تاسی از ارتش بی‌رحم و افسران عقده‌ای

جنايات زيادى كه در تاريخ آذربايجان مثل و ماندى نبوده انجام دادند. از جمله قربانى كردن چندين فدائى در جلو كاميون ارتش با شعار "زنده باد ايران- قربانى براى ايران" كه در تاريخ آذربايجان سابقه نداشته است در اين مورد احمد ساعى از اساتيد دانشگاه تهران در خاطرات خود در اين باره در مصاحبه با ماهنامه «خوى نگار» چنين بيان مى‌كند:

"... چند روز بعد، مدير مدرسه بعد از نطق آتشيني اعلام كرد كه براى پيشواز ارتش آماده باشيد. هنوز ارتش وارد خوى نشده بود كه دفتر فرقه دمكرات در طبقه دوم ساختمانى در ميدان مركزى، به دست ارتش (و ارادل اوباش وابسته به رژيم اشغالگر ايران) افتاد بلند گوى احمدى را هنگام سخنرانى گرفتند و از طبقه دوم پايين انداختند. كشته شدن يزدانى را ديده‌ام و همه را با جزييات كامل خاطر دارم. يادم مى‌آيد روز پيشواز از ارتش هنگام عبور از جلوى منزل آقاى فتحى با ديدن جنازه‌ها ميخكوب شدم. شمردم، ۱۹ نفر بودند. در محل معروف به «طياره مئيدانى» ايستاديم و انتظار طول كشيد خسته و نگران مادرم بودم، آيا مى‌توانم تنها به خانه برگردم؟ بالاخره كاميونهاى ارتش ديده شد اولين ماشين كه ايستاد، افسرى پياده شد تا آن لحظه متوجه نبودم كه ۳ نفر با دستهاى بسته بين جمعيت هستند هر ۳ نفر را دست و پا بسته زمين خوابانند و سر بريدند. خونشان روى لباس‌هايم پاشيد.

به شدت بر خودم لرزيدم و هنوز هم آن لرزش را در وجودم احساس مى‌كنم. شب وقتى ماجرا را براى

پدرم تعریف کردم، گفت یکی از آنها الهوردی دباغ بود" شاعر سهراب طاهر ، از افسران قیزیل باش حکومت ملی آذربایجان می‌نویسد "۱۹ آذر ارتش شاه وقتی وارد قافالان کوه شد یک فدائی ۱۶ ساله را که دستگیر کردند برای ایجاد رعب و وحشت در بین فدائیان آذربایجان و روحیه بخشیدن به ارتش شاه ، به اسم قربانی برای ایران با شعار "زنده باد شاه! زنده باد ایران" سر بردند ... در ۲۷ آذر ۱۳۲۵ تمامی آذربایجان اشغال شد و روزها اجساد شهدا بر روی زمین یخبندان تبریز ، اورمیه ، سراب ، مرند ، سولدوز ، ماکو ، مراغه ، شبستر ، زنجان ، جلفا ماند. طوری که بعدها نمی‌شد این جنازه‌های یخزده را برای جمع آوری از زمین کند عضوهای دستگیر شده فرقه دمکرات و نزدیکان آنها را به اعدام و زندان‌های طویل مدت در مناطق کویر نشین فارس محکوم کردند" در مورد ۲۶ آذر روز جشن کتاب سوزان ایرانیان که در تمامی شهرهای آذربایجان بر پا گشت دکتر احمد ساعی در خاطرات خود درخوی در مصاحبه با مجله «خوی نگار» چنین می‌گوید: "تحصیلات ابتدائی را در مدرسه‌ای ۳ کلاسه در کوچه شهربانی که اسمش یادم نیست شروع کردم. کلاس اول دبستان ما با جریان فرقه دمکرات مصادف شد. کتابهای مان به زبان ترکی بود و معلم، دیکته را هم به زبان ترکی می‌گفت. فکر می‌کنم آذرماه ۱۳۲۵ بود که یک روز آقای مهدی زاده مدیر مدرسه، به ما اعلام کرد همه کتابهایمان را به مدرسه بیاوریم. تل بزرگی از کتابها جمع شد و همه را آتش زدند. در دنیای بچگی، هم از آتش بازی

خوشحال بودیم و هم فکر می‌کردیم که دیگر مشق
نخواهیم نوشت! "رژیم فارس اوج بیش‌رپی را جنایت
نشان داد طی یک سال حاکمیت ملی آذربایجان
کتاب‌های چاپ شده درسی به زبان مادری "تورکی" و
داشته های فرهنگی سرزمین آذربایجان را به آتش
کشاند

خالخال

فرماندار خلخال گفت : «با پایان فاز اول عملیات مطالعه و اکتشاف پهنه معدنی قیزیل اوزن بزودی کار استخراج فلزاتی همچون طلا، روی، مس و سرب از این معادن آغاز خواهد شد.»

فریدون بابایی امروز پنجشنبه در جلسه سرمایه گذاری در بخش معادن خلخال در جمع خبرنگاران افزود: «مطالعات و اکتشاف پهنه معدنی قزل اوزن این شهرستان توسط شرکت امید رو از شرکت های زیرمجموعه وزارت صنعت، معدن و تجارت به پایان رسیده و نتایج آزمایشگاهی حاصله از آن حاکی از وجود معادن فلزات مختلف از جمله طلا ، روی ، مس و سرب در بخش های مختلف این پهنه معدنی است.»

وی با بیان اینکه برای اجرای فاز اول مطالعه و اکتشاف پهنه معدنی قزل اوزن در بخش خورش رستم خلخال بیش از 30 میلیارد ریال هزینه شده گفت: «فاز دوم مطالعه و اکتشاف معادن موجود در این منطقه از سوی شرکت امید رو به زودی آغاز می شود.»

وی تشریح کرد: «با پایان کار فاز اول اکتشاف معادن منطقه قزل اوزن هم اکنون زمینه برای واگذاری بخشی از معادن موجود در پهنه معدنی قزل اوزن به سرمایه گذاران بخش خصوصی فراهم شده و با سرمایه گذاری شرکت های مختلف در این پهنه زمینه برای اشتغال تعدادی از بیکاران شهرستان و نیز توسعه و رونق اقتصادی فراهم خواهد شد.»

فاطمه جوادی ، مشاور بخش معادن استاندار اردبیل نیز در این جلسه گفت: «پهنه معدنی قزل اوزن خلخال به مساحت یک هزار و 460 کیلومتر مربع است که در اولویت دو پهنه دیگر معدنی استان اردبیل قرار داشته و فاز دوم مطالعه و اکتشاف معادن این پهنه ا زسوی شرکت امیدرو آغاز خواهد شد.»

وی سرمایه گذاری در بخش معادن خلخال را با توجه به ضعف بخش های کشاورزی و دامداری در خلخال از جمله راهکارهای خروج این شهرستان از رکود اقتصادی و جلوگیری از مهاجرت مردم منطقه ذکر کرد و افزود: «خلخال مهاجر فرست ترین شهرستان استان اردبیل است و به علت بیکاری و رکود اقتصادی منطقه در فاصله زمانی سرشماری 85 تا 95 بیش از 20 هزار نفر از این شهرستان به مناطق دیگر کشور مهاجرت کرده اند.»

تحول اقتصادی و ایجاد اشتغال در منطقه از طریق استحصال معادن، سرپوشی برای چپاول و غارت معادن موجود در آذربایجان جنوبی می باشد و تجربه استحصال معادن مختلف آذربایجان دلیل این ادعا است.

معدن مس سونگون بزرگ ترین معدن مس خاورمیانه محسوب می شود که سالهاست از طرف دولت ایران مورد استحصال قرار می

گیرد اما فعالیت این معدن تحولی در اقتصاد و وضعیت معیشتی مردم منطقه ایجاد نکرده است.

مواد حاصل از استحصال معدن مس سونگون بصورت خام به کرمان منتقل شده و در آنجا به شمش مس تبدیل می شود، بدین ترتیب سود حاصل از استحصال این معدن نیز به مناطق فارس نشین مرکز کشور منتقل می شود.

وضعیت در سایر معادن موجود در آذربایجان جنوبی نیز بدین منوال می باشد، مواد نهایی حاصل از استحصال معادن طلای زره شوران و آق دره تکاب «تیکان تپه» نیز به اصفهان منتقل شده و در آنجا به شمش طلا تبدیل می شود.

در معدن سرب و روی انگوران زنجان که بزرگترین معدن سرب و روی خاورمیانه بوده و بیش از هفتاد سال از بهره برداری آن می گذرد، شرایط مشابهی حکمفرماست، خاک این معدن نیز برای تبدیل نهایی به شمش سرب و روی به اصفهان و کرمان منتقل می شود.

این معادن اسما متعلق به آذربایجان می باشند و با انتقال خام مواد معدنی آنها به شهرهای فارس نشین مرکز کشور، سود و مالیات بر ارزش افزوده حاصل از استحصال و تولید این مواد معدنی به جیب مردم مناطق مرکزی کشور سرازیر می شود.

تخریب محیط زیست منطقه و بکارگیری چند کارگر در بخش های سخت و زیان آور این معادن، تنها سود مردم ترک آذربایجان جنوبی از این منابع عظیم معدنی می باشد.

ابن خلدون: ایران سرزمین تورکان است

اتسعت مملکتهم إلى الإسكندرية غرباً وباب الأبواب شمالاً. وفي الكتب أن أرض
ایران هي أرض الترك، وعند الإسرائيليين أنهم من وُلد طیراس بن باث وَاخوتهم بنو
 مادي بن باث وكانوا مملكة واحدة.
 فاما علماء الفرس ونسابتهم فيأبون من هذا كله ويسبون الفرس إلى دیومرب و

لتاريخ ابن خلدون، ج ۲ ص ۱۸۱ انتشارات

دار الفکر بیروت، ۱۴۰۰ م

در کدام دوره تاریخی قوم تاجیک یا بقول امروزی قوم فارس در
 ایران صاحب حکومت و قدرت بوده و تورکها مهمان و مهاجر ،
 که امروزه قوم تاجیک یا همان فارسهای امروزی با استناد به آن
 خود را صاحب خانه و صاحبان قدیمی ایران می پندارند و تورکها
 را مهاجر و مهمان

تا آنجا که تاریخ بیاد دارد و گواه است صاحبان اصلی و قدرت و
 حکومت در ایران تورکها بودند

ابن خلدون: ایران سرزمین ترکان است

ابن خلدون که در جهان به پدر جامعه شناسی مشهور است و یکی
 از چهره های ارجمند جهان اسلام به شمار می رود، در تاریخ
 معروف خود می نویسد

و فی الكتب ان ارض ایران هي ارض الترك ... فاما علماء
 الفرس و نسابتهم فيأبون من هذا كله: در کتابها هست که ایران
 سرزمین ترکان است

تاریخ ابن خلدون ج ۲ ص ۱۵۴ چاپ موسسه الاعلمی و ص ۱۸۱)
 (انتشارات دار الفکر

آذربایجانین کۆچری کوردلر اوتوردوغو یئرلرده تورکجه آدلار

مه‌باد (سویوخ بولاخ): آختاچی، آغلیان، آغ و اتمان، آنا بولاخ، پیر ولی باغی، حاجلی کندی، جاجی کندی، خان کندی، دوه شهری، سیچان بولاخ، عزیز کندی، شرف کندی، قره آغاج، قره گول، قوری چای قیاق کندی، قلعه‌جیق، کانی داغی، گول تپه، ملالر و... بوکان: آغیرلی، اوچ تپه (آختاچی)، حصار بولاغی، داش کندی، دنگیز، ساری قمیش، شهری کندی، شیخلر، علی کندی، قره کندی، یئنگجه و...

تیکان تپه: اثرمنی بولاغی، آغ بولاخ، اورتا کندی، ایلانی، ایونچی، تورکمان کندی، تیکان تپه، جان بلاخ، گول تپه، داش آغیل، درزیلی، ساری قمیش، قیشلاق، قیشلاق سفرلی، قلعه‌چی قورموش، گوگ تپه، گول، یاس کندی، یئنگی کندی و...

تورجان: باغلیجا، بوغدا کندی، قارا گوز، قوچاق و... اسکی بغداد: آجی دره، باش بولاخ، باغچا، شاه گلن، قره ده، قره چیلان، قیزیل گونبذ، قلعه تپه، قلعه‌جیق، قوزلوجه، مراغه و... پیران: سوغانلو، قیزقاپان، قیز کسک و...

شهر ویران: اسمعیل کندی، آغ بولاخ، اوزون دره، تازه کندی، تکاب-لی‌جا، توت آغاج، خاتون باغ، داش تنیمور (داش دمیر)، دلیک داش، قره بولاخ، قره داغ، قره قیشلاق، قیزآباد، قیز قلعه، قیزیلجا و...

قوروه: آجی چای کندی و...

بیجار:

ساققیز: آیچی، آیاغچی و...
سردشت: گل کندی، آلان، اشکان و...
اوشنو: قره سقال، آغ بولاخ، ایسلاملی، ترسا بولاخ و...
مر گور: تازه کند، خلج، خلکان و...
صومای برادوست: ایشکه سو، تازه کند، قره نیسا، قاراقوش،
غازان، قره آغاج، ینگیجه، ایستی سو، حاماملی و...

خالق باياتيلارى

آچىق قوی پنجره نى!
گوزوم گورسون گلنى!
نئجه قبره قويارلار،
يار درديندن اولنى؟

بولبوللر سوزر باغى،
يار گلر گزر باغى،
دوداغى گول قونچاسى،
آچىلسا، بزر باغى!

باغا گيرمه رم سنسيز،
گولون درمه رم سنسيز،
دئسه لر داغدا او ملر،
بيل او دا منم سنسيز!

عزیزیم مرنده گل،
گوللرین درنده گل!
بیر گلدين، يورقون گوردون،
بیر داها اولنده گل!

آغ دوه دوزده قالدی
یوکو تیریزده قالدی،
اؤزوم گلدیم اوباما
اورگیم سیزده قالدی!

آغ دوه دوزده قالدی،
یوکو تیریزده قالدی!
اوغلانی درد اؤلدوردو،
درمانی قیزدا قالدی!

عزیزیم آغ اللر،
آغ اللر آغ بیلکلر،
کؤچن یوردون قدرینی،
دوشن یورتدا بیلرلر!

عزیزیم گول اوشودو،
شنه ووردو، گول اوشودو،
گولدون، عاغلیمی آپاردین،
بو نئجه گولوش ایدی؟

عزیزیم قارا باختیم،
دورمادان قارا باختیم،

هر يئرده ياز آچيلدى،
آييلماز قارا بختيم!

عزيزيم بودا منى،
قىلينج آل، بودا منى،
گۆر نه گونه قالميشام،
بگنمز بو دا منى!

بوردان بير آتلى گئنتدى،
آتین اويناتدى گئنتدى،
گونش دك ايشيق ساچدى،
آي دكى باتدى گئنتدى!

بو داغلار، اولو داغلار،
گۆزه لى، سولو داغلار،
بوردا بير غريب اولموش،
ياسيندا بولود آغلار،
گۆي كيشنر، بولود آغلار.

آچيق قوی پنجره نى!
گۆزوم گۆزسون گلنى!
نئجه قبره قويار لار،
يار درديندن اولنى؟

آپار منی بندہ وئر!
قولومدان کمنده وئر!
دؤرت بیر یاندان یارام وار!
اسیرگمه! سن ده وور!

Bu dərədən xan gedər ,
Açma yaramdan qan gedər,
Həkim gəlsin neyləsin-
Əcəl gəlib can gedər.

Dağları gəzən mənəm,
Əhdim var dözən mənəm,
Əyaq yalın baş açıq-
Sər gərdan gəzən mənəm

açıq qoy pəncərəni
gözüm görsün gələni
necə qəbrə qoyarlar
yar dərdindən öləni

گونئی ماهالیندا هابنله خومنادا بنله بیر اینام وار. اگر ایکی جانلی (حامیله) بیر خانیم ائوده ویا باشقا بیر یئرده اولو گورسه. او خانیمین اوشاغی ایستر قیز ایسترسه ده اوغلان اولسون، او اوشاقین گوزوده بد نظر اولار، اگر بیر کسه بد نظرله باخارسا، نظرلنه ن شخصده بویوک چتینلیک لر تورنر. اولای بیلسین نظری اولان آدامدا اوز ده بیلمه دن، ایسته مدن بو ایشلر ایختیار سیز باش وئرسین آنجاق بو منفی انرژی اونون باخیشیندان و گوزودن آسیلی دیر اوزوندن یوخ. دئییرلر همیشه گوز دئیمه (بد نظر) تانیش آدامدان گله ر، قوران کریمده گوز دئیمه اوچون بیر سوره ده وار. گوز ده ین آداما اوزرلیک سالارلار یا یانینی قاشیارلار، بو دا اولما سا گوز ده ئیلن آدامین پالتاریندان، باشماقیندان بیر بالاجا کسیب اودا توتارلار اونداد نظر اوندان اوزاق اولار.

خومنادان. سویله ین 84 یاشلی خانیم فاطمه نظافتی.

یازان: خومنالی اکبر منظوری

FOLKLOR

BUXÇASI

همدان فالکلوندان اوشاق نغمه سی

چالخان، چالخان یاق اوسو

کره سه قیماق اوسو

بالام بیسه چاق اوسو

دوشمن بیسه درد اوسو

اوشاق شئری :

زییل – زییده گل خمیر ائيله

الیم پیچاق کسب ده

یاق گنته یاقلیم

دسمال گنته باقلیم

دسما ل دووه بویونا
 دووه گیلان یولوننا
 گیلان یولو سه ربه سه ر
 ایچینه ماهی گه زه ر
 ماهی دوغدی بیر اوغلان
 آدین قویودی سولیمان
 سولیمان گئیره اودونا
 قارقا باسدو بودونا
 قارقا دئییه قمش ده
 قمشچیلر ایش توخور
 ایچینه بولبول اوخور
 تارو کلامون اوخور

سویله ین : 82 یاشلی توران خانوم رازدار، امزاد گرد همدان

قلمه آلان آبباس شایاسی – همدان – 20.3.1396

اٹل مثلیری

یاغ یوغورتداندی، یوغورت یاغدان
دالان آتیلان داش تو پوغا ده یه ر
جالانان سو بیر داها کوزه یه قایتماز
دونیانى بوغدا توتسادا کهلیگین روزیسی
چینقیلدير
دردلی دئینگن اولار
گئجه گوندوزوموز بیر اولوب
ده وه اویناسا قار یاغار
ده نی ساتان ائششک آلابیلمه ز
کاسیبین گؤزو توخ اولار
پیچاق اوز دسته سین کسمز
میشوو آراشدیرما قوروپو

فالكور بوخچاسی Mişov Dağı

Buxçanın əməkdaşları

(Səttarxan) Erol və (Bağırخان) Araz

FOLKLOR BUXÇASI

آ پیپیگی قان خوروز
گۆزلری مرجان خوروز
سن نه تئزدن دورورسان
قیشقیریپ بانلاییرسان
قویما بیرسان یاتماغا

شعر : عبدالله شایق

کنچی

آلا-بولا, بوز کنچی

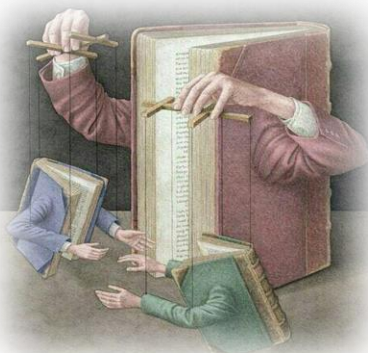
آی قوشا بوینوز کنچی

یالقیز گزمه, دولانما

داغا-داشا دیرمانما

بیر قورد چیخسا قارشینا

سن نه اندرسن اونا / چوبان آچینجا گۆزون/ الار ایکی بوینوزون

D

ə

N

I

Z

فالکلور
بوخچاسی

ياشام

آرى
آريپام من اوجارام
گول اوستونده قاجارام
بيغارام گول توزونو
دنييم سيزه دوزونو :
او توزدان دوزرم بال
سن بالى ينه گوجلوقال
چالبيشماقدان دويمارام
باش باستيغا قويمازام
اوجارام گولدن-گوله
دوشرم ديلدن-ديله
دولاشارام هر ياني
باغى چولو باغچاني
هنچ آرزو بوخدور منيم
امه بيم چوخدور منى

S ə k i n ə

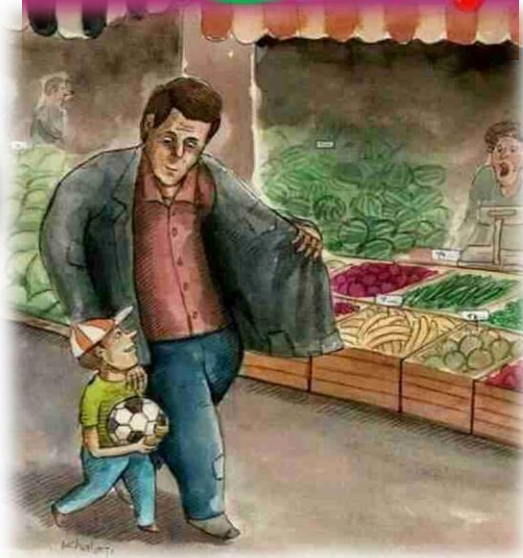

Mənə çox
maraqlıdı,
paltaryuyan
maşının qapısı
niyə şüşəlidi?
O boyda maşın
yalan deyəcək?
Yuyur da yazıq

İKİDƏN BİR DƏNƏ ÇOXAM,
TƏKƏM, HEÇ CÜTLÜKLƏ YOXAM.
GÖYDƏN DÜŞƏN ALMALARIN
SAYINI DE, MƏN DƏ SAYIM:
"BİR, İKİ, ÜÇ..."

3

Papaqlı Azərbaycan kendi albümünü paylaştı.

Sponsorlu ·

XIX-XX yüzilliyin əvvəllərində Azərbaycanda kişi baş geyimlərinin məhəlli-etnik xüsusiyyətlərinə, formasına, materialına, geymə tərzinə, dəyərinə və hətta rənginə

görə fərqlənən çoxlu növləri olmuşdur.

Papaqlı Azərbaycan, Azərbaycan milli papaq növləri rəsmlərdə albümünə 17 yeni fotoğraf ekledi.

Sponsorlu ·

XX əsrin əvvəllərinə qədər papaq Azərbaycanda baş geyimi olmaqla yanaşı, həm də simvol sayılırdı. Cəsarət, ləyaqət və şərəf rəmzi hesab olunurdu. Hətta bir kişinin papağının oğurlanması onun sahibinə qarşı düşmən hücumu kimi qiymətləndirilirdi.

Keçmiş zamanlarda kişilər istənilən halda papağı başlarından çıxarmırdılar.

Azərbaycanlı kişilər namazqabağı dəstəmaz ayını istisna olmaqla nə süfrə başında nə də gecə yatağında başıaçıq olmağı qəbul etməmişlər. Yataq zamanı papağ dəyişdirilərək gecə papağı ilə (şəbküləh) əvəz olunmuş, yada başa sarıq bağlanmışdır. İctimai yerlərdə baş geyimi olmadan görünmək rüsvayçılıq kimi dəyərləndirilirdi.

XIX-XX yüzilliyin əvvəllərində Azərbaycanda kişi baş geyimlərinin məhəlli-etnik xüsusiyyətlərinə, formasına, materialına, geymə tərzinə, dəyərinə və hətta rənginə görə fərqlənən çoxlu növləri olmuşdur.

Azərbaycanda papaq əsasən qoyun xəzi və ya qaragüldən hazırlanırdı və onların müxtəlif formaları

və yerli adları mövcüd idi. XIX əsr kişi baş geyimləri içərisində aşılı qoyun dərisindən tikilmiş papaq xüsusi yer tuturdu. İmkanlı kişilər, əsasən, «qaragül» dərisindən sür papaq tikdirərdilər. Qədimlərdən üzü bəri hər kişinin başında börk olması əsas şərt idi. Kişidə böyük (papaq), arvadda isə ləçək

(çərqud) şərəfət nişanəsi sayılırdı. Papağa və ləçəyə hörmətsizlik müqəddəslərə və namusa hörmətsizlik sayılırdı. Buna görə də heç vaxt kişinin papağı başından əskik olmazdı. Hətta oğlan uşaqlarının da özünəməxsus papaqları olurdu. Bu papaqlara "tərlik" deyərdilər. Ancaq tərlik papaq qədər qalın olmazdı, bir qat toxunmuş açıq qırmızı forması olardı və bu papaq formasının Səfəvi hökmdarlarının "Qızılbaş" ordusundan qaldığı deyilir.

Mişov Araşdırma Qurupu

ارمنی جنایتلرینین بیر پارچاسی

اورمودا بیر توپلو مزاردا ۱۰ مین اورمولونون جنازه سی وار ایدی

اورمو ۱۹۱۸

سندی از جنایت ارامنه در اورمیه

1992

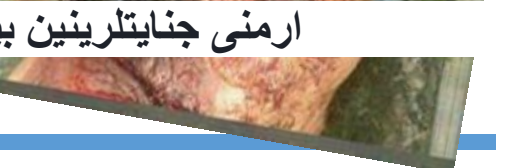

2017.

ANASI VƏ ZƏRA, QÜZEY
AZƏRBAYCAN DƏN
ŞİƏ MÜSƏLMAN
QIZI

ERMƏNİ
TARAFİNDƏN
VAHŞİCƏ
ÖLDÜRÜLMÜŞ

ارمنى جنايتلرينين بير پارچاسى

2500 yaşlı Pazırq xalçası ilə bağılı tədqiqatlar yekunlaşib

Dünyanın ən qədim xalısı, qədim oğuz türklərinə məxsus, 2500 il yaşı olan Pazırq xalçası ilə bağılı araşdırmalar yekunlaşib. Fundamental tədqiqatların nəticəsi çapa hazırlanan kitabda əksini tapacaq.

Milli xalçalarımızın eyni olan minillik elementləri... Orijinal rəng çalarları... Zəngin sujet xətti... Qırmızı rəngli keçə üzərində incə yun ipdən toxunmuş məhsul... Bunlar, dünyanın ən qədim xalçası hesab olunan Pazırqda cəmlənib.

Eramızdan əvvələ aid sənət numunəsi Dağlıq Altayda aşkar olunub. Yerli türk sakinlərin Pazırığ yeni Basırığ dediyi ərazidən tapılan xalça hazırda Sankt-Peterburqun Ermitaj muzeyində saxlanılır. Zamana sinə gələn Xalça öz orijinallığını olduğu kimi qoruyub. Azərbaycanın xalça mütəxəssisi Məmmədhüseyn Hüseynov, toxuculuq məmulatları arasında unikalığı ilə seçilən Pazırığ haqqında kitab hazırlayıb. 10 illik tədqiqatların nəticəsi ermənilərin qədim xalça nümunəmişlə bağlı iddialarını alt-üst edir.

Kitabda Pazırığ xalçasının qədim oğuz türklərinə aid olmasını əsaslı dəlillərlə sübut edən 1000-dən artıq fotosəkil əksini tapıb. Pazırığ xalçasındakı yalı kəsilən atlar maralların hərəkətinə tərs yöndə düzülüb, quyruqları isə düyünlənib. Təbriz və Şirvan xalçalarında atların quyruğunun eyni formada düyünləndiyi səhnələr yetərincədir. Minillər keçsə də, Azərbaycanın xalçaçıları döyüş atının quyruğına eyni formada düyün vururlar. Sənət nümunəsinin üzərindəki naxışlar, 24 xana isə 24 oğuz boyunun simvoludur. Ona görə də mütəxəssislər, Pazırığ xalçasını kodlaşdırılmış sənət əsəri hesab

edirlər. Onun orta bölümündə 24 ədəd hun gülü adlandırılan nilüfər də təsvir olunub. Həmin ornamentlər keçmişdə qaranlıq dünyada işıqlı həyat simvolu hesab edilib.

Azərbaycan tərəfindən Pazırıq xalçasının 2500 illiyi ilə əlaqədar sürəti toxunub. Məqsəd bu qədim xalq sənətkarlığı nümunəsini indiki və gələcək nəsillərə daha geniş şəkildə tanıtmadır.

Mişov Araşdırma Qurupu

تورک لرین 12 حیوانلی تقویمی

سیدجلال الدین تهرانی چاغداش منجم و محقق، 12 حیوانلی تقویمی «تقویم ترکی غازی» آدلاندیریر و قازان خانین ایراندا سلطنته یتیشدییی ایلدن بری بو تقویمین ایران خالقلاری آراسیندا رایج اولدوغونو وورغولاییر دونیانین ان اسکى و آدلیم ، عین حالدا دولاشیق و چتین اوسلوبلارلا حاضیرلاناتان ایل سیارلاریندان بیرسی ده 12 حیوانلی تقویمدیر کی، 7- جی هجرت «یوزایل» یندن بری ایرانین سیاست، بیلگی و کولتور ساحه لرینده اؤزونه لاییق لی بیر یئر

آچمیشدیر.

بو تقویمه عمومیتله دنیا اولوسلار آراسی تورک تقویمی دئمیشلر. آما اسلامی عالیملر اونو تورک، تورکستان، خُتن، اویغور و تورکان تاریخی و تقویمی ده آدلاندیرمیشدیلار. ایراندا اونو اصلاح ائدیپ دوزونله یَن آدلیم مونجیم، خواجه نصیرالدین طوسی یه نسبت وئریلهن ائلخانلار اولدوز تانیتمی جدولینده، بو تقویم خُتن لر و ختایی لر ائلینه منسوبدور. «ابوریحان بیرونی» ده اونو اورتا آسیا تورک میلترلرین ان اسکی تقویمی بیلیر. ابوریحان «قانون مسعودی» کیتابلاریندا تورکلرین 12 حیوانلی تقویمیندن آد آپاراق اونون آن چتین موحاسیه لرله یارادیلماسینا گؤره، بوتقویمدن باش چیخاردا بیلمه دیینی دؤنه - دؤنه وورغولامیشدیر. البته مین ایل بوندان اول یاشایان بو آدلیم عالیم، 12 حیوانلی تقویمی تامامی ایله آراشدیرا بیلمه سده، او عصرده ایران میلتهنه بو اسکی تقویمی تانیتدیران یئنه ده ابوریحان بیرونی اولموشدور. چونکی اونون یازدیغی حیوان آدلاری حال حاضریدا تورکیه و بیر چوخ تورک اولکه لرینده تورک تاریخی و تقویمینه یئرلشدیریلن عینی آدلار اولموشدور: سیچقان یا کسکو - اود یا سیغر (اؤکوز)، بارس یا قافلان - توفشقان یا توفشیجان یا توشقان (دووشان) - لوو (نهنگ یا بالیق) - ییلان - یونت (آت) - قوی (قویون) - بیجین (میمون) - توغاقوی یا توخاقوی (تویوق) - ایت - تونقوز.

ابوریحان بیرونی بو بیلگی لری بیزه وئرندن سونرا

سايدىغىمىز حىيوان آدلارنىن ان اسكى زامانلاردان باشقا تورك خالقلارنىن تقويمىنە داخىل اولماسىنادا اشاره ائدىب، ايلغى آى، كچك آى، بىرىنچ آى، ايكىنچ آى - آلتىنچ آى، سكسنىچ آى، اونونچ آى، تورتونچ آى، بچىنچ آى، يتىنچ آى دان دا اورتاق تورك ادبياتلى مىلتلر چاغداش يازى اوسلوبوندا آد آپارمىشدى. بورادا بو مسئله آرتىرىلما ليدىركى، گۆردويوموز كىمى بو آيلارنى ھمى دوزنلىيى يوخدور، ھمى دە 12- جى آيدان ھىچ بىر آد آپارىلمايىبىدۇر. بلكە دە قلمدن دوشموشدۇر. آما بللى اۇلالى بىرونى نىن اۋزو ايقرار ائتدىيى كىمى او، تورك دىلىنى بىلمە دىكدن، بودىلن سۆزلوك لرىندە دە باش قورتارا بىلمە يەرك آيلارنى ترتىبىنى بىر- بىر آردىنجا يازا بىلمە مىشىدۇر. بو بۈيوك عالم «قانۇن مسعودى» كىتابىندا قمرى تقويملردن سۆز آچدىغى بۇلومدە، توركلرى اۋز نجومى موحاسىبە لرىندە و زامان اۋلچولرىندە قمرى آيلار و ائلەجە دە آى كورە سىنىن سئىرىندن فايدالانان بىر خالقلار كىمى قئىد ائتمىشىدۇر. ابورىحان بىرونى ايلە چاغداش اولان و توركجە ميزىن ايلك آنسىكلو پدىك سۆزلويونو حاضىرلايان بۈيوك بىلگىن كاشقارلى ماحمود اۋز اۋلمز اثرى «ديوان لغات الترك» كىتابىندا توركلرن 12 آيلى تقويملرىنە عايىد 12 حىيوانن آدىنى آپاراراق ، بو تقويمىن يازىلىش و تۈپلانىش تارىخىنە دە ايشاره ائدىركى، بونون اۋزو دىقتە لايىق بىرنوكتەدۇر. او يازىر : «... دئمك توركلر بو تقويمى دوزنلە مكدن اۋنجه بىر دوزگون تقويمە مالىك دئىلمىشلر تا بوكى، تورك

پادشاهلاریندان بیرى اؤز ساواشلارینین بیرسینی
 ثبته یئتیرمکده چتین لیکله اوز به اوز اولور. او اؤز
 میلیتی نین بؤیوکلى و بیلگینلرینه چاغریش وئریب
 اولناری اؤز یانینا ایسته ییب بیر تقویمین
 دوزه نله مه سینه فرمان وئریر تا مومکون اولان قَدَر
 یالنیشلارین قاباغی آلینسین اولاردا بو قرارا گلیرلرکی،
 12 لیک فلکی اولدوزلارین اوزو ایله بو ایشی یئرینه
 یئتیرسینلر آما نه ایسه چوخلاری بو ایشه کؤنول
 وئرمیرلر. بونا گؤره ده «ایلا» چؤلونده بؤیوک بیرچایدان
 کئچمه یه چوخلو حئیوانلارین اورتاسیندا بؤیوک بیر
 چایدان کئچمه یه یاریش تۆره نی قورولور آما بوتون
 حئیوانلار ایچیندن یالنیز 12 حئیوان چایدان کئچمه یین
 عۆده سیندن گله بیلیرلر بونا گؤره ده اولنارین هوش
 و باشاری قوّه لری خئیردی دئییه، 12 حئیوانلی
 تقویمی دوزه نله ییب پادشاها تقدیم ائدیر». البته بو
 حادیشه بیر ناغیل کیمی، علمی مفکوره لردن اوزاق
 اولسادا آرتیق 12 حئیوانلی تقویمین تورکلر
 آراسیندا اسکی بیر تاریخه مالیک اولدوغونو آیدینجا
 وورغولاییر. صفوی لرین آخیر ایللرینده ایراندا بیر چوخ
 ایللر یاشاییب. آراشدیرمالار یاپان سیّاح «جان شاردن
 » (سیاحتنامه شاردن) کیتابیندا ایرانلیلارین سنتی
 مسئله لرین آچیقلایاندا صفوی شاهلارینین دریالاریندا
 رایج اولان 12 ایلیک تقویمدن سؤز آچیب یازیر: «بو بیر
 تقویمدیرکی چوخ اسکی زامانلاردان قالیر و ایلیک
 یاشاییش دؤوره لرینده دونیانین شرق حیصّه لرینده
 یاشایان تورک خالقلاری اونو یارادیب وجودا کتیریلر

...» هر حالدا 12 حئيوانلى تقويم ، دونيانين علمى و نجومى محفيللرينده تورک تقويمى عونوانى ايله مشهوردور و ايراندادا موختليف سندلرين شهادتى ايله مغوللارين بو اؤلکه يه آياق قويدوخلارى زامانلاردان خالق ايچره ياييلىب و اعتبار تاپميشدير. چونكى «ملاّ مظفر منجم» ين «شرح 20 باب» کيتابيندا دا بئله يازيليدير : «. . . ان اسكى زيچ لردن (زامان موحاسيبه سى جدوللى) اله گلن معلوماتا گوره ايلک زامانلاردان ايران اؤلکه سينده بو تقويم دب اولماميشدير. آنچاق «هولاكوخان» ين ايرانا ايستىلا تاپديغىندان «سونراختا» ولايتينده حکىملر و اولدوز تانيتىمى ايشينده اولان عالىملر او جومله دن خواجه نصيرطوسى و سلخى خان آديندا بير بىلگىن اينسان هولاكوخانين حضوروندا توپلانتى قوراراق بو تقويمى آچىقلايىب و سونرا اونون فرمانى ايله عصرين بؤيوک مونجىمى «اولوغبى» تورک تقويمىنى حاضىرلايىب ايرانىن بوتون بؤلگه لرينده يايماغا باشلايىر» بو فرمانين آردىنجا 12 حئيوانلى تقويمىن باشلانيشى و ايل سايارى قانونلارى دا ائلخانلىلارين موسلمان اولدوقلارينا گوره هجرى قمرى تقويمى ايله ياناشى بوتون خالقلار آراسيندا آنلاشدىريلير .

تارىخچى پائولادلسول يازىر: «حتّى بيزىم دؤوروموزده ده چىنلىلرين آراسيندا هر ايلين حادثه لر و اولايىلارى بير حئيوانين آدى ايله يوزولوب و اونولا دا اوغورلو و يا اوغورسوزلوق اولارين نظر دىقتينه آلىنير». دوستلوق، اقتصاديات گليشمه سى، ساواشدا

ایره‌لی‌لمک، ائولنمک، قیطلیق و باشقا یاشام ساحه‌لرینده بوتون تورک دونیاسیندا کؤکلو بیر اینانچ اولدوقلاری کیمی، ایراندا دا عومومی بیر اینانچ سایاق حتی مکتوب اثرلریمیز و کیتابلاریمزدا هله‌ده یاشاماقدادیر. آما موختلیف خالقلارین حیاتیندا حیوانلارا نیسبت وئرلن خصوصیتلرین چئشیدلی اولدو غونا گؤره، 12 حیوانلی تقویمین هر ایلی تورک اؤلکه‌لرینین بعضی‌لرینده قارشیت معنلارداشییر. مثلاً 1345 - جی گونش ایلینین «آت» ایلی اولدوغوندان ویئتنام و ژاپن خالقلاری اؤغور سوزلوق گؤزله‌یرکن چوخ آنالار آتین اؤغورسوز بیر حیوان اولدوغونا سبب اوشاق دوغماقدان چکیندیلر. آما آذربایجاندا و عومومیت‌له ایراندا، آت ایلی، مورد ایلی اولاراق خالق اینانجلاریندا اؤغور و خئیر برکتله قارشیلاندى و یئنه‌ده قارشیلانیر. البته بو اینانجلارین علمی و بیلگی‌سل کؤکلی اولمادیغینا باخمایاراق، اسلام مکتبینه‌ده قبول اولمادیغینی نظره آلاراق دئمه‌لیک‌کی، خالق کولتورونده بئله بیر اینانجلارین ایره‌لی‌لمه‌یه، پیسخولوژی و روانی باخیمدان بئیین‌لره تلقین اولاراق، اونلارین کؤکلو بیر مسئله اولدوقلاریندا هئچ بیر شوبه‌یه یئر قالمایر. اوجوره‌کی، هله‌ده تقویمین شرق اؤلکه‌لرینین چوخوندا گؤزه‌گلیم سایدا طرفدارلاری وار و اونون ایچینده اولان اینانجلار چوخ میلّتلر و خصوصی ایله تورک اؤلکه‌لرینده فلسفی و میلّی عنعنه‌لرله قایناییب قارشمیشدی. هله‌ده ایران میلّتی و ایراندان ایران، باشقا شرق اؤلکه‌لرینده چوخ

میلتر یئنی ایل یاخینلاشدیقجا چوخ هیجانلا ایسترلر بیلهلرکی، بو ایل هانسی حیوان اوسته تحویل اولاجاق و او حیوانین اؤغورلو و اؤغورسوز اولدوغو حاقدا، اؤز فیکیرلرینی اوزه چیخارماسالاردا اؤز ایچریلرینده دوشونوب داشینیرلار. ائله تقویمی نئچه مین ایلدن بویانا ایندییه قدر قوروپوب ساخلایان عامیلده اونا عایید بئیینلرده یارانان اجتماعی و روانی فلسفی حیسلر اولموشدور. یوخسا باشقا بیر تقویملرکیمی اودا عصیرلر و قرینهلرین ائیش یوخوشو و زامانین آشیریملاریندا ایتیپ باتمیش و یادداشلاردان سیلینیب اونودولموشدور.

سید جلالالدین تهرانی چاغداش منجم و محقق، 12 حیوانلی تقویمی (تقویم ترکی غازانیه) آدلاندير و «قازان خان»ین ایراندا سلطنته یئتیشدییی ایلدن بری بو تقویمین ایران خالقلاری آراسیندا رایج اولدوغونو وورغولاییر. بیر حالداکی، باشقا تاریخچیلر 50 ایلده اوتاریخدن اول یعنی هولاکوخان زامانیندان تورک تقویمی نین ایراندا یاییلماسیندان خبر وئریرلر. قازان خان دربارینین کاتبی نین یازدیغینا گؤره قازان خان بو تقویمین اصلاحینا فرمان وئره رک «خان تقویمی» نی دوزه نلایب بیر تعصوبلو موسلمان اولدوغو حالدا هجری تقویمی ایله یاناشی آتا- بابا اینانجلاری و تورک تاریخی و کولتورو ایله کؤکلو دیبلی ایلگیلی و علاقه لی اولدوغونا گؤره 12 حیوانلی تقویمی ده خالقار آراسیندا یایماغا چوخلو ایمکانلار یارادیب اونو قوروماغا فرمانلار یوروتدو . قازان خانین امری ایله

مملکتین مالی و اقتصادیات ایشلری 12 حیوانلی تقویمین اوزو ایله دوزه‌نله‌نیب اونون حاققیندا بیر پارا اصلاحیه‌لرده آپاریلدی و بو تقویمه ، دئدیمیز کیمی خان تقویمی عونوانی وئریلدی. اوجوره‌کی، صفوی‌لر و حتّی قاجار حؤکومتلرینین سونونا قدر بو تقویم یوکسک بیر دورومدا ساخلاناراق مالی ایللرین اقتصادیاتى 12 حیوانلی تقویمله پلانلاشدیریلیب اؤز یئرینی آلیردی . ایندی ایسه 7 - جی یوز ایلدن بویانا یازیلان اعتبارلی تاریخلرین هر هانسینا نظر سالساق، اونلاردا تاریخی اوْلایلارین هم هجری قمری همده 12 حیوانلی تقویملرین اؤزو ایله ثبت اولدوقلارینی آیدینجا گؤره‌یله‌ریک. جامع‌التواریخ، احسن‌التواریخ، عالم‌آرای عباسی و ناسخ‌التواریخ کیتابلاریندا بو مؤوضویا آردی - آردینجا ایشارت‌لر اولونوب‌دور . ائله همین بو قاینقلاردان دوشونولن کیمی 12 حیوانلی تقویمین ان یوخاری دوروما یوکسه‌لمه‌یینین زامانی، صفوی‌لر و قاجارلار دؤورو اولموش‌دور. شاه‌عابباس زامانیندا ایرانا گلن فرانسالی سیّاح جان شاردن یازیر: «ایرانلیلار اؤز تاریخلرینده مالیه موحاسیبه‌لرینی 12 ایللیک تورک تقویملری اوزه‌رینده دوزه‌نله‌ییرلر، فی‌المثل مالی ایلین باشلانیشی بورادا (ایراندا) بو ایل (1076 - جی قمری ایل) یونت ئیل یا «ایت ایلی» باشلاندى». قاجارلار عصرینده‌ده قمری تقویم رایج اولدوغو حالدا همین اصل اوزه‌رینده مالیه پلانلاری دوزه‌نله نیردی‌کی، مشروطیتدن سونرا یازیلی دؤولت قانونلاریندان کنارا چیخاریلدی. آما ایستر مشروطیت

قرارلاری ایسترسه ده 1304-ده کئچیریلن میلّی شورا
مجلسی یاسالاری ایله یارادیلان محدودیتلر یئنه ده
12 حیوانلی تورک تقویمینی میلیون - میلیون
کوتلهلرین سینه لریندن و اونون نجومی حؤکم لرینی
خالق یادداشیندان سیله بیلمه دی و حال
حاضریدا تکجه ایران دئییل، بوتون شرق خالق لاری
اؤزلیکله تورک میلت لرینین سینه لری و کولتورونده بو
تقویمین نجومی آیلاری و سایلارینین ، اؤز بیر یئری
واردیر. سؤزو گئدن تقویمین 12 حیوانلارینین هر
بیرینین آدی 12 ایلدن بیر تکرارلا اؤز معین یئری تاپیپ
و حتّی 12 آیین دا هر بیرینه هَمَن حیوانین آدینی
قویموشلار . بئله لیکله سیچان، اؤکوز، قافلان،
دووشان، بالیق، ایلان، آت، قویون، میمون ، تویوق، ایت
و دونقوز هر بیر ایلین مالیکی اولموشدور و بو
موحاسیبه ایله اؤنوموزده کی 90 - جی ایل دووشان
ایلی اولاراق بو هوشیار و چئوئیک حیوانین اوزرینده
تحویل اولاجاق دیر. اؤمود ائدیریک انشاءاله بو ایل آییق
لیق، هوشیارلیق، چالیشیق و چئوئیک لیک ایلی اولا.

حاضر لایان انلچین سلطانلی

تاریخچه هفت هزار ساله زبان ترکی در آذربایجان

جام طلایی حسنلو از حکومت ماننا در آذربایجانکه قبل از دولت ماد بوجود آمده است

تحقیقات ژنتیکی نشان میدهد که مردمان آذربایجانی از ابتدای تاریخ در منطقه ساکن بوده اند. نمونه ای از این این تحقیقات ژنتیک را در زیر میبینیم.

آذربایجانی ها از ساکنان اولیه این منطقه هستند و مهاجر نیستند

Y haplogroup map of the Caucasus and adjacent regions

نقشه هاپلوگروه کروموزم وای در منطقه قفقاز و مجاور آن

برای دیدن تصویر توزیع

هاپلوگروه های خط پدری در قفقاز

در لینک زیر کلیک بفرمایید

<http://www.flickr.com/photos/archaeogenetics/513060290/>

مطالعات ژنتیکی در سال 2003 نشان داده است که مردم آذربایجان وارمنستان از نظر ژنتیکی بیشتر بهم دیگر شبیه هستند تا همسایگان هم زبان خود. مثلا ارامنه با متکلمان بزبان هندو ایرانی

و آذربایجانیها با مردمان ترکیه. گر چه هاپلوگروه آسیای میانه ای
اچ در بین آذربایجانی ها بندرت دیده میشود ولی بیشتر از ارامنه و
گرجیان این هاپلوگروه آسیای میانه ای را دارند. این یافته ها نشان
میدهد که ارامنه و آذربایجانیها مردمان مستقر در منطقه از ارمنه
قدیم هستند و تازه به منطقه وارد نشده اند

زیر نویس عکس چنین است //Map of the Caucasus

indicating the Y-SNP haplogroup
frequencies in European,
Near Eastern, Caucasian, and
Central Asian populations (AB
Abazinians, KA Kabardinians,
IN Ingushians, CH Chechenians,
DA Darginians, SV Svans,
OS South Ossetians, K Georgians
from Kazbegi, GE Georgians,
AR Armenians, AZ Azerbaijanians,
LE Lezginians). SV,
K, and LE are from Wells et al.
(2001)

گاه‌ها افرادی را می‌بینم که ادعا دارند آذربایجان ابتدا فارسی زبان (یا آذری زبان) بوده و بعد از حمله مغول‌ها و دیگر حکام مثل سلجوقیان غزنویان و صفویان و... به مرور زبان‌شان تورکی شده برای همین تصمیم گرفتم مطالبی را در اثبات کذب بودن این ادعاها بنویسم

زبان آذری که ابدا احمد کسروی بود 70 سال پیش پا به عرصه وجود گذاشت و در دروس اجباری مدارس گنجانده شد آغاز این تحریفات بود که به شدت هم از طرف رژیم منفور پهلوی حمایت میشد

طبق این نظریه که ایشان (کسروی) نیم زبانهای تاتی و تالشی موجود در بعضی از روستاهای منطقه مرند را که متکلمین آن حتی به چند هزار نفر هم نمی‌رسد را به عنوان زبان آذری تلقی کرده که گویا زبان باستانی آذربایجان نیز بوده. البته این ادعاها به هیچ گونه پایگاه علمی وابسته نیست، چرا که کسی از گرامر، قواعد، دستور زبان، صرف و نحو زبانی جعلی بنام آذری اطلاعی ندارد و قواعد آنرا تدوین نکرده از تاریخ رونق و ادامه حیات آن و کاربرد و قلمرو نفوذ ادعائی آن، فولکلور، داستان، افسانه و آثار برگزیده نظم و نثر یا ... اثری ملموس ارائه نشده، از نقش زبان ادعائی (آذری) در ادبیات فارسی و زبان ترکی و زبانهای دیگر، ماقبل و مابعد آن چیزی در بین نیست و اگر واقعاً هست در کجا تدریس می‌شود؟ کسی تا حال آنرا یاد نگرفته و کسی یاد نداده. البته هیچ یک از زبان شناسان معروف دنیا نظریه ی موهون کسروی را تایید نکرد.

همچنین طرفداران این نظریه که گاه سلجوقیان، گاه غزنویان، گاه مغولها و گاه صفویان را موجب ترك شدن تركهاي آذربایجان می‌دانند. اما کسی که کمترین اطلاعی از تاریخ داشته باشد، به خوبی می‌داند که مغولها از چین تا غرب آفریقا و از سیبری تا اقیانوس هند را تحت حکومت داشتند و خانهای مغول بر تمام آسیای میانه و هندوستان و ایران حکمرانی می‌کردند پس چرا مردم سایر مناطق غیر ترك زبان را ترك نکرده‌اند؟ ثانیاً زبان مغولی زبانی متفاوت از ترکی است و اگر قرار بود آنها زبانی را تحمیل کنند زبان مغولی بود نه ترکی.

سلجوقیان، غزنویان، اتابکان، صفویان که همگی ترك بودند در سایر نقاط ایران بیش از آذربایجان حکومت کرده‌اند و پایتخت دیرپای صفویان و سلجوقیان، اصفهان بوده و شهرهای تبریز و اردبیل کمتر به عنوان پایتخت حکومت‌های فوق بوده اما چرا در این بین فقط مردم آذربایجان ترك شده ولی مثلاً مردم اصفهان ترك نشده‌اند و چگونه بعد از هفتاد سال تبلیغات با استفاده از بیت‌المال و وسایل ارتباطی پیشرفته و آموزش اجباری فارسی، ترك‌های آذربایجان فارس نشده‌اند، اما در زمان فلان شاه، با عدم وجود حتی يك صدم از این امکانات مردم غیر ترك یکبارہ ترك شده‌اند؟ و چرا اینگونه افراد در بررسی زبان مردم آذربایجان از زبان حداقل بیست و پنج میلیون آذربایجانی ترك، چشم پوشی نموده و به گویش چند هزار نفر به لهجه‌های تاتی و هرزنی پناه می‌برند!

حال به منظور بررسی زبان آذربایجان در طول تاریخ، در ابتدا به بررسی تاریخ اقوام و حکومت‌هایی که در آذربایجان بوده‌اند می‌پردازیم. در مورد ملت‌هایی که قبلاً در آذربایجان زیسته‌اند می‌توان به سومنرها، ایلامیها، هوریها، آرات‌ها، کاسسی‌ها، قوتی‌ها، لولوبی‌ها، اورارتوها، ایشغوزها (ایسکیت‌ها)، مان‌ها،

گیلزان‌ها، کاسپی‌ها و ... اشاره کرد که زبان تمامی آنها التصاقی و جزو خانوادهٔ زبانهای ترکی بوده⁴. از این میان سومنریها، ایلامیها و هوری‌ها اقوامی بودند که اولین تمدنها و مدنیتها را روی زمین بنا نهادند.

با توجه به کتب ارزشمندی چون کتابهای پی‌ینرآمیه، دکتر ضیاء صدر، پروفیسور دکتر زهتابی و ... می‌توان به صراحت گفت که آذربایجان از حدود هفت هزار سال قبل جایگاه تمدنهای نامبرده می‌باشد. در این مورد نیز چندی پیش یک هیأت باستانشناسی آمریکایی - ایرانی در تپهٔ حسنلو به کشفهای ارزشمندی دست یافتند. رهبر این هیأت (رئیس دالسون) بعد از تحقیقات فراوان، تاریخ این منطقه را به ده دوره تقسیم کرد که اولین دوره حدود 6000 سال قبل از میلاد و چهارمین دوره مربوط به 1300 سال قبل از میلاد تا 800 سال قبل از میلاد می‌باشد. که اولین دوره مربوط به هوریها و آخرین دوره مربوط به مانناها می‌باشد⁵.

1- جایگاه اصلی هوریها در هزاره 3 و 4 (600 سال قبل) در آذربایجان و مناطقی از قسمتهای شمالی زاگرس و کوههای توروس بود⁶. همچنین از ربع سوم هزارهٔ قبل از میلاد (2400 سال قبل از میلاد) سند نوشته‌ای بدست آمده که با الفبای اکد و به زبان التصاقی هوری بوده که این سند متعلق به یکی از پادشاهان هوری بنام تیشاری می‌باشد و نیز نام یکی دیگر از پادشاهان هوریها به نام ساشانار که در 1450 سال قبل از میلاد حکومت می‌کرده نیز معلوم است⁷.

2- کاسسی‌ها: درست است که کاسسی‌ها در آذربایجان نبودند ولی در همسایگی آنها می‌زیستند. و تقریباً 3000 سال قبل از میلاد مابین ایلام و مناطقی از آذربایجان ساکن بودند⁸ و به دلیل همزبانی

و ارتباط سياسي، فرهنگي، اجتماعي تاثير زيادي در تاريخ آذربايجان داشته‌اند.

– 3 قوتتي‌ها در 2800 سال قبل از ميلاد و لولوبي‌ها 2500 سال قبل از ميلاد در شرق و جنوب درياچه اروميه و قزوین و همدان ساکن بوده و حکومت کرده‌اند⁹.

– 4 اورارتوها 1000 سال قبل از ميلاد در آناتولي و پيرامون درياچه وان و کوههاي زاگرس و اطراف درياچه اروميه و شهرهاي ماکو و نخجوان امروزي صاحب تمدن بوده‌اند¹⁰.

– 5 در اوایل عصر 19 قبل از ميلاد، قبايل مانناها با به هم پيوستن، دولت بزرگي در آذربايجان به وجود آورده و حکومت کرده‌اند¹¹.

– 6 مادها که اولادهاي قوتتي‌ها و لولوبي‌ها بودند 670 سال قبل از ميلاد با اعتلاف با مانناها حکومتي قدرتمند به وجود آوردند که همدان، اراک، ساوه، زرنده، سونقور، کاشان، قم، قزوین، زنجان و ... تحت حاکميت آنها بوده¹².

واما در مورد زبان، همچنين ارتباط زباني مادها و سومنرها دياکونوف در فصل 42 کتاب خود مي‌نويسد که در ليست نامهاي شاهان ماد يعني قوتتي‌ها، به نامهايي بر مي‌خوريم که در ليست نام شاهان سومنر مي‌باشد.

از ديگر همسايگان مادها که همزمان با آنها بوده و زبان هرديوي آنها از يك خانواده مي‌باشد مي‌توان به ايشغوزها اشاره کرد که در قرنهاي 7 و 8 قبل از ميلاد در قسمتهايي از آذربايجان زندگي کرده‌اند.

برخلاف آنچه که امروز شایع شده مآدها نوة يك قبیلة منفرد بودند که به اصطلاح از سایر آریانیها جدا شده و در آذربایجان ساکن شده‌اند و نه به رغم عقیده شایع، دایر بر اینکه منابع مربوط به تاریخ ماد فوق العاده ناچیز است، منابع آشوری از قرن هفتم تا قرن نهم قبل از میلاد نه تنها برای احیای تاریخ باستان آذربایجان کافی است بلکه جزئیات مهمی را نیز روشن می‌سازد. با تغییر و تحولات در اوضاع سیاسی آنروزگار در آذربایجان، هفت قبیله آذربایجان باستان که قبلاً جزو اتحادیه ماننا و اورارتو و ساکایی بودند اتحادیه‌ای تشکیل دادند که بعدها یونانیان باستان آنها را میدیا آنچه ما، ماد می‌نامیم نامیدند، این قبایل را هرودوت تاریخ نگار یونانی چنین نام می‌برد:

<i>Bousai</i>	1 - بوآسای	<i>Parelakenoi</i>	2 - پارلاکننوی
<i>Stroukhotes</i>	3 - آستروخات	<i>Magai</i>	4 - مغ
<i>Boudioi</i>	5 - بودیو	<i>Ariazantoi</i>	6 - آری زانتوی
<i>Mid</i>	7 - ماد		

و نیز مطالعه نامهای شهرها و ولایات ماد نشان می‌دهد که آنان آریایی نیستند.

بعد از آشنایی با تعدادی از اقوام و حکومت‌های آذربایجان، اینک به بررسی نوع زبان آنها می‌پردازیم.

طبق تقسیم بندی متخصصان زبان شناس، کل زبانهای موجود در دنیا به سه شاخه تقسیم بندی می شود¹³:

1- زبانهای التصاقی که تمام زبانهای مربوطه به خانواده زبان ترکی در این شاخه قرار دارند.

2- زبانهای تحلیلی که از مهمترین زبان این شاخه می توان به زبان عربی اشاره کرد (با توجه به این که فارسی نیز سی و سومین لهجه زبان عربی می باشد بنابراین فارسی نیز در این شاخه قرار دارد).¹⁴

3- زبانهای هجایی که از شاخص ترین زبانهای این شاخه نیز می توان به زبان چینی اشاره کرد.

حال با توجه به این تقسیم بندی و با توجه به اسناد تاریخی و علمی به بررسی نوع زبان اقوام ساکن در آذربایجان می پردازیم.

طبق تحقیقات هومل زبانهای ایلام و سومنر از یک پایه و جزو زبانهای اورال- آلتایی (التصاقی) می باشد¹⁵. زبانهای هوری و لولوبی نیز نه، تحلیلی و نه هجایی بوده، بلکه آنها نیز جزو زبانهای التصاقی می باشند¹⁶.

همچنین طبق نظریه ماراک دنمیکین (آکادمیکین) زبان کاسسی ها، ایلامی ها، قوتی ها، مادها و مانناها نیز التصاقی بود¹⁷.

زبانهای قوتی ها، لولوبی ها همانند بوده و با زبانهای اورارتوها و هوری ها خویشاوند می باشند¹⁸.

همچنین اپرت باستان شناس فرانسوی نیز بر ترکی (التصاقی) آلتایی بودن زبان مادها اشاره می کند. در جایی دیگر دیاکونوف

می‌نویسد زبان اشکانیان نیز همانند زبان مادها و از خانواده زبانهای التصافی بوده¹⁹ که در صورت مقایسه تحقیقات اپرت و دیاکونوف می‌توان به ترک بودن اشکانیان نیز پی برد. بدین ترتیب است که از 7000 سال تا 2500 سال قبل یعنی مدت 4500 سال به طور مطلق در منطقه جغرافیایی آذربایجان تنها و تنها اقوام التصافی زبان (ترک) زندگی و حکومت کرده‌اند. همچنین اگر تاریخ بعد از 2500 سال قبل از میلاد را بررسی کنیم باز آذربایجان در بیشتر مقاطع تاریخی مستقل از حکومت‌های دیگر منطقه بوده، به طوریکه در زمان هخامنشیان آذربایجان در مقابل آریاییها سرفرو نیورده و تا سرنگونی این حکومت، تمام فرهنگها و آداب و سنن و زبان خود را حفظ کرده همچنین در تایید گفته بالا می‌توان به کشته شدن کورش، شاه هخامنشیان توسط ملکه آذربایجان (تومروس) اشاره کرد.²⁰

در زمان سلوکیان نیز کل آذربایجان مستقل از حکومت سلوکیان بوده و اسکندر نتوانست آذربایجان را به تصرف درآورد.²¹ و در این مورد استرابو جغرافیدان یونانی می‌نویسد: در زمان حمله اسکندر، سرداری بنام آتوروپات آذربایجان را از چنگ اندازی اسکندر محفوظ نگاهداشت.²²

در زمان ساسانیان نیز آذربایجان مستقل بوده و حتی بعد از شاپور دوم، ساسانیان با هیتی‌ها (هیاطله) پیمان اتحاد بستند تا در شمالغرب با روم بجنگد.²³ بعد از اسلام نیز ترکان اغوز که شمشیر اسلام نامیده می‌شده‌اند، در آذربایجان حکومت قدرتمندی بنا کرده و با ملازگرد مبارزه کرده و توسط آلپ ارسلان ضربه سنگینی به آنها واردآوردند. بعد از اغوزها نیز حکومت‌هایی که در آذربایجان و گاهی در مناطقی از ایران حکومت می‌کرده‌اند. از جمله غزنویان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان، اتابکیان، تاتارها، آق‌قویونلوها،

قره‌قویونلوها، صفویان، افشاریان و قاجارها تماماً ترك زبان (التصافي) می‌باشند.

در مورد تركي بودن زبان مردم آذربایجان اسناد و مدارك بسیار زیادی موجود است، مثلاً: دیونیوس پریگت جغرافی‌نگار و شاعر یونانی صده چهار میلادی ترك زبانان را ساكن اصلي این منطقه می‌داند و نیز محمد عوفي در ذكر خلافت عمر بن عبدالعزیز که از سال 99 تا 101 هجری ادامه داشت، از قیام بیست هزار ترك آذربایجانی سخن می‌گوید.

همچنین اخبار موثق عبید بن شریعه جرهومی که شخص معمر و محترم در دربار اموی بوده در حضور معاویه سخن می‌گوید: (آذربایجان از سرزمین ترکان است) و این خبر را طبری و به نقل از او بلعمی و حمزة اصفهانی و ابن اثیر در کتابهای تاریخ بلعمی، تاریخ طبری، تاریخ پیامبران و الکامل گزارش کرده‌اند که از متون معتبر اسلامی به شمار می‌روند.

از دیگر محققانی که آذربایجان را به عنوان سرزمین تركها نام می‌برند می‌توان: ژ. اوپر، قرتیز هومل، ا. م. محمد اوف، ت. حاجی یف، گ. ا. ملیکشویلی، ع. دمیرچی‌زاده، تیمور پیر هاشمی، یامپولسکی، ی. ک. یوسف‌اف، یومینوس، وروشل گوگازیان. زکی ولید دوغان، پروفیسور دکتر محمد تقی زهتابی و دهها محقق و دانشمند را نام برد.

در این میان بهتر است به نظر یامپولسکی نیز اشاره کرد که می‌گوید: تركها در اطراف دریاچه ارومیه زندگی می‌کنند و آشوریها آنها را توروك türük (یامون توروك به معنی تركهای نیرومند) نام برده‌اند و در سنگ نوشته‌های اورارتونی هم سخن از قومی بنام

تورixي رفته كه در آذربايجان مي‌زيستند. (اوایل هزاره قبل از ميلاد) و مي‌گويد توروکها يا تورixي‌ها همان ترکها هستند.

منابع

- 1- نقدي بر کتاب زبان آذري نوشته دکتري جواد هيئت
- 2- نقدي بر کتاب زبان آذري نوشته دکتري جواد هيئت
- 3- سلماس در مسير تاريخ ده هزار ساله - توحيد ملك زاده.
- 4- تاريخ ديرين ترکان ايران - پروفيسور دکتري زهتابي و تاريخ ايلام - پي يئر آميه (ترجمه شيرين بياني) صفحات 3 ، 50 ، 51 ، 60، 66.
- 5- آذربايجان در سير تاريخ - صفحه 262 - تاريخ ديرين ترکان ايران - پروفيسور زهتابي.
- 6- تاريخ ديرين ترکان ايران - پروفيسور دکتري زهتابي صفحه 94
- 7- تاريخ ديرين ترکان ايران - پروفيسور دکتري زهتابي صفحه 95.
- 8- تاريخ ماد- دياکونوف صفحه 100.
- 9- تاريخ ماد - دياکونوف صفحه 210.
- 10- تاريخ ديرين ترکان ايران- پروفيسور دکتري زهتابي.
- 11- تاريخ آذربايجان - آن قلي اوف صفحه 17.

- 12 تاریخ دیرین ترکان ایران- پروفیسور دکتر زهتابی صفحہ 264
- 13 زبان ترکی و لهجہ‌های آن - دکتر جواد هیئت صفحہ 25.
- 14 تحقیقات سازمان یونسکو در مورد زبانهای دنیا - هفته نامه امید زنجان چهارشنبه 20 خرداد 78 شماره 286 صفحہ 3.
- 15 سیري در تاريخ زبان و لهجہ‌های ترکی دکتر جواد هیئت صفحہ 21.
- 16 تاریخ ماد - دیاکونوف صفحہ 101.
- 17 تاریخ دیرین ترکان ایران - پروفیسور دکتر زهتابی صفحہ 254 .
- 18 تاریخ ماد - دیاکونوف صفحہ 99 - و تاریخ دیرین ترکان ایران صفحہ 95.
- 19 اشکانیان - دیاکونوف، ترجمہ کشاورز صفحہ 116.
- 20 ایران باستان - پیرنیا جلد يك صفحہ 452 - 449 و تاریخ دیرین ترکان ایران - صفحہ 637.
- 21 اشکانیان - دیاکونوف صفحہ 8.
- 22 تاریخ ارومیه - احمد کاویانیپور ص 55 - 54.
- 23 تاریخ اجتماعی ایران - مرتضی راوندی صفحہ 616 - 611
- 24 غیاث اللغات- صفحہ 633.
- 25 مروج الذهب- جلد اول صفحہ 231.

– 26 تاریخ گزیده حمد ... مستوفي به اهتمام دکتر عبدالحسين
نوابي - موسسه انتشارات امير کبير، تهران 1366 صفحه 30.

– 27 روزنامه جام جم – صفحه 7 – پنجشنبه 2 خرداد 1381 /
سال سوم / شماره 586.

– 28 نشریه بهار – شنبه 24 اردیبهشت 1379

منبع برای قسمتها غیر ژنتیکی آدرس زیر است

<http://karavos.blogfa.com/post-23.aspx>

Posted on Saturday, March 1, 2014 at 08:28PM by

| [افشا 7 Comments](#)

 [View Printer Friendly Version](#)

 [Email Article to Friend](#)

Reader Comments (7)

شما یاوه گویان هنوز تمبان خودتونو نمیتونین بکشین بالا، اومدین
برای ما "تحقیق" میکنین؟ ریدم به قبر پدر هرچی پانترک دیوس ننه
هرجاییه!

Mişov araştırma qurupu

Kamil Allahyarov

Azərbaycanlılarda və farslarda Novruz ənənələrinin fərqli xüsusiyyətləri

Mənbə: "Kredo" qəzeti. 9 və 16 oktyabr, 2015

Hər bir xalqın həyatında bir sıra dini, siyasi və milli bayramlar vardır. Dini bayramlar keçmişdə baş vermiş müxtəlif rəvayət və əfsanələrlə bağlı olur. Siyasi və ya dövlət bayramları isə xalqın real tarixində

baş vermiş ayrı-ayrı mühüm hadisələr əsasında yaranmışdır. Həm dini, həm də siyasi bayramlarda keçmişdə olmuş hadisələr yenidən canlandırılır, onlar yalnız xatırlanır, yad edilir. Hal-hazırda on üç ölkədə rəsmi olaraq milli bayram kimi qeyd edilən Novruz bayramı isə nə vaxtsa keçmişdə baş vermiş bir hadisə kimi xatırlanmır, o hər il həqiqətən də yenidən gəlir, çünki o təbiət bayramıdır və buna görə də o hər il bahar ilə birlikdə yenidən həyata qayıdır. Bu zaman hətta Günəşin də rəngi dəyişir, onun hərərəti artır, ilıq nəfəsi duyulur. Soyuq qış günlərindən sonra günün işıqlı vaxtı get-gedə uzanmağa, donmuş təbiət oyanmağa başlayır, qar və buzlar əriyir, torpağın donu açılır, yaranışın əsası olan su axmağa başlayır, sanki təbiət mehriban bir ana kimi hər şeyi yenidən dünyaya gətirir. Çəmənliklər yaşıllaşır, ağaclar çiçək açır, həzin və ilıq külək gül-çiçək ətrini ətrafa yayır. Bütün bunlar insanı sevindirir, ona fərəh gətirir. Günəş hər tərəfə müsbət enerji saçır. Bu enerji bütün canlıları isidir, ancaq yandırır. Qaranlıq və soyuq qış günlərindən sonra onlar özlərini dünyaya yenidən gəlmiş kimi hiss edirlər. Hər səhər quşların nəğməsi ilə başlanır, onlar da bir-birinə çox mehribanlıqla, məhəbbətlə yanaşırlar. Bütün canlılara sirayət edən bu məhəbbət hissləri öz rişəsini ilk növbədə həyatdan, təbiətdə yaranan xoş dəyişikliklərdən götürür. İnsanların da qəlbi saflaşır, onlar da bir-birinə qarşı daha həssas olurlar. Novruz günləri günəşin xoş istisi, təbiətin al-əlvən rəngə boyanması, ətrafa yayılan gül-

çiçək ətri, quşların xoş nəğməsi insanların qəlbində sanki bir təbiət simfoniyası yaradır. Çünki Novruz bahar bayramıdır, təbiət bayramıdır, bütün dünyanın bayramıdır. Onun gəlişi ilə sanki təbiət yenidən yaranır.

Novruz həm də dünyanın ən qədim bayramlarından biridir. Minilliklər ərzində onun çoxsaylı maneələri (məsələn, makedoniyalı İsgəndərin, islam ruhanilərinin, monqolların qadağalarını) dəf edərək bizim günlərdə gəlib çıxması heyratamizdir. Ancaq bundan da təəccüblüsü odur ki, Novruz müasir dövrdə də öz coğrafiyasını və sərhədlərini genişləndirməkdədir. Novruz Avrasiyada onlarla xalq, dünyada isə bu və ya digər formada 400 milyona yaxın insan tərəfindən bahar bayramı kimi qeyd edilir. Bu ölkələrdən Amerikaya, Avropaya, Avstraliyaya və b. ölkələrə mühacirət etmiş çoxmilyonlu əhali tərəfindən Novruzun təntənəli şəkildə qeyd edilməsi yerli əhali tərəfindən də böyük maraq və rəğbətlə qarşılır. Onların da çoxu bu bayramı əsl bahar bayramı kimi qəbul edərək, keçirilən tədbirlərdə böyük məmnuniyyətlə iştirak edirlər. Novruzun tarixi və mahiyyəti ilə maraqlanan hər kəs başa düşür ki, Novruz dünyanın bütün Şimal Yarımkürəsinə astronomik baharın gəlişidir və buna görə də o, insanlar arasında sülh, dostluq, sevinc və mehribanlıq yaradan bir bayramdır. Təsadüfi deyildir ki, Kanadada və ABŞ-ın bir sıra ştatlarında 21 mart tarixi Novruz günü kimi qeyri-iş günü elan edilmişdir.

2009-cu ildə YUNESKO Novruzu bəşəriyyətin qeyri-maddi mədəni sərvəti siyahısına daxil etmiş, 24 fevral 2010-cu ildə isə BMT 21 mart tarixini beynəlxalq Novruz və dünyada sülh mədəniyyəti günü kimi təsdiq edən rəsmi qətnamə qəbul etmişdir. Novruz bayramı, onun mərasimləri, mahiyyəti və tarixi barədə çoxsaylı kitab və məqalələr yayılmışdır. Ancaq, təəssüf ki, bunların əksəriyyəti çox səthidir. Onlarda bir qayda olaraq Novruzun bizim günlərdə qeyd edilən mərasim formaları və bu mərasimlər əsasında hər bir tədqiqatçıda Novruz barədə formalaşmış özünəməxsus təsəvvürlər təsvir edilir. Qədim mənbələr əsasında verilən məlumatlar isə olduqca azdır. Həmçinin hər bir xalqa məxsus yazarların demək olar ki, hamısı Novruzu məhz öz xalqının tarixi ilə bağlamağa çalışırlar. Avropa şərqşünaslığında isə Novruz haqlı olaraq zərdüştilik bayramı kimi tanınsa da, onun yaranışı səhv olaraq farslara mənsub edilir. Bu isə onunla bağlıdır ki, zərdüştiliyin yaradıcısı olmuş Zərdüştin özünün milli kimliyi və vətəni indiyədək elmdə dəqiq müəyyənləşdirilməmişdir. Bu səbəbdən də Avropa alimləri də farsların özləri kimi, şüuraltı olaraq onu iranlı və fars hesab edirlər. Ancaq son zamanlar dəqiq faktlar əsasında müəyyənləşdirilmişdir ki, Zərdüşt Baykalyanı ərəzilərdə məskunlaşmış sak tayfaları içərisindən çıxmış və öz dini təlimini də burada yaratmışdır (2, s. 55-56). Ancaq həmvətənləri onun dinini qəbul etməmiş, özünü isə əcdadların

inanclarına müxalif çıxmış adam kimi ölkədən qovmuşlar. “Avesta” məlumatlarına əsasən, bundan sonra on il sərgərdan gəzən Zərdüşt (təqribən e.ə 580-ci ildə doğulmuş, e.ə. 503-cü ildə 77 yaşında öldürülmüşdür) nəhayət e.ə 540-539-cu illərdə Partava (Parfayaya, indiki Türkmənistan və Əfqanıstan ərazilərinə) gəlir (5, səh. 107-108). O zaman Yaxın Şərqi əksər ölkələri kimi, Parfiya da fars Həxamənişi imperiyası tərəfindən işğal edilmişdir və Həxamənişilər sülaləsindən olan Viştaspa (sonrakı mifoloji mənbələrdə - Giştasp) bu ölkəyə canişin təyin edilmişdi. Viştaspa gələcək imperator I Daranın atası idi. Burada Viştaspa və onun yaxın köməkçiləri olan Camaspa və Fraşaoştra Zərdüştün dinini qəbul edirlər və onu Parfiyada təbliğ etməyə başlayırlar. Hətta Camaspa Zərdüştün üçüncü qızı Poruçista ilə evlənir. I Dara hakimiyyətə gəldikdən sonra isə (e.ə. 522-486) Camaspa və Fraşaoştra qardaşları onun himayəsi ilə Zərdüştün təlimini bütün imperiyada yaymağa çalışırlar. Dara özü də atasının sitayiş etdiyi dinin yayılmasında maraqlı idi. Ancaq o, buna müyəssər ola bilmir. Çünki farslar özlərinin çox qədim - hələ Hind-İran birliyi dövründə mövcud olan Mitra dininə sitayiş edirdilər (Sasanilər dövründən “Mitra” adı İranda “Mehr” forması alır). Güclü fars əyanları Mitra dininin Zərdüştilik dini ilə əvəz olunmasına etiraz edirlər və Dara onlarla münaqişəyə girməkdən çəkinir. Ancaq o, Zərdüştilik missionerlərinə öz dinlərini təbliğ etməyə

icazə verir. Məlumatlardan belə görünür ki, o zaman zərdüştilik yalnız Azərbaycanda rəsmi din olaraq kütləvi sürətdə yayılır. Bunu Novruz bayramının yaranması ilə bağlı geniş yayılmış ən qədim rəvayətlərdən də görmək mümkündür. Novruzla bağlı əfsanələr çoxdur və onların əksəriyyəti islamın qəbulundan sonra Novruza bəraət qazandırmaq, onu islamla bağlamaq məqsədilə uydurulmuşdur. Bu rəvayətlər içərisində orta əsr mənbələrində ən geniş yayılmışı isə Cəmşidin Azərbaycana gəlməsi ilə bağlı söylənilən rəvayətdir. “Cəmşid” adı Zərdüştin yeznəsi Camaspanın adının Sasanilər dövründəki (224-651-ci illər) tələffüz formasıdır. Novruzun yaranması və bayram kimi keçirilməsi ilə bağlı ən qədim məlumatları ehtiva edən və bu sahədə möhtəbər mənbələr sayılan Əbu Reyhan Biruninin (978-1048) “Keçmiş nəsillərin yadigarları” və Ömər Xəyyamın (1048-1142) “Novruznamə” əsərlərində də Cəmşidlə bağlı rəvayətlərə üstünlük verilmişdir (4, s.226; 6, s.188). Doğrudan da Camaspa və ya Cəmşid Zərdüştlük dininin yayılması sahəsində çox çalışmış və bu sahədə əsas missionar olmuşdur. “Avesta” məlumatlarına əsasən o, I Daranın zamanında baş kahin və zərdüştilik dini üzrə müşavir olmuşdur. Biruninin yazdığı rəvayətə görə “Cəmşid müxtəlif yerlərə səyahət etməyi xoşlayırdı. Onda Azərbaycana getmək həvəsi yarananda o taxtına oturdu və insanlar onu öz çiyinlərində apardılar. Günəş işığı Cəmşidin üstünə düşəndə onlar heyrətləndilər, sevindilər və

həmin günü bayram etdilər”. Birününün aşağıdakı məlumatı da tarixilik baxımından çox maraqlıdır. O, yazır: “Bir fars alimi deyir ki, bu günün Novruz adlandırılmasının səbəbi onunla bağlıdır ki, Cəməşid taxta çıxandan sonra maqların dinini bərpa etdi. Bu iş Novruz günündə baş verdiyinə görə onu “yeni gün” adlandırdılar və bayram etdilər” (4, s.226-227). Məlumdur ki, Azərbaycan muğları (maqları) I Dara əleyhinə iki dəfə üsyan qaldırmışdılar. Hər iki dəfə Dara üsyanı qəddarlıqla yatırmış və maqların başçılarını – maq Qaumatanı və Fravartışı vəhşiliklə öldürmüşdür. “Avesta” məlumatına əsasən Cəməşid 471-ci ildə, yəni I Daradan 15 il sonra vəfat etmişdir (5, s.163). Belə halda o doğrudan da Azərbaycana səfər edərək, onların Dara tərəfindən qadağan edilmiş dinləri əvəzinə zərdüştiliyi “bərpa” edə bilərdi. Hər halda bu məlumatlar hələ o zamanlar, yəni e. ə. VI əsrdə Novruzun Azərbaycanda bayram edilməsinə işarə edirlər. Halbuki fars alimlərinin özlərinin də etiraf etdikləri kimi, Həxamənişilər dövründə (e. ə. 550-330) Novruzun farslar arasında bayram edilməsinə dair heç bir məlumat yoxdur. Yəni yuxarıda adı çəkilən “Avesta” kitabında deyildiyi kimi, II Artakşatranın hakimiyyəti dövründə (e. ə. 404 -359-cu illər) “şahın özünün də Zərdüştilik dinindən tam uzaqlaşması artıq hamı üçün aydın idi. Ardvi-Sura Anahitaya sitayiş geniş vüsət aldı və şah özü də ona dua edirdi. Hər yerdə ona heykəllər qoyulur, məbədlər tikilirdi... Mitra kultu da rəsmi şəkildə

qanuniləşdirildi” (5, s. 164). Qeyd etmək lazımdır ki, Mitra dinində Ardvi-Sura Anahita baş ilahə və Mitranın arvadı hesab edilirdi. Beləliklə, biz görürük ki, Həxamənişilər dövründə, Azərbaycandan fərqli olaraq, İranda zərdüştilik dini qəbul edilmir. Mitra dini əsas din olaraq qalır. Azərbaycanda isə “Zərdüştilik və onun dini kitabı olan “Avesta” Həxamənişilər dövründə, Atropatena hökumdarlığının mövcud olduğu mərhələlərdə, habelə ərəb istilasından 3-4 əsr sonra da əhəmiyyətli rol oynayırdı”. (1, s. 73). Elə “Atarpatakan” adının özü də “Od tanrısı tərəfindən qorunan” mənasını daşıyır (1, s. 77). Od tanrısı isə Ahura Məzda hesab edilirdi.

Deyilənlərə görə Makedoniyalı İsgəndər Yaxın Şərqi tutduqdan sonra Avestanın Raqada (Reyde) və Şizdə saxlanılan əl yazmalarının hər ikisini yandırır və tutduğu ölkələrdə hellinizm mədəniyyətini yaymağa çalışır. Onun davamçıları olan Selevkilər də İsgəndərin siyasətinə sadıq qalmışdılar. Bu dövründə də Azərbaycanda (Atərpətakanda) Atropat və maqlar hər vəchlə öz müstəqilliyini və dinlərini saxlamağa çalışırlar. İranda isə Mitra dini çiçəklənməkdə idi. Ancaq çox keçmir ki, Orta Asiyadan (Parfiyadan) çıxmış parn tayfaları Selevkiləri İrandan və Azərbaycandan qovub çıxarırlar və İranda özlərinin beş yüz illik (e.ə. 250 – b. e. 256) hakimiyyətlərini qururlar. “Azərbaycan tarixi” kitabında deyildiyi kimi, “Madalıların parfiyayılarla yaxınlaşması üçün

Atropatenada (“Atərpatekan” adının yunan variantıdır – K . H.) geniş zəmin vardı. Burada Hellinizmə qarşı müqavimət olduqca fəal idi” (1, s. 80). Həmçinin parfiyalılar da madlar kimi hələ Zərdüştün zamanından Zərdüştilik dinini qəbul etmişdilər. Bu zaman parfiyalılar Avestanın İsgəndər tərəfindən məhv edilmiş mətnlərini bərpa etməyə çalışırlar və bu işdə mad muğları onlara yardımçı olurlar. Beləliklə, Avestanın bir sıra hissələri parf (pəhləvi) dilində bərpa edilir. III əsrin 20-ci illərində fars tayfalarından olan Sasanilər parfiyalılara qarşı üsyan qaldırırlar və 226-cı ildə onları tam məğlubiyyətə uğradırlar. Sasanilər dövləti (224-651) çox təcavüzkar dövlət idi və onlar Həxmənişilərin böyük imperiyasını bərpa etməyə çalışırdılar. Onlar qərb qonşuları olan Yunan-Roma imperiyası ilə də daima müharibələr aparırdılar. Bu dövlətin yarandığı zamanda farslar mitraizm dininə etiqad edirdilər. Ancaq o zaman həm Şərqi Roma imperiyasında, həm də Qərbi İranda xristianlıq geniş yayılmışdı. Bu səbəbdən də xristian farslar öz din qardaşları hesab etdikləri yunanlarla müharibə etmək istəmir, çox vaxt isə onların xeyrinə casusluq edirdilər. Ona görə də Sasanilər dövlətinin banisi I Ərdəşir (224-241) 230-cu ildə Yunan-Roma qoşunlarını ağır məğlubiyyətə uğratdıqdan sonra onlarla bağladığı sülh müqaviləsinə belə bir bənd də saldırdı ki, yunanlar və romalılar Mitra dinini də qəbul etməlidirlər. Bu qərar Roma senatı tərəfindən də

təsdiq edildi. Yunanlar arasında xristianlıq dini vüsət aldığına, həmçinin onlar farsları özlərinin əzəli düşmənləri hesab etdiklərinə görə Mitra dini imperiyanın şərqudə elə də yayılmadı. Ancaq Qərbi Roma imperiyasında mitraizmdən xristian dininə qarşı bir mübarizə vasitəsi kimi istifadə edildiyindən bu din burada çox geniş vüsət aldı və imperiyanın tərkibində olan İspaniyada, Fransa və Almaniyada da yayıldı. Hal-hazırda İspaniyada keçirilən korrida (öküz döyüşü) oyunları da mitraizm dininin qalıqlarından biridir. İranla qonşuluqda olan yunanlar arasında mitraizmin yayılmaması, hətta bunun əksinə olaraq 313-cü ildə Şərqi Roma imperiyasında xristianlığın rəsmiləşdirilməsi farsları xristianlığa qarşı yeni üsullara əl atmağa vadar etdi. Xristianlığın kitabı olduğuna görə ona qarşı kitabı olan bir din yaratmaq qərara alındı. Çünki mitraizmin kitabı yox idi və o, bütpərəst dini sayılırdı. Zərdüştiliyin isə kitabı var idi. Ona görə də parfiyalılar dövründə bərpa edilmiş zərdüştilik dini mətnləri fars dilinə tərcümə olunur və Mitra dinindən də oraya əlavələr edilirdi. Məsələn, zərdüştilik təqvimində on iki aydan hər birinin adı bu dinin müqəddəs məleykələrindən birinin adını daşıdığı halda Sasanilər həmin təqvimin 7, 9 və 10-cu aylarına Mitra dininə mənsub adlar verdilər. Yeddinci aya isə Mitranın öz adı verilir (3, s. 324-326). Ən başlıcası isə zərdüştilikdə Avesta yaranış əsətinə əsasən keçirilən bayram mərasimləri də xeyli dərəcədə Mitra mərasimləri və ünsürləri ilə

əvəz edilir. Elə bu məqalənin yazılmasında bizim əsas məqsədimiz də ilk növbədə bu məsələni izah etməkdir.

Məsələ burasındadır ki, Azərbaycanda Novruz mərasimləri təqribən 1980-ci illərədək bizə əcdadlarımızdan yadigar qalmış qədim Novruz ənənələri əsasında keçirilirdi: Novruzdan əvvəl altı çərşənbə axşamı - səma çərşənbəsi, su çərşənbəsi, torpaq çərşənbəsi, gül çərşənbəsi, kəl çərşənbəsi və ilaxır çərşənbəsi qeyd edilirdi ki, bunlar da dünyanın yaranışı ilə bağlı zərdüştilik kosmik görüşlərindəki yeddi ünsürlə (yeddiinci od ünsürü isə Novruz günü qeyd edilirdi) bağlı idilər. Ancaq bu çərşənbə günləri həm adlarına görə, həm də say baxımından ayrı-ayrı rayonlarda bir-birindən fərqlənirdi. Belə ki, bəzi rayonlarda beş, bəzilərinə isə altı çərşənbə günü qeyd edilirdi. Çərşənbə günlərinin adlarında da fərqlər var idi. Ən çox “yalançı çərşənbə”, “əzəl çərşənbə”, “müjdəçi çərşənbə”, “gül çərşənbə”, “kül (kəl) çərşənbə”, “ilaxır çərşənbəsi” kimi adlardan istifadə edilirdi. 1980-ci illərdən başlayaraq bu çərşənbələrə radio və televiziya xüsusi yer ayrıldığına görə onları sistemləşdirmək və dəqiqləşdirmək zərurəti ortaya çıxdı. O zaman Novruzla bağlı olan qədim mənbələrin Azərbaycanda hələ yaxşı öyrənilməməsi səbəbi üzündən bizim araşdırıcılar mexaniki sürətdə farsların çərşənbə günlərini götürməyə məcbur olmuşlar. Farslarda qeyd edilən dörd çərşənbə günü isə Zərdüştiliyin yox, Mitra dininin yaranış əsətinə

əsaslanır. Bunu aydın şəkildə başa düşmək üçün hər iki dinin yaranış əsətirini müqayisəli şəkildə nəzərdən keçirmək məqsədəuyğundur. Hər bir din dünyanın yaranışına dair müəyyən bir əsatirə malik olur. Məsələn, yəhudilərin qədim dini kitabı olan Tövratda deyilir ki, Allah dünyanı altı gündə yaratmış, yeddinci gün isə yorulub istirahət etmişdir. Tövrata görə, dünya beş ünsürdən (və ya obyektədən) ibarət olmaqla, aşağıdakı ardıcılıq əsasında yaradılmışdır: səma, yer, su, səma cisimləri (ay - ulduzlar-günəş), heyvanlar və insan. Yaranış barədəki bu Tövrət etiqadı xristian və islam dinlərinə də sirayət etmişdir. Belə ki, Quranın Ə'raf surəsinin 52-ci (54) ayəsində deyilir: “Həqiqətən də sizin Allahınız elə tanrıdır ki, o göyləri və yeri altı gündə yaratmış, sonra isə öz səltənətini bərqərar etmişdir”. Bu etiqad adı çəkilən dinlər tərəfindən bütün xristian və islam aləminə yayıldığına görə indi bizim altı gün işləyib, yeddinci gün istirahət etməyimiz, həmçinin ayın yeddi gündən ibarət olan həftələrə bölünməsi prinsipi məhz ona əsaslanır. Zərdüştilik dinində isə Ahura Məzda əvvəlcə özünün altı yaxın köməkçilərini “əbədi mələkləri” yaratmış, sonra isə bir il ərzində yeddi ünsürdən (və ya obyektədən) ibarət olan dünyanı düzəltmişdir. Hər birinin törəndiyi gün ayrıca bayram edilən bu ünsürlər aşağıdakı ardıcılıq əsasında yaradılmışlar: əvvəlcə bütün digər ünsürləri öz əhatəsinə alan və yumurta qabığı formasında olan asıman; sonra qabığın aşağı hissəsini dolduran su; sonra suyun üzərində üzən yastı

yer (torpaq); yerin üzərində yeganə bir bitki, bir buğa və Ahura Məzdanın özünün himayə etdiyi ilk insan – Giyə Mərtən (“ölümlü həyat” deməkdir) və nəhayət, sonda Günəşin və başqa göy cisimlərinin simasında görünən, həmçinin gözə görünməyən həyat enerjisi şəklində mövcud olan od (atəş). Bu ünsürlərdən ibarət olan dünya əvvəllər sabit halda dayanırdı və Günəş də hərəkətsiz halda asimanın ortasında dayanmışdı. Ancaq sonra şər, pislik tanrısı Əhrimən onların üzərinə hücum edib asimanı yarıdı, suyu bulandırdı, yerin hamar səthini kələ-kötür etdi, bitkini susuz qoyub qurutdu, buğanı və insanı öldürdü, odu tüstüyə yoluxdurdu və nəticədə, dünyanı qaranlığa qərq etdi. Bunu gören Ahura Məzda dünyanı hərəkətə gətirdi: Günəş dövr etməyə, gecə ilə gündüz əvəzlənməyə, sular axmağa başladı, bitki, buğa və insan canlandı. Bitkinin toxumlarından bütün başqa bitkilər, buğanınkından başqa heyvanlar, ilk insandan isə əks cinslərə mənsub bir cüt insan törəndi. İnsanları Əhrimənin şər qüvvələrindən, pis ruhlardan qorumaq vəzifəsini öz üzərinə götürən Ahura Məzda yaratdığı işıqlı dünyanın digər ünsürlərini himayə etmək üçün daha altı qoruyucu mələk (və ya ruh) yaradır. Zərdüştilik dinində onlar “Əbədi Müqəddəslər” (“Spentə Məinyu”) adlanırlar. Göründüyü kimi, zərdüştilik dinində dünya yeddi ünsürdən ibarət yaradılmışdır və yel (hava) ünsürü burada yoxdur. Bu ünsürlərdən hər biri ayrı-ayrılıqda Ahura Məzdanın və altı “əbədi mələyin” himayəsi

altında idi və onlardan hər birinin yaradıldığı gün il ərzində müvafiq zamanda bayram edilirdi. Bu bayramlardan hər biri il ərzində baş verən ən mühüm təbiət hadisələri ilə (yazda və payızda gecə ilə gündüzün bərabərləşdiyi günlər, yay və qış gündönümləri, ən uzun gündüz, ən uzun gecə) bağlı idi. İlin ilk günü olan Novruz həmin bayramların növbələşmə prinsipində sonuncu yerdə dururdu. Çünki belə hesab edilirdi ki, əvvəlcə dünyanın ayrı-ayrı ünsürləri yaradılmış, sonra odun simvolu olan Günəş hərəkətə gəlib, digər ünsürləri isidəndən sonra onlar cana gəlmiş və bununla da dünya yaranmışdır. Buna görə də Novruz yaranışın sonuncu, canlı dünyanın isə ilk günü hesab edilirdi. Bu səbəbdən də səmanın yaradılması münasibətilə keçirilən bayram ilin 45-ci gününə, suyun - ilin 105-ci gününə, torpağın - ilin 180-ci gününə, bitkinin - ilin 210-cu gününə, heyvanların - ilin 275-ci gününə, insanın - ilin 360-cı, yəni sonuncu gününə, odun (Günəşin) yaranması münasibəti ilə keçirilən Novruz isə yeni ilin ilk gününə təsadüf edirdi. Zərdüştilik təqvimində il hər biri 30 gündən ibarət olan 12 aydan və yaxud 360 gündən ibarət idi. Ancaq hər ilin sonuna daha 5 gün əlavə edilirdi ki, bu beş gün ərzində qışı, soyuğu və qaranlığı təmsil edən şər qüvvələri ilə xeyir, yəni, baharı, istini, Günəşi təmsil edən Ahura Məzda tərəfdarları arasında mübarizə gedir. Ancaq bu mübarizənin başlanmasından əvvəl qışın soyuğundan cana gələn insanlar beş həftə ərzində hər həftənin

çərşənbə günü təbiətin bir qoruyucu mələyinə müraciət edərək, onları və özlərinin mömin əcdadlarının ruhlarını köməyə çağırırlar. Çərşənbə mərasimləri məhz bu səbəblə bağlı keçirilir. Farslar yalnız axır çərşənbə gününü qeyd edirlər. Həm də İslam inqilabına qədər İranda axır çərşənbə (farslar buna “çəharşənbəsuri”, yəni “qırmızı çərşənbə” deyirlər) məhz çərşənbə günü keçirilirdi. İnqilabdan sonra isə bu mərasimi çərşənbə axşamı keçirməyə başladılar və bu adət də 1980-ci illərin sonlarından Azərbaycan tədqiqatçıları tərəfindən əxz edildi. Zərdüştilik təliminə əsasən, çərşənbə günləri çağırılan mələklər və ruhlar ilin 360-cı günündə gəlib yerə çatırdılar və onların gəlişinə xüsusi hazırlıq görmüş insanlar tərəfindən təntənə ilə qarşılanırlar (tonqallar qalanır, göyə məşəllər atılır, ruhların gizlin şəkildə qapılara qoyduqları torbalara ən yaxın yeməklər qoyulur və s.). Əvvəllər bu gün “İlaxır bayramı” adı ilə ayrıca bayram kimi qeyd edilirdi, ancaq sonralar xalq yaddaşında təhrifə uğrayaraq, o da çərşənbə günlərinə qarışdırılmışdır. İlaxır bayramın səhəri günü isə toparlanmış xeyir qüvvələri ilə (mələklər, ruhlar və mömin insanlar) şərqüvvələri arasında mübarizə başlanırdı. Azərbaycanın bir çox bu mahallarında hətta XX əsrin ortalarınaqədər bu mübarizəni təcəssüm etdirən mərasimlər keçirilirdi. Şərqüvvələrin qışdakı hakimiyyətini göstərmək üçün “şah” və ya “xan” seçilirdi. “Şah” və onun adamları insanları incidir və başqa şərqüvvələrlə

məşğul olurdular. Onlarla Ahura Məzda tərəfdarları arasında gedən bu mübarizə Novruz günü xeyrin şəər üzərində qələbəsi ilə başa çatırdı. Yəni, təbiətdə və cəmiyyətdə Əhrimənin hakimiyyət müddəti (qış) başa çatırdı və Ahura Məzdanın hakimiyyət dövrü (bahar və yay) başlanırdı. Bu münasibətlə keçirilən təntənəli bayrama İslamın qəbulundan əvvəl “Ahura Məzda” bayramı deyilirdi, ərəb işğalından sonra isə onu “Novruz”, yəni “Yeni gün” adlandırdılar. Göründüyü kimi, Zərdüştilik bayramları sifət təbiət hadisələri ilə bağlıdır və olduqca sistemli və məntiqlidir. Ancaq Mitra dini əksər dinlər kimi çoxlu daxili ziddiyyətlərə malikdir və o qədər də sistemli deyildir. Bu dinin yaranış əsətinə biz “Ümumdünya ensiklopediyası” kitabındakı məlumatlar əsasında veririk: “Mitraizm İranda hələ Zərdüştilikdən əvvəl mövcud olmuş və Günəş, ədalət, saziş və müharibə tanrısı olan Mitraya sitayiş əsasında yaranmışdır... Fars imperiyasının Makedoniyalı İsgəndər tərəfindən işğal edilməsindən sonra da yerli İran aristokratiyası Mitraya sadiqliyini saxlayırdı... Dünyanın yaranışı mitraizim mifologiyasının mərkəzi süjetidir. Bu barədəki miflərdə deyilir ki, Günəş tanrısı öz elçisi qarğanı Mitranın yanına göndərərək, öküzü qurban kəsmək barədə ona göstəriş verir (burada ziddiyyət özünü göstərir: Əgər hələ dünya yaranmayıbsa, qarğa və öküz haradan ortaya çıxmışlar? - K.H.). Ancaq öküzün öldürülməsi zamanı böyük bir möcüzə baş verir: ağ öküz aya, Mitranın kürkü üzərindəki parlaq

ulduzlar və planetlər səmaya, öküzün quyuğu və qanı ilk sünbülə və üzüm salxımına çevrilir, yumurtalığı isə böyük bir fincana tökülən toxumların başlanğıcı olur. Yer üzərindəki bütün canlı məxluqlar bu toxumlardan törəmişdir... Bitkilər və ağaclar yaranır, gündüz və gecə əmələ gəlir. Ay özünün aylıq dövrünə başlayır. Ancaq yer üzərində parlaq işıqdan oyanmış qaranlıq pərəstişkarları da peyda oldular: İlan öküzün müqəddəs qanını yalayırdı. Əqrəb müqəddəs toxumları udmağa çalışırdı. Bəzi relyeflərdə əqrəb əvəzinə şir təsvir edilmişdir. Öküzün ölümü və dünyanın yaranmasından sonra xeyir ilə şər arasında daima dvam edən mübarizə başlanır. Miflərdə qarğa havanın, şir atəşin, ilan yerin, fincan isə suyun simvolları kimi təsvir edilir. Dörd ünsür (hava, od, torpaq, su) belə yaranır və qalan bütün mövcudat da onlardan əmələ gəlir” (7, s.570). Göründüyü kimi, yaranış barədə zərdüştilik əsətirindən fərqli olaraq, burada dörd ünsürdən danışılır və buradakı hava ünsürü isə Zərdüştilik (və deməli Novruz) sistemində ümumiyyətlə yoxdur. Hələ Həxamənişilər dövründən başlayaraq islam inqilabına qədər İranın bayrağı üzərinə vurulan şir və günəş (od) embleması da məhz bu Mitra mifinə əsaslanırdı.

İranın ərəblər tərəfindən işğalından sonra isə Mitra dininin ardıcılarının vəziyyəti olduqca mürəkkəbləşir. Çünki zərdüştilikdən fərqli olaraq, Mitra dininin kitabı yox idi, yəni müsəlmanlar

tərəfindən o, bütperəst dini sayılmalı idi. İslam dini müqəddəs kitaba malik olan qeyri-müsəlman xalqlara əlavə vergi (cizyə) ödəmək şərti ilə öz dinlərini və adət-ənənələrini saxlamağa icazə verirdi. Bütperəstlər isə ya islamı qəbul etməli, ya da əsir götürülməli idilər. Məhz bu səbəb üzündən də o zaman ailəsi ilə birlikdə əsir götürülmüş və Məkkəyə aparılmış farslardan birinin taleyi bizim mövzumuz üçün də çox maraqlıdır.

Bizim Novruzumuzda olan qədim Kosa və Keçəl obrazları fars Novruzunda yoxdur. Fars Novruzunda onların əvəzinə “ Hacı Firuz” adlandırılan bir obraz çıxış edir. O, öz köməkçiləri ilə birlikdə küçələrdə, meydanlarda masqaralaçılıq, təlxəklik edərək, camaatı şənləndirir. Bu Hacı Firuz tarixi şəxsiyyət olmuşdur. Ərəblər Sasani İranının paytaxtı Kitesifon (Mədain) şəhərini (Dəclə çayının şərq sahilində, indiki Bağdad şəhərinin yaxınlığında yerləşirdi) tutduqdan sonra şəhəri qarət etməklə yanaşı onun minlərlə sakinini əsir götürərək, qul bazarında satmaq üçün Ərəbistana aparmışdılar. Firuz adlı iranlı da onların içərisində olmuşdur. Burada Firuz görür ki, ərəblər masqaraçıları çox xoşlayırlar və xəlifəni şadlandırmaq üçün ən yaxşı masqaraçıları onun hüsuruna aparırlar. Özünün və ailəsinin başına gətirilən müsibətlərə görə qisas almaq fikrinə düşmüş Firuz da özünü təlxəkliyə vurur. Onun planları baş tutur: ərəblər onu xəlifə Ömərin yanına aparırlar. Ömərin rəğbətini qazanan Firuz bir gün ona

yaxınlaşaraq, paltarının altında gizlətdiyi xəncər ilə xəlifəni öldürür. Ərəb əsarəti və islam dininin hakim olduğu şəraitdə təbii ki, Firuzun xatirəsini əbədiləşdirmək, onun cəsurluğunu tərifləmək mümkün deyildi. Ona görə də farslar onun adına “hacı” epiteti də əlavə edərək, onu da özlərinin Novruz mərasimlərinə daxil etmişlər. Ərəb işğalından sonra Azərbaycanda, İranda və digər ölkələrdə Novruzun bayram edilməsinə icazə verilmirdi. Xəlifə Ömər, Osmanın və Əlinin dövründə bu qadağa qüvvədə qalırdı. Ancaq xəlifə Müaviyə ruhanidən çox siyasətçi idi və buna görə də onun zamanında vəziyyət dəyişir: o, zərdüştilik mərasimlərini davam etdirmək istəyən xalqlara bac ödəmək müqabilində bayramlar keçirməyə icazə verir. Təbərinin və Məsudinin yazdıqlarına görə bu məqsədlə Müaviyə hökumətinə verilən pulun miqdarı bir neçə milyon dirhəmə çatırdı. Ancaq qərara alınır ki, yalnız təqvimdə yeni ilin ilk gününü bildirən Novruz bayramı təntənəli şəkildə keçirə bilər. İl ərzində keçirilən qalan altı bayram isə Novruzdan əvvəl gələn həftələr daxilində, çərşənbə günləri çərçivəsində yad edilə bilər. Çərşənbə günləri isə Zərdüştilik təqvimində qoruyucu mələklərlə ünsiyyət günü hesab edilirdi. Beləliklə, Ərəb işğalından sonra Mitra (Mehr) dininə və onun bayramına rəsmi olaraq son qoyulur. Buna görə də bundan sonra farslar onun bir çox ünsürlərini Novruza daxil edərək, bu üsulla onları yaşatmağa

çalışırlar. Ancaq nəsillər dəyişdikcə islamın təsiri ilə Mehr dini sadə xalq arasında tədricən unudulur. Yalnız savadlı ziyalı təbəqəsi onu gizli şəkildə yaşatmağa çalışırdı. Belələri sırasında böyük fars şairləri Firdovsi və Hafiz də olmuşlar. Məhz bu səbəbdən də bu şairlər öləndən sonra islam ruhaniləri onların cənazəsinin müsəlman qəbristanlığında dəfn edilməsinə icazə verməmişlər. Ona görə də Firdovsi öz malikanəsində dəfn edilmişdir. Hafizin dəfni zamanı isə şairin tərəfdarları ilə ruhanilər arasında mübahisə baş vermişdir: Ruhanilər onun islamın əleyhinə, pərəstişkarları isə lehinə olan beytlərini bir-birinə göstərməyə başlayırlar. Nəhayət, mübahisə tərəfləri belə qərara gəlirlər ki, Hafizin divanını necə gəldi, bəxtə-bəxt açsınlar və sağ səhifədəki qəzəlin məzmunu əsas kimi götürülsün. Həmin səhifədəki beytlərdən birinin məzmunu isə belə imiş: “Vaiz mənə qəbristanlıqda yer verməsə də, Allah mənə behiştə yer ayırıbdır”. Bundan sonra ruhanilər mübahisədən əl çəkir, camaat isə Hafizin divanından fal kimi istifadə etməyə başlayırlar. Bu ənənə İranda indiyədək yaşamaqdadır. Fars ziyalıları içərisində mehr dininə indi də sitayiş edənlər vardır. Hətta Amerikada mühacirətdə yaşayan farsların televiziya kanallarında Novruz bayramına həsr edilmiş proqramlarda tamaşaçılara “Mitra bayramınız mübarək” deyən aparıcılara da təsadüf edilir. Həm orta əsrlərdə yayılmış mənbələrdə, həm də müasir İran tədqiqatçılarının əsərlərində dəfələrlə

qeyd edilmişdir ki, Novruz ən təntənəli şəkildə məhz Azərbaycanda qeyd edilir. Səfəvilər dövründə ölkəyə gəlmiş xarici səyyahlar da bunu müşahidə etmişlər. Bunun əsas səbəbi isə budur ki, Zərdüştün ölümündən sonra onun yaratdığı dinin mərkəzi məhz Azərbaycan olmuşdur. Təsadufi deyildir ki, “Avesta” ənənələrinə əsasən belə hesab edilir ki, Zərdüştün özü də Cənubi Azərbaycanda, Raqa şəhərində doğulmuşdur. Buna görə də burada Novruz adət-ənənələri daha dolğun və düzgün şəkildə qorunub saxlanılmışdır. Sözsüz ki, minilliklər ərzində ayrı-ayrı regionlarda bu mərasim qaydaları arasında da müəyyən dəyişikliklər baş vermişdir. Ancaq onların əsas xüsusiyyətləri bütün Azərbaycan ərazisində bu və ya digər şəkildə mühafizə edilmişdir. Məsələn, Keçəl ilə Kosanın oyunu Azərbaycanın əksər rayonlarında saxlanılmışdır. Ancaq müşahidələr göstərir ki, bu oyunun ən qədim forması Cənubi Azərbaycanın bir sıra əyalətlərində, Ordubadda, Borçalıda daha düzgün şəkildə mühafizə edilmişdir. Urmiyyə varianntda əsasən üç personaj iştirak edir. Əvvəlcə qışın, qaranlığın, ümumiyyətlə isə şər qüvvələrin təcəssümü kimi təsəvvür edilən və qara kombinizon formasında paltar geyinmiş bir personaj müxtəlif qorxunc hərəkətlər edərək sanki uçur və bununla da dünyada öz hökümranlığını göstərir. Sonra soyuqdan donmuş, “keçəlləmiş” təbiətin rəmzi olan kosa tonqala yaxınlaşaraq onu alovlandırmaq istəyir. Ancaq qara paltarlı personaj onun ətrafında müxtəlif tərəflərə

“uçub” keçərək fırlanır və ona mane olmağa çalışır. Nəhayət, kosa tonqalı alovlandıra bilir. Zərdüştilik təsəvvürlərinə əsasən qara qüvvələr işıqdan, oddan qorxurlar (məsələn, işıq yananda qaranlıq yox olur, atəş buzu əridir və s.). Ona görə tonqal alovlananda qara paltarlı personaj qaçıb divarın arxasında gizlənir. Kosa gedib oradan onun qara paltar geyindirilmiş taxta müqəvvasını çıxarır və tonqalın ətrafında fırladaraq, kənarda dayanmış adamlardan soruşur: Qaranlığı, soyuğu yandıraqmı? Onlar – “bəli, yandıraq” – deyə cavab verirlər. Kosa müqəvvanı tonqalın üstünə ataraq yandırır. Bu zaman hamı sevinir, əl çalır və rəqs edirlər. Onlar kosa ilə birlikdə “A kosa-kosa gəlsənə, gəlib salam versənə” mahnısını oxuyurlar. “Kosa” sözü qədim Avesta dilində “keçi” deməkdir (dilimizdə işlənən “kosasaqqal” sözü də əslində “keçisaqqal” deməkdir). Keçi dərisindən kürk geyinmiş və başına buynuzlu dəbilqə qoymuş kosa gəlib, camaatla salamlaşır. O, Novruz və baharın gəlişini bildiren mahnılar oxuyaraq xalqa müjdə verir. Xurcunundan hədiyyələr, o cümlədən də rəngli yumurtalar çıxararaq camaata paylayır. Camaat da ona pay verirlər. Burada keçi xeyir, bərəkət rəmzidir. Çünki yazda heyvanlar balalayır və süd verirlər. Bu baxımdan keçəlin ona “kosam ikicanlıdır” deməsi də təsadüfi deyildir.

Bu variant qədimliyi və mənalılığı ilə yanaşı, tamaşa baxımından da daha maraqlıdır. Ona görə də yaxşı olar ki, biz də öz ulu əcdadlarımızın Novruz adət-

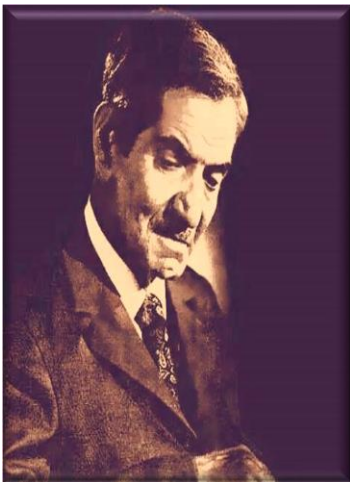
ənənələrinə sadıq qalaraq, onun qədim formalarını, o cümlədən də Novruzdan əvvəlki altı çərşənbə günlərini bərpa edək. Novruz, bu böyük təbiət bayramı hal-hazırda beynəlxalq səciyyə almaqla və bütün dünyada tanınmaqla dünya bayramına çevrilməkdədir. Novruz ürəkləri kin və kədurdən təmizləyir, qəlbləri saflaşdırır. Novruz sülh, dostluq, əmin–amanlıq, məhəbbət və şadlıq bayramıdır. Təsadüfi deyildir ki, BMT-nin keçmiş baş katibi Pan Qi Mun Novruz haqqında danışarkən belə demişdir: “Mən inanıram ki, elə bir gün gələcəkdir ki, bizim planetin sakinləri bütün ixtilafları kənara qoyub, inciklikləri unudub, stereotiplərdən azad olacaqlar və onda işıqlı Novruz hamının bayramı olacaqdır”.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat Redaktə

1. Azərbaycan tarixi. Ən qədim dövrlərdən XX əsrin əvvəllərinə qədər. – Bakı, Elm: 1993.
2. Hüseynoğlu K. Qədim Turan: mifdən tarixə doğru. – Bakı, “MBM”: 2006.
3. Бикерман Э. Хронология древнего мира. – Москва, «Наука»: 1973.
4. Бируни Абу Рейхан. Памятники минувших поколений// Абу Рейхан Бируни. Избранные произведения. Т. 1. – Ташкент, изд. АН Узбекской ССР: 1957.
5. Заратустра. Учение огня. Гаты и молитвы. – Москва, Эксмо: 2008.

6. Хаййам Омар. Трактаты. Перевод Б.А.Розенфельда. – Москва, изд. Восточной литературы: 1961.
7. Всемирная Энциклопедия. Мифология. – Минск, Современный литератор: 2004.
8. Doktor Sirus Şəmisa. Fərhənge-təlmi-hat. – Tehran: Enteqarte-Məcidi: 1369 h.ş.
9. Doktor Məhəmməd Moin. Fərhənge-farsi. Celde-şəşom. – Tehran: Enteqarte-Əmire-Kəbir: 1377 h.ş.

شهریار

کونلوم قوشو قاناد چالماز، سنسیز بیر آن آذربایجان
خوش گونلرین گنتمیر مودام خیالیمدان آذربایجان
سن دن اوزاق دوشسم ده من عشقینه یاشاییرام
یارالانمیش قلییم کیمی قلبی ویران آذربایجان
بوتون دونیا بیلیر قودرتینه دؤولتینه
آباد اولوب، آزاد اولوب، مولکو ایران، آذربایجان
بیسوتونی، اینقیلابدا شیرین وطن اوچون فرهاد
کولونگ وورموش اوز باشینا زامان — زامان آذربایجان
وطن عشقی مکتببنده جان وئرمه یی اؤیرنمیشیک
اوستادیمیز دئمیش هئچدیر وطنسیز جان آذربایجان
قورتارماق اوچون ظالیملرین الین دن ری شومشادینی
اؤز شومشادین باشدان — باشا اولوب آل قان آذربایجان
یا رب نه دیر بیر بو قدر اورکلری قان ائتمه بین؟
قولو باغلی قالاجقدیر نه واختاجان آذربایجان؟
ایگیدلرین ایران اوچون شهید اولموش عوضین ده!

درد آلميسان، غم آلميسان سن ايراندان، آذربايجان!
 اولادلارين نه واختاجان تركي وطن اولاجاقدير؟
 ال – اله وئر عوصيان ائله اويان - اويان آذربايجان..
 يئنئر فراق اولدلاريندان اود الندى باشيميزا،
 دور آياغا! يا آزاد اول، يا تامام يان، آذربايجان!
 شهر يارين "اوره گي ده سنين كي تك يار اليدير،"
 آزادليقدير، سنه مرحم، منه درمان، آذربايجان!

Bu gün siz əziz dostlarımla rəhmətlik ustad
 Şəhriyarın bu gözəl şerin ki Azərbaycan haqqında
 söyləmiş paylaşacağım umarım sizlərdə öz
 dostlarınızla paylaşsınız.

Məhəmməd Hüseyn Şəhriyar
 Könlüm quşu qanad çalmaz sənsiz bir an,
 Azərbaycan!

Xoş günlərin getmir müdam xəyalımdan, Azərbaycan!
 Səndən uzaq düşsəm də mən, eşqin ilə yaşayıram,

Yaralanmış qəlbim kimi qəlbi viran Azərbaycan!
Bütün dünya bilir sənin qüdrətinlə, dövlətinlə
Abad olub, azad olub, mülki-İran, Azərbaycan!
Bisütuni-İnqilabda Şirin-Vətən üçün Fərhad
Külüngü vurmuş öz başına zaman-zaman,
Azərbaycan!
Vətən eşqi məktəbində can verməyi öyrənmişik,
Ustadımız deyib; heçdir Vətənsiz can, Azərbaycan!
Qurtarmaq üçün zalimlərin əlindən Rey şümşadını,
Öz şümşadın başdan-başa olub al-qan, Azərbaycan!
Ya rəbb, nədir bir bu qədər ürəkləri qan etməyin?
Qolubağlı qalacaqdır nə vaxtadək, Azərbaycan?
İgidlərin İran üçün şəhid olub əvəzində,
Dərd almısan, qəm almısan sən İrandan,
Azərbaycan!
Övladların nə vaxtadək tərki-Vətən olacaqdır?
Əl-ələ ver! Üsyan eylə! Oyan! Oyan! Azərbaycan!
Bəsdir fəraq odlarından kül ələndi başımıza,
Dur ayağa! Ya azad ol, ya tamam yan, Azərbaycan!
"Şəhriyarın" ürəyi də səninkitek yaralıdır,
Azadlıqdır sənə mərhəm, mənə dərman,
Azərbaycan!

Mişov Araşdırma Qurupu

Zerengiz Mansurova

Aman, dünya

Gedən gedib, gələn yoxdu...
Soran, duyan, bilən yoxdu?
Dərdlərimi bölən yoxdu,
Yaman dünya, aman, dünya!

*

Yeri doyurar su ilə,
İnsanları yuxu ilə,
Dərdləşmirəm çoxu ilə,
Yaman dünya, aman dünya!

*

Pünhan qapı açar özü,
Aqil özü, naçar özü?

Betər dərdə düçar özü,
Yaman dünya, aman dünya!

*

Dağları duman, çən olur,
Yamacları gülşən olur,
Qanlı torpaq Vətən olur!
Yaman dünya, aman dünya!

*

Mən özüm Tanrı quluyam,
Haqqa gedən, haq yoluyam,
Piranələrin piriyəm,
Yaman dünya, aman dünya!

*

Ürəyim tədbirin qanar,
Günəşdən əvvəl oyanar,
Qovğana öküz dayanar?
Yaman dünya, aman dünya!

*

Oxun üstə fırlanırsan,
Rəngdən-rəngə boyanırsan,
Zərəngizi sağ sanırsan?
Yaman dünya, aman dünya?!

Zerengiz Mansurova

**DÜNƏN TƏBRİZLİ AŞIQLAR ELƏ OXUDULAR Kİ, BÜTÜN
TARİXİMİZ VƏRƏQLƏNDİ, RUHUMUZ TƏZƏLƏNDİ:**

Dərbənd dedi ...

Dədəm Qorqud girib mənim yuxuma,
“Dərbənd!”-dedi, saçın yoldu, ağladı!
Qulağımda zambraqlar çalındı,
Arazla, Kür şahə qalxdı çağladı!
Dədəm Qorqud: “Dərbənd!”-dedi, ağladı!

*

Savalan Vətənin ürək yarası,
Göycə elin çörəyinin parası,
Borçalı yurdumun bəbək qarası,
Ceyhun kimi gözümdən qan çağladı!
Dədəm Qorqud: “Dərbənd!”-dedi, ağladı!

*

Fələk bizə niyə belə zülm edər?
Qapı bağlı, oğul qalıb dərbədə?
Ulu türk nəslirik, bilmirlər, məgər?
Yollarımı zalım düşmən bağladı!
Dədəm Qorqud: "Dərbənd!"-dedi, ağladı!

*

Burnuma bir yovşan iyi toxundu,
Qulağımda "Allah-Əkbər"-oxundu,
Bu dünyanın bir sahibi yox, indi?
Boynu bükük bənövşələr yuxladı,
Dədəm Qorqud: "Dərbənd!"-dedi ağladı!

*

Məğlub gəzmək mənə yaman ar gəlir!
Nuhun gəmisindən dogma yar gəlir,
Gəmiqaya təpəsindən qar gəlir,
Simurq quşu göydə qanad saxladı,
Dədəm Qorqud: "Dərbənd!"- dedi, ağladı

*

Arxivlər açıldı, Təbəri keçdi,
Neçə yüzilliyin xəbəri keçdi,
Belindən İncəçay kəməri keçdi,
Qazax, köks ötürdü, durdu, toxtadı,
Dədəm Qorqud: "Dərbənd!"-dedi ağladı!

*

Şuşa- qəlbim, bilin, cilik-cilikdi,

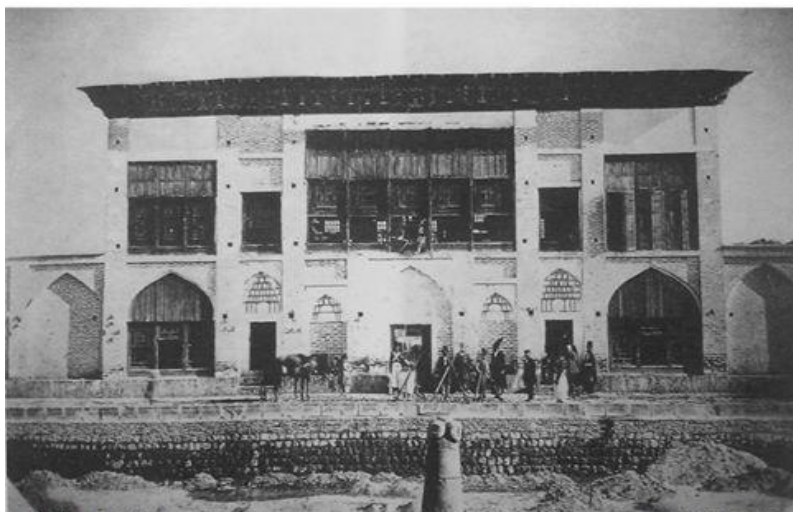
Laçın darda, Kəlbəcərim perikdi,
Topxanasız seyran, cüyür, əlikdi,
Murov durna tellərini qoxladı!
Dədəm Qorqud: “Dərbənd!”- dedi, ağladı!
*

Avey ruhu damcı oldu, süzüldü,
Şah dağ, Qafqaz əmrə hazır düzüldü,
Yatmış idim elə bil, yüz min ildi,
Xəzərimiz iki sahil bağladı,
Dədəm Qorqud: “Dədbənd!”-dedi, ağladı!
*

Viranə bağçalar, viranə bağlar!
Həkəri, Bərgüşad qəlbindən ağlar!
Zərəngiz dərini içində saxlar,
Mövlam özü zamanı buxovladı!
Dədəm Qorqud: “Dərbənd!”-dedi ağladı!

Zərəngiz Dəmirçi Qayalı
25.05.2017-ci il.

**Təbrizdə Şazda bağı
Şəkidə Xan sarayı
Qardaş şəhərlərin bənzər memarlıq abidələri**

Şah İsmayıl Səfəvi

Bkidan gödərən-Ramin Piriyeu

Azərbaycanın böyük oğlu - Şah İsmayıl Səfəvi..

Azərbaycan Səfəvilər dövlətinin və Şah İsmayılın tarixinin gözəl bilicisi O.Ə.Əfəndiyev çoxsaylı mənbələrə əsaslanaraq yazır: “Səfəvilər dövlətinin tarixi Azərbaycan xalqının tarixi ilə, onun sonrakı etnik konsolidasiyası ilə qırılmaz surətdə bağlıdır. Azərbaycanın cənub və şimal vilayətlərinin Səfəvilər dövlətinin vahid, nisbətən mərkəzləşdirilmiş hüduqları daxilində birləşdirilməsi bu vilayətlərin keçmişə nisbətən daha sıx siyasi, iqtisadi, mədəni və etnik inteqrasiyasına zəmin yaratmışdı. Onilliklər boyu davam etmiş feodal pərakəndəliyindən sonra Azərbaycan XVI əsrdə yenidən özünün dövlət bütövlüyünü əldə etmiş, iqtisadiyyat və mədəniyyət

sahəsində müəyyən tərəqqiyə nail olmuşdu”. İlk mənbələrdə Səfəvilər dövlətinin banisinə aid edilən çoxsaylı mülahizələr onun türklərlə və Azərbaycanla ayrılmaz əlaqəsini birbaşa göstərir. Şübhəsiz, belə faktlardan ən məşhuru və inandırıcısı İsmayıl Səfəvinin Şirvandakı Gülüstən qalası mühasirəyə alınan vaxt dediyi sözlərdir. İsmayıl atası Şeyx Heydərin qatili, Şirvanşah Fərrux Yəsar üzərində qələbədən sonra öz düşməninə qüvvələrini tamamilə darmadağın etmək üçün onların sığındığı Gülüstən qalasını mühasirəyə almışdı. İsgəndər bəy Münşi yazır ki, İsmayıl Şirvanın ən əlçatmaz istehkamlarından biri olan Gülüstən qalasının mühasirəsi uzandığı üçün böyük əmirləri yanına çağıraraq dedi: “Sizə Gülüstən qalası lazımdır, yoxsa Azərbaycan taxtı?”. Müqəddəs Səfəvi xanədanının etiqad sahibləri... Azərbaycan taxtı” cavabını verdilər.

Bu tarixi mükəlimə bir neçə cəhətdən əhəmiyyətlidir: əvvəla ona görə ki, İsmayılı erkən yaşlarından hərbi yürüşlərə sövq edən ehtirasın nədən – intiqam hissindənmi, şüa təəssübündənmi təkan almasından asılı olmayaraq bu məqamda o ali məqsədini məhz yeni, qüdrətli dövlət qurmaqda görürdü. İkincisi, İsmayıl bu dövləti Azərbaycan dövləti kimi dərk və bəyan edirdi. Üçüncüsü, əgər 1499-cu ildə yeddi

müridi ilə Gilandan Ərdəbilə hərəkət edən İsmayıl hələ tərbiyəçilərinin, məsləhətçilərinin təhrikiylə, təsiriylə hərəkət edirdisə - Gülistan qalasının altında o, artıq öz əyanları və əmirləri qarşısında möhtəşəm tarixi məqsəd qoyan müstəqil şəxsiyyətdir.sah_ismayil_sefeviHəmin tarixi məqsədi həyata keçirmək üçün İsmayıl 1501-ci ildə Ağqoyunlu Əlvənd üzərində qələbədən sonra Təbrizə daxil olaraq özünü şah elan etdi. Şeyx Heydər in çata bilmədiyi məqsədə oğlu İsmayıl nail oldu, Azərbaycan torpağının böyük bir qismi vahid Qızılbaş dövlətində birləşdirildi.

Məhz bu yeni yaranmış dövlətin qüdrətindən qorxuya düşmüş qonşu hökmdarlar öz həsədlərini, təlaşlarını, düşmənçiliklərini dini şüarlarla meydana atdılar. “İslamı sarsıdan”, Avropa kafirlərindən də təhlükəli bəla saydıqları qızılbaşlara qarşı fətva verir, cihada çağırırdılar. Buna baxmayaraq, “şia bayrağı altında inkişaf edən Səfəvilər hərəkətinin məqsədi Azərbaycanı siyasi cəhətdən birləşdirmək idi” ki, qısa müddət ərzində buna nail olundu. Şah İsmayılın ilk dövrlərdə yalnız Azərbaycan torpaqlarını əhatə edən dövləti sonrakı mərhələdə öz müridlərinin arzularına əməl edərək bir sıra başqa əraziləri də öz dövlətinin tərkibinə daxil etdi.

Orta əsrlər Şərqinin böyük bilicisi B.N.Zaxoder Səfəvilər dövlətinin yaranmasında Azərbaycanın rolu mövzusunda toxunaraq yazırdı: “Sosial-iqtisadi inkişafın nisbətən yüksək pilləsində olan Azərbaycan XVI əsrin əvvəlində Cənubi Qafqaz və İran ərazisində yaranmış geniş dövlətin özəyini təşkil edirdi. Bu dövlətə çoxlu tayfa və xalqlar daxil idi, lakin orada uzun müddət Azərbaycan feodalları üstünlük təşkil edir, ilk Səfəvilər onların hərbi gücünə arxalanırdı”. Şah İsmayıl zəfərdən-zəfərə gedirdi və ta Çaldıran döyüşünə qədər məğlubiyyət nə olduğunu bilmirdi. O, müzəffər, xoşbəxt iqballı, gəncliyinə baxmayaraq siyasi müdrikliyə malik bir şah idi. Şah İsmayıl Şərq cəmiyyətinin və islam dininin bütün ziddiyyətlərini öz varlığında yaşadan bir şəxsiyyət idi. Onun siyasi fəaliyyətində dözümsüzlük və amansızlıq məqamları da var. Lakin atasını, qardaşını öldürərək taxt-taca sahib olan Sultan Səlim, Sultan Mahmud xanı beş körpə oğlu ilə birlikdə qətlə yetirən Şeybani xanla müqayisədə Şah İsmayılın siyasi və insani ömür yolu təmiz, nəcib və ləkəsizdir..

Tofiq Nəcəfli

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru

عبدالعلي
مُجَازي «آسلان»

سفر نامه

شرح دو روز در سفر
هشت روزه به شهر گرگان

روز پنج شنبه 1390/2/29 شمسی بعد از گشت و
گزاری در منطقه ناهار خوران، به منطقه و پارک النگ
دره راهنمایی شدم. در بدو ورود به پارک النگ دره در
اولین پیچ اش چپ شدن یک ماشین پراید با سرنشینی چند
نفر جوان نظرم را جلب نمود، با نگاه مختصر، دیدم
الحمدالله سر نشینان اش طوری نشده اند و خسارت ماشین
هم مهم نیست، لیکن حواسم را جمع کردم که اینگونه
حوادث به من رخ ندهد زیرا من یک فرد 77 ساله ساکن
تهران (اصلاً "آذربایجانی") به تنهایی برای آرامش و
استراحت به شهر گرگان سفر کرده ام...

کمی آنطرف تر ماشین عروس و داماد را نگهداشته اند که
در پیاده روی آهسته از این منظره زیبای بیاد ماندنی برای
امید آینده شان فیلمبرداری مینمایند.

به راهم ادامه دادم، چه راه زیبا و دیدنی که مسئولین امور این جنگل (که واقعا" واحد رسیدگی به این امور را نمی دانم) تا انتهای کوه آسفالت کرده اند و در اطراف خیابان جاهای پارک و استراحت تعیین نموده اند، همچنین در انتهای آن یک پارک خانوادگی با رستوران و آب و مسائیل سرویس بهداشتی مرتب و جاهای نشستن، ماسه ریزی و سنگفرش شده که اگر باران هم ببارد زیر اندازها خیلی کثیف نمی شوند که جای تشکر و سپاسگزاری دارد.

درست است که تنها هستم، ولی خداوند در من روحیه ای ایجاد نموده که تمام وسائل زندگی را در ماشینم تدارک دیده ام، مثلاً "امروز که ناهار در پارک انتهای «النگ دره» صرف می نمایم عبارتند از (زیر اندازه + فلاسک آبگرم + وسائل مربوط به آن + منقل با ذغال + سیخ کباب + سینه مرغ + گوجه فرنگی + فلفل سبز + قارچ و لیموترش و از همه مهم تر نان بربری گرگان). در کناره های خیابان پارک که از سنگهای رودخانه ای سنگفرش شده است و با وجود بارندگی ریز زمین خشک می باشد و من هم مانند سایرین نشسته ام و مشغول پخت و پز.

بعضی از خانواده های 7- 8- 10 نفری گرگانی ناهار خورده و دور هم نشسته اند. بعضی از جوانها هم کمی انطرف تر با چاق کردن قلیان بو دهنده و با شوخی های بلند و بی مزه ، هوای جنگل را بهم می زنند، هر از گاهی هم یک ماشین با باند صدای بسیار بلند سکوت جنگل را می شکنند. به یاد تهران می افتم که از دست این قلیان کشان تهران و صداهاي بلند از ماشینها به اینجا پناهنده

شده ام که این مزاحمان جامعه اینجا هم از مردم دست بر نمی دارند. متعجبم که این ویروسها چطور به این سرعت از تهران به این شهرهای دور هم سرایت کرد...

هوای جنگل بسیار عالی است، در حدود 20 درجه حرارت در ساعات 3-4 بعد از ظهر. هوا نه سرد است و نه گرم، نه باداست، نه باران، نه آفتاب. برگهای درختان تکان نمی خورند، ابرهای رقیقی در بالای سر درختان سر به آسمان کشیده توقف نموده اند و انسان تصور می کند این ابر های زیبای مثل پر قو در بالای سر درختان، آرام و ساکت ایستاده اند که آفتاب گرم و مرطوب بما نتابد تا این مردم بتوانند روزهای پنج شنبه و جمعه شان را خوش بگذرانند و من هم از این نعمت الهی برخوردار باشم.

با همه این نیکبها و بدی ها فعلا" حتی شاه فهد هم مثل من سر کیف و حال نمی تواند باشد. از خداوند متعال بسیار سپاسگزارم که در سن 77 سالگی به من این توان را داده که خود به تنهایی بتوانم در جنگل گرگان و انگ دره و ناهار خوران و زیارت و هزار پیچ و کبود وال علی آباد کتول از خود پذیرایی کنم و از موزه شهر گرگان و بازارهای مختلف اش دیدن نمایم عصرها مانند مردم شهر گرگان در سربالائی و سرپایینی خیابان ناهارخوران پیاده روی کنم و لذت ببرم.

لازم به ذکر است که در میدان ولیعصر ساختمان بسیار زیبا، با تابلو سرمایه و با آن پله برقیهای دو طرفه و رنگ آمیزیهای بسیار مناسب که خود نمایی مینماید، رونق بیشتری به منطقه میدان ولیعصر داده، که من هر

روز(صبح و غروب) به آنجا سر می زدم و از تماشایش لذت می بردم.

عجیب است که چند روز متوالی هر شب باران می بارید و صبح ساعت 6 بند می آمد تا هوای منطقه لطیف تر شود...

«نباید از نظر دور داشت که اگر وجود پسر خواهرم (آقا مهدی) نبود و در گرگان منزل نداشت و در اختیار من نمی گذاشت و خود راهنمایی نمی کرد، نود در صد ممکن بود که این فضا نصیب من نشود. باز آنهم يك نوع نعمت الهی است که در اختیار من قرار داده است.

روز جمعه(1390/2/30) بعد از دیدن هزار پیچ به سمت ناهار خوران و زیارت و آبشار آن به راه افتادم، ناهار را طبق برنامه روز قبل در پای آبشار زیارت صرف نمودم و عصر اش به پارک ناهار خوران برگشتم. هوای مملو از اکسیژن چنان آرامشی و چنان وجدی به انسان می دهد که دلش می خواهد با يك قطعه شعری این فضا را توصیف کند، حیف که «حرص قوي، طاقت نیست»، یعنی ذوق الکن من قادر به توصیف این فضا نیست، بنظر می رسد خود حافظ هم که می بود نمی توانست آنچنانکه احساس می شود توصیف نماید، زیرا این احساس، ذوق و حواس بدون کلام است و آن کلام با ذوق است، حتی حافظ هم که در آن موقع زنده بود و سر آب رکن آباد نشسته بوده، صفایش خیلی بیشتر از توصیفات اش بوده است. حافظ در شعر خوشا شیراز اش می گوید:

ز ركن آباد ما صد لوحش الله
مي بخشد زلال اش

ميان جعفر آباد و مصلي
شمال اش...
عبير آميز مي آيد

دو غزل (که يکي فارسي و يکي ترکي و هر دو در يك وزن) و يك قطعه مثنوي در سفر گرگان، در 1390/2/29 و در وصف زيبائيهاي گرگان سروده ام:

مفاعيلن + مفاعيلن + مفاعيلن + مفاعيلن

طبيعت

در هزار پيچ و زيارت (فارسي)

خداوندا چه مي جوشند، نهر و آبشار اينجا .
ز رقص شاخساران اش بوجد آيد بهار اينجا .
بهار در شهر گرگان و ناهاري در ناهارخوران،
چنان زيبا و روح افزا، که خندد گلعداد اينجا .
النگ دره، هزار پيچ اش، بتان با زلف پا پيچ اش،
ز ابر و باد و باران اش برويد سبزه زار اينجا .
طبيعت در النگ دره، ندارد نقص يك ذره،
به توصيف اش شود عاجز قلم با زلف يار اينجا .
هزار پيچ اش به پيچاند هزار بار عاشق خود را،
همه اكسيژن خالص نباشد هيچ غبار اينجا .

«زیارت» آخرین روستا، آبگرم اش فرح افزا،
 خداوندا بهشت است این و یا که لاله زار اینجا.
 آبشار و درختان اش ز اعجاز خداوندي،
 شمیم روح بخش آن، نواز د عود و تار اینجا.
 طبیعت در زیارت هم به مردم لطفها دارد
 ز الطاف خداوندي شوند مردم بکار اینجا.
 شیر و خامه و شیرینی، عسلهاي انگبینی،
 پذیرائی کنند دائم ز صغرا و کبار اینجا.
 به میدان ولیعصر اش عمارت بانگ سرمایه،
 به خندد بر جهان امروز، به هل دنیا و دار اینجا.
 خیابان ولیعصر اش طریق لیلی و مجنون،
 به آفاق سوده اند سرهم، درختان چنار اینجا.
 کبود وال علي آباد به سدّ اش مفتخر باشد،
 که این سد خاکی و سبز و پرآب، لیل النهار اینجا.
 چنان خوشحال و سر مستم ز اسرار طبیعت که،
 شود محو از ضمیر من، غبار روزگار اینجا.
 به گنبد هم سفر کردم، بنام شصت مولی را،
 که پرورده گل لادن و کنده پای خار اینجا.

مزار مرد با عزت، احاطه کرده صحرا را،
 که از مختومقلي دارد چه اشعار و شعار اینجا.
 شدم بر داخل گنبدکه قابوس نام نهادنداش،
 صدایش منعکس گردد، به طرز اکو وار اینجا.
 زنان پوشیده اند دامن، مثال قوم ترکمانان،
 به تن پوشیده با اطلس، به گردن زرنگار اینجا.
 چه لطف، میراث فرهنگی نموده بر من شیدا،
 روانم کرد بر داخل مثال يك برار اینجا.
 به هفتادم بیفزا هفت، درون آتشفشان تفت،
 ز طبع من فزون آید لطف پروردگار اینجا.
 من «آسلان» ام، به گرگانم، مثال بچه خندانم،
 گشاید هر دری رویم، ز لطفاش کردگار اینجا.

طبیعت

هزار پیچ و زیارتده (ترکی)

بهار بوردا عجب خوشدور، جهان خوش روزگار اولسون
 بئله بیر خوش طبیعتده گرك بیر می گسار اولسون.
 بهاردا، شهر گرگان دا، گزیردیم عشق یار ایله،
 نه بیر حوری، نه بیر قیلمان، نه بیر چشم خمار اولسون.

بو (اورمان) لم یزلدن دیر، او خوش خوي و گۆزلدن دیر،
 دئدیم ایندی بو احوال دا، منه او یار غار اولسون.
 خداوندا بو جنت ده منه بیر چشم بینا وئر،
 گۆزل بلبل اوخور نغمه، دئییرکی، عشق وار اولسون.
 ناهارخوران، انگدره، هزارپیچ و زیارت ده،
 بورا جبرانلار اویلاگی، هر آخشام یا ناهار اولسون.
 طبیعت ذوقا گلدیکجه اوخور بلبل خوش الحان لا،
 (شالاه) بوردا جانلانمیش، آخارکن آبشار اولسون.
 سوروشدوم بو امامزاده؟ دندی کندي زیارت دیر،
 بونون ایستی سویو درمان، اؤزو فخر دیار اولسون.
 کبود وال علی آباد، گونو- گوندن اولور آباد،
 بورا سو سدی باغلاندي، نگهبان کردگار اولسون.
 آعاجلار گؤیلره چاتمیش، نچه متر؟ بلکه یوز آلتیمیش،
 الهی بو نه اعجاز دیر؟ بو لطفه جان نثار اولسون.
 بولاقلار گۆز یاشا اوخشار، شالاه آب کوثر دن،
 یازانماز کیمسه بو وصفی، موصّف عشق یار اولسون.
 بئش یوزدن چوخ پله‌کانه، گندن سلانه- سلانه،
 گزن بزم طبیعتده، یانیندا چشمه‌سار اولسون.

گنجه اولدو قيل و قاليم، اوياندي بخت و اقباليم،
دندي «آسلان» بو ذوقونلا، بهارين نو بهار اولسون.

سفر نامه گرگان در 1390/2/28

مثنوي

گلیونه زار

به گرگان چون سفر کردم بهاري
گلیونه زاري نمود ایزد به من

نصیبم کرد هشت روز خجسته
دسته- دسته نشینم پیش خوبان

گذارم شد ره (ناهار خوران) اش
صاحبقران اش میان مردم

نشستم برسر آن چشمه ساران
ز یاران به نیت کردم یادی

در این بیشه درون جنگل نیک
حال پیک نیک چو من بنشسته‌اند در

همه ناهار خوران اندر «زیارت»
مشغول تجارت اهالی هم که

یکی عسل، یکی نان محلی
برای خوردن اش هم راه حلی

چو آب گرم آن عامه پسند است
درمان درد است زکوه آید که آن

«امامزاده» به آن دارد نظاره برون آید ز لای
 سنگ خاره
 همه آید زیارت در «زیارت» کند بر حال خود
 اینجا نظارت
 همه زائران با عشق و حالند هم از راههای دور،
 هم این محالند
 از آنجا بگذری يك آبشار است کشاورزی در اینجا
 هم بکار است
 خیابان اش چو دست انداز دارد ولیکن آبشار اش
 ناز دارد
 از آنجا بگذری با روی خندان چنان شیرین که قند
 اش توی قندان
 هزار پیچ اش یکی از معجزات است فرار از همه
 راه نجات است
 خداوند اش چه زیبا آفریده فرح افزا بدین سان
 کس ندیده
 نسیمی خوش وزد با عطر یاس اش به هیچ چیزی
 نتوان کرد قیاس اش
 قناریها به آواز خوش الحان به عشق آیند به بوی
 گل و ریحان
 پرستوها به وجد نو بهاران کنند پروازها بر
 شاخساران

نه باد است و نه خورشید و نه باران خداوندا نصیب‌اش
کن به یاران

چه خوشبختم که اینجا شد نصیبم نه پنداری که اینجا من
غریبم

از آنجا بگذری (دره ال‌نگ) است که اینجا مسکن شیر
و پلنگ است

«ال‌نگ دره» از آنها هم قشنگ است محل خوش دلان
شوخ و شنگ است

از آنجا رهسپار کوه‌نوردی خدایا حفظ کن از،
گرمی و سردی

همه گردشگران با حسن نیت همه ساکت، نه آزار و
اذیت

همه در گردش و تفریح سالم همه دانا و دانشمند و
عالم

همه روز اش مثال عید نوروز همه شاد و
خرامان است و فیروز

بهار است و گل‌ریحان و سنبل عروس با ماشین
داماد چون گل

گذاری می‌کنندش نو عروسان برای فیلم برداری
بدان سان

از آنجا بگذری سدّ «کبود وال» و این دره همه
حال‌اش همان حال

آبشاري که هیچ جا من ندیدم پس از طی هزار پله
 رسیدم
 درختان اش قطور و جاودانه زلال اش مثل کوثر
 طاهرانه
 به دامن پارك زیبا و توریستی محل استراحت یا که
 زیستی
 بلیط اش مبلغ پانصد تومان است که در دست دو
 تا «امیر تومان» است
 چه حرمت می گذارند بر توریستان بسان بلبل آن باغ و
 بوستان
 پذیرائی شدم من ساقیانه چه فیضی می رسانند
 دامیانه
 خداوندا عجب لطفی و جودی به اینجا داده ای وال
 کبودی
 چه زحمته کشیده شهرداری که مهمانان کنند گشت
 و گذاری
 کلبه هائی که ساخته شهرداری که مهمانان کنند
 پرهیزگاری
 نشینند بر سر خوان خداوند که این جنگل بود آن
 خداوند
 خداوندا تو خود آگاه دردی که لطف خود به
 «آسلان» کم نکردی

خوشا آنان که خود را می‌شناسند از این معنی خدا را
می‌شناسند

عجب دارم از این اوضاع و احوال که می‌گردد به
من این وضع و این حال

خوشا آنان که اقبال‌اش بیاراست که هر جا دست زند
کارش شود راست

من آنم که همه اقبال و بخت‌اش خدا آسان کند دشوار
و سخت‌اش

من «آسلان»م نه آن اصلان بیشه چو فرهادم بدستم
کلك و تیشه..

1390/2/28 شمسی شهر گرگان

ایضاح:

ناهار خوران، زیارت، النگ دره، همگی نام محل و
تفرجگاه اهالی گرگان است و بسیار با صفا و وصف
ناشدنی و کبود وال در علی آباد کتول که اخیراً "سدي هم
بر آن می‌سازند

امیر تومان = از القاب نظامیان قدیم = سرکرده هزار نفر

قلعه علی بیگ در منطقه حفاظت شده کیامکی و در دل منطقه بکر و زیبای کمتال واقع شده است . پتک لی دره سی (دره کندو) مسیر مشرف به قلعه است که از دو سمت خروائق و سیه رود به قلعه راه دارد . وجود گونه ای از گل‌های لاله که مخصوص کوه کمتال است به وفور در این منطقه رشد می کند و اهالی این منطقه کندوهای زنبور عسل را در فصول مناسب سال به این دره می آورند البته آنها را در داخل اتاقک های روباز قرار می دهند تا کندوها از دست خرسها در امان باشند...

دره پتک لی دارای دیواره های بلند سنگی و فرسایشی بوده که در اثر سیل های شدید در طول تاریخ مناظر بکر و طبیعی بسیار زیبایی ایجاد شده است.

قلعه علی بیگ یکی از 55 قلعه و استحکامات بابک خرم دین دلاور آذربایجان بوده است که در نبرد خود با اعراب و سربازان خلفای ستمگر عباسی از این قلعه و استحکامات آن، استفاده نظامی کرده و و یکی از پادگان های مهم بابک محسوب میشد.

فاصله قلعه علی بیگ و کوهستان کمتال از تبریز 222 کیلومتر ، از مرند 147 و از هادیشهر 82 کیلومتر است و مسافت آن از روستای دستجرد 12 کیلومتر می باشد.

علی بیگ رهبری مبارزات مردم قسمتی از قفقاز را بر علیه دولت تزاری روس و ظلم و ستم امپراطوران آن زمان بعهده داشته است.

سبک بنا و نوع معماری قلعه علی بیگ تا حدودی شبیه قلعه بابک و قلعه قهقهه و آوارسین است. ارتفاع قلعه از سطح دریاهای آزاد ۱۵۶۰ متر و ارتفاع پای قلعه در کنار رودخانه ۸۵۰ متر است

میشوو آراشدیرما قورپو

عشاير شاهسون

کوچ نشینی یک نوع حیات بشری است که پس از یکجا نشینی پدیده آمده است و قدمت آن به 12 هزار سال پیش بر می گردد و تاریخچه عشاير شاهسون نیز به طوایف و ترکمانان وابسته به ترک های غز که از گذشته های دور در نواحی شرق دریای خزر زندگی چادر نشینی و شبانکاره داشته اند ارتباط پیدا می کند که در حدود 1000 سال قبل به خراسان عزیمت و پس از شورش و طغیان بر علیه محمد غزنوی به دشتها و دامنه های کوه سبلان رهسپار و برخی در اردبیل و عده ای در دشت مغان به زندگی مشغول شده اند و از همین زمان زبان ترکی بین اهالی و ساکنین آذربایجان رواج یافته که امروزه آن را زبان آذری می نامند .

جمعیت

جمعیت عشایر استان از دو ایل بزرگ به نام ایل شاهسون با 93/8 درصد و ایل قره داغ با 2/7 درصد جمعیت و دو طایفه مستقل شاطرانلو با 2/9 درصد و طایفه مستقل فولاد لو با 0/6 درصد جمعیت از 10778 خانوار و 72213 نفر جمعیت که 37324 نفر یعنی 52 درصد مرد و 34889 یعنی 48 درصد زن هستند تشکیل شده است این تعداد عشایر در 572 قشلاق، 7 زیست بوم، 53 کانون توسعه و 1527 اوبه زندگی می کنند و در مجموع عشایر استان از 45 طایفه تشکیل شده است. از نظر مقایسه با عشایر استان 6/2 درصد جمعیت استان و در کل 5/6 درصد جمعیت عشایری کشور را تشکیل می دهد.

وضعیت اقتصادی عشایر شاهسون :

دشت حاصلخیز مغان در جلگه گسترده اردبیل و متاثر از آب و هوا و شرایط اقلیمی سبلان از پر محصول ترین نقاط کشور بوده و عشایر را در فصول پاییز و زمستان، به عبارتی دوره قشلاقی را به خود اختصاص داده است. شغل اصلی و درآمد عمده عشایر در استان اردبیل دامداری است و زراعت، باغداری، صنایع دستی در درجه های بعدی اهمیت قرار دارند. کوچ یکی از ضروریات لازم زندگی عشایر است که به دو صورت شامل کوچ عمودی و کوچ افقی است که در استان اردبیل کوچ از نوع عمودی بوده و از کمترین ارتفاع (5 متر از سطح دریا) شروع و تا ارتفاع 4500 متری ادامه داشته و طول این کوچ به بیش از 400 کیلومتر ادامه پیدا می کند. که شامل کوچ بهاره و کوچ پاییز است. کوچ بهاره معمولاً

براساس عرف و عادت محلی از 45 روز بعد عید شروع و به مدت 15 الی 20 روز طول می کشد و کوچ پاییز که از اواسط یا اواخر شهریور ماه شروع و به مدت 40 الی 45 روز طول می کشد البته ذکر این نکته ضروری است که زمان شروع کوچ بهاره و پاییزه و مدت اطراق در مراتع می یابند تابع شرایط اقلیمی و آب و هوایی است که این امر می تواند مدت کوچ را اندکی تغییر دهد

تاریخچه عشایر شاهسون

شاهسونها گروههایی از طوایف ترک ایران هستند که از سوی شاه عباس اول سازماندهی شده اند تا موقعیت طوایف ترک قزلباش را احراز کنند. نادرشاه افشار برخی از این طوایف را تحت رهبری فردی به نام بدرخان از طایفه ساریخان بیگلو متحد کرد. در قرن هجدهم در اثر رقابت داخلی در خانواده بدرخان شاهسون به دو کنفدراسیون تقسیم شد که از آن زمان به بعد به نام شاهسونهای اردبیل و مشکین شهر نامیده می شود. در اوایل قرن نوزدهم میلادی هرکدام از کنفدراسیونهای دو گانه که ال خوانده می شد به وسیله یکی از اعقاب بدرخان با لقب ال بیگی رهبری می شد.

در دوران حکومت قاجار فعالیتهای زیادی در قلمرو شاهسونان به وقوع پیوست به خصوص در زمان فتحعلی شاه با عقد قرارداد گلستان بین ایران و روس، روسها در منطقه تالش و بخشهای شمالی مغان ساکن شدند و این امر باعث تهدید سرزمینهای قشلاقی شاهسونان گردید و بر اساس معاهده ترکمنچای مرزهای ایران از سمت شمال محدود به شکل هروی در آمد در نتیجه قسمت بزرگی از منطقه قشلاقی ایل شاهسون از دست رفت در دوره رضاخان پهلوی عشایر شاهسون به یک سیاست اجباری اسکان عشایر لطمات فراوانی از جهت ساختار اجتماعی - سیاسی و تولیدی

متحمل شده و سیاست اجباری که در قلمرو شاهسون ها نیز به نخبه قاپو بودن بود . هویت ایلی شاهسونها را در نابودی کامل قرار داد . بعد از سقوط رضاخان ، محمدرضا پهلوی سیاستهای پدري را به شکلی دیگر با زیرکشت بردن اراضی واقعی آنها و دریغ حمایتی دولت از شاهسونها ادامه داد . بعد از پیروزی انقلاب اسلامی سازمان امور عشایر متولی عشایر استان شده و با حمایت های خود و تشکیل شرکتهای تعاونی عشایری در جهت بهبود وضع زندگی آنها گام برداشت .

معیشیت

معیشیت عشایر ایل شاهسون صرفا از طریق دامداری با استفاده از مراتع ییلاقی و قشلاقی صورت می گیرد . گوسفند نژاد مغانی ترکیب اصلی دام آنها را تشکیل می دهد . تولید شیر و فرآورده های لبنی و صنایع دستی نیز در تامین بخشی از درآمد آنها نقش ایفا می کند .

وضعیت دام و تولیدات :

شواهد تاریخی گویای این مطلب است که عشایر شاهسون اردبیل دومین و به قولی سومین ایل بزرگ کشور بوده و بهترین نژاد گوسفند موجود در کشور به نام نژاد مغانی را که از نظر گوشت ، شیر ، پشم ، حائز اهمیت است ، را در دل خود جای داده است و از نظر جمعیت دام ، عشایر استان بیش از $\frac{2}{3}$ میلیون واحد دامی داشته که از نظر متوسط تعداد دام هر خانوار در رتبه سوم کشوری قرار دارد که این تعداد دام در 670 هزار هکتار مراتع که $\frac{58}{2}$ درصد مراتع استان را شامل می شود به تعلیف مشغول هستند . عشایر استان در حال حاضر با داشتن 40 درصد دام استان و حدود 10 درصد دام عشایری کشور سالیانه با تولید 80 هزار تن

شیر ، 10 هزار تن گوشت ، 1600 تن پشم یکی از تولید کنندگان عمده محصولات پروتئنی کشور و منطقه هستند و حدود 25 الی 30 درصد مواد پروتئینی مورد نیاز استان اردبیل و استانهای همجوار را تامین می نمایند که ارزش تقریبی تولیدات آنها 640 میلیارد در سال برآورد شده است که سهم هر خانوار عشایری حدود 60 میلیون ریال می باشد .

مسکن

مسکن اصلی ایل شاهسون آلاچیق می باشد که دارای سازه ای چوبی متشکل از 32 یا 28 یا 24 چوب صیقل یافته به نام چوبوغ ، با مرکزیت اتصال قسمت فوقانی این چوبوغها به نیم کره گنبدی شکل چوبی به نام چنبره می باشد . پوشش خارجی آن توسط نمد سفید تهیه شده از پشم حلاجی شده گوسفندان و با فرمول خاص خود آراسته می شود . پوشش خارجی و ظاهری (نمد) آن توسط مردان ایل شاهسون به قطعاتی منظم به نام ترک بریده شده و بعد متناوب با اندازه و شکل مورد نظر دوخته می شود که از 5 قسمت اصلی یانلیق در طرفین ، دالیق ، تپه لیک و قاپی لیق تشکیل شده است . آلاچیق محل اصلی زندگی و پذیرایی از مهمانان در جشنها و مراسم می باشد . سمت درونی آن را به وسیله دستبافهای خود پوشانده و یا می آریند . نوع دیگر مسکن ایل شاهسون کومه است مسکنی طوسی و به شکل دالان که با استفاده از چوبوغهای جنگلی عمدتا بدون تلاش و صیقل و همچنین نمدهای مستعمل برای پوشش ظاهری آن می باشد . کومه اغلب به عنوان مطبخ و محل استحصال لبنیات و انجام کارهای زنان عشایر است . دربرخی موارد افراد کم بضاعت از آن به عنوان محل زندگی ، استراحت و انجام کارهای خود نیز استفاده می کنند .

پوشاک شاهسونها

در دوره معاصر پوشاک مردان و زنان شاهسون همانند پوشاک یکجا نشینان روستائی منطقه مشگین شهر ، مغان و ارسباران بوده و هرگونه تغییر و تحول که در نوع و شکل لباس روستائیان به وجود آمده است دامنه تغییرات آن به تدریج شکل ، ترکیب و نوع لباس شاهسون ها را نیز در برگرفته است . به طوریکه در اوایل صده شمسی معصر ، مردان منطقه نسز دارای لباس به خصوصی بوده اند که امروز حتی در دورافتاده ترین نقطه آذربایجان نیز هیچ اثری از آن پوشش مشاهده نمی شود . در حال حاضر پوشاک مردان شاهسون نیز همانند لباس مردان روستایی و شهری بوده و اگرچه بنا به مقتضیات شغلی ، شیوه معیشت و عادات و سلیقه ، پوشاک آنها رنگ و جلای لباس مردان شهری را ندارند ، ولی ترکیب لباس در تابستان یا زمستان یا انواع کلاه و کفش مورد استفاده با اندک تفاوتی در نوع جنس آنها ، با هم یکی هستند . با این وجود زنان شاهسون تا حدودی بافت سنتی پوشاک خود را حفظ کرده اند و حتی در مواردی نیز هیچ الگو یا ترکیب جدیدی را در بافت سنتی لباس خود راه نداده اند .

- پوشاک بانوان شاهسون 9 تکه است که عبارتند از : 1 -
کوپنک 2 - تومان 3 - یایلیق (روسی) 4 - آلین یایلیق 5 -
آرخچن (عرقچین) 6 - یل (نیم تنه ساده ای است که زمستانها
روی جلیقه پوشیده می شود) 7 - جلقا (جلیقه بی آستین) 8 -
جوراب 9 - باشماق (کفش) .

موسیقی

موسیقی متداول در میان ایل شاهسون موسیقی عاشیقی است . عاشیقیها راوی فرهنگ شفاهی ، تاریخ و بیانگر حماسه ها ، رزمها و رویدادهای مهم تاریخی ایل در منطقه آذربایجان می باشند . اشعار عاشیق ها هجائی است و از روی تعداد هجاها و مفهوم نامگذاری شده است . از مشهورترین اشعار و نوع موسیقی آن می توان از گرایلی ، قوشی ، تجنیسی ، بایاتی ، باغلاما ، دیوانی ، خلق ماهنسی و غیره را می توان نام برد . انواع دیگر موسیقی را در این میان می توان در جشنها و سرودهای ملی و مذهبی ، عروسی ها ، نغزیه و لالایی های مادرانو یا نی لبک (توتک) چوپان شنید .

صنایع دستی

صنایع دستی ایل شاهسون از چنان غنای فرهنگی و تمدن در ابعاد مختلف آن برخوردار است که هر قطعه از آن به تنهایی می تواند حاوی و معرف بسیاری از آثار تمدن آن منطقه باشد . صنایع دستی عشایر شاهسون از مواد اولیه عمدتاً وابسته به دامهای عشایر می باشند . از مهمترین صنایع دستی رایج در مناطق عشایر می توان به ورنی ، جاجیم ، گلیم ، فرش ، جوال ، خورجین ، قالی ، قالیچه ، دستکش ، شال گردن ، کلاه ، توبره ، جوراب ، زیلو ، گیوه ، پاپوش ، نمد و غیره ، اشاره نمود .

لیست طوایف عشایر استان (ایل شاهسون)

طایفه های : اجیرلو ، آرالو ، اودولو ، ایواتلو ، بالابیگلو ، بیگ باغلو ، بیگ دیلو ، تلکه ، جعفر قلی خانلو ، جعفرلو ، جلودارلو ، جهان خانیم لو ، حاجی خواجه لو ، حسین حاجی لو ، حسین کلو ،

خامسلو ، خلیفه لو ، دمیر چی لو ، رضا بگلو ساربانلار، ساری خان بیگلو، ساری خانلو، ساری نصیر لو ، سید لر، شاه علی بیگلو، طالش میکانیلو، عربلو، علی بابالو، عیسی لو ، قره لر جبدرق ، قره لرخیانو ، قوتلار، قوجه بیگلو، کلاش، کورعباس لو ، گیلو، گیگلو، لاهرود، مرادلو، مستعلی بیگلو، مغانلو، هومون لو، یکلو .

معرفی ایلات و طوایف کوچنده عشایر مغان

معرفی ایلات و طوایف کوچنده

بر اساس نتایج سرشماری اجتماعی – اقتصادی سال 1366 ، عشایر استان از دو ایل بنامهای شاهسون و قره داغ – ارسباران و سه طایفه مستقل فولادلو ، شاطرانلو و حاج آلو تشکیل شده است . از میان ایلات و طوایف مستقل استان ایل شاهسون بزرگترین ایل استان و نیز سومین ایل بزرگ کشور می باشد . این ایل از 43 طایفه ، 241 تیره و 1527 اوبه تشکیل شده است که اسامی طوایف و تیره های ایل شاهسون در جدول ذیل ارائه شده است .

تعداد ایلات، طوایف مستقل و زیر رده های آنها بر اساس نتایج سرشماری عشایر کوچنده استان اردبیل سال 1387

دوره استقرار	تعداد ایلات	تعداد طایفه مستقل	تعداد طایفه	تعداد تیره	تعداد کوچکترین رده
بیلاق	2	3	*	*	*
قشلاق	2	2	43	241	1527

* در نتایج تفصیلی سرشماری سال 1366 اطلاعات در خصوص طوایف و ایلها به تفکیک دوره قشلاقی و بیلاقی و بر حسب شهرستان مشخص نشده است .

جدول صفحه بعد اسامی ایلات و طوایف مستقل دوره قشلاقی استان اردبیل بر اساس نتایج سرشماری 1387 را نشان می دهد.

اسامی ایلات و طوایف مستقل دوره قشلاقی استان اردبیل بر اساس نتایج سرشماری 1387*

نام ایل یا طایفه مستقل	اسامی طوایف	اسامی تیره ها
	1- طایفه طالش میکائیلو	1- تیره قزیل کچی 2- تیره قره باغ لار 3- تیره نوردلو 4- تیره جانیارلو 5- تیره بنیه لر 6- تیره ملالو
	2- طایفه عیسی لو	1- تیره حبیب اله بیگلو 2- تیره اروجلو 3- آقا حسین بیگلو 4- عیسی لو 5- هامپا 6- عباداله بیگلو

3- طایفه سیدلر	1- سیدی 2- ملی 3- کورلار
4- طایفه کور عباسلو	1- تیره ترید 2- کورلار 3- عزیز لو
5- طایفه مرادلو	1- تیره مرادلو
6- طایفه گیکلو	1- نظرلو 2- طومارلو 3- عباسعلی 4- خلیل لو 5- گل میرزالو 6- رمضانلو 7- قیطانلو 8- صفرلو 9- مصطفی لو 10- قره پتخلی 11- خان حسین لو 12- آبشلو 13- اروجلو 14- حاجی حسنلو 15- جیلو 16- حاجی ایمانلو 17- گون اولی 18- مدینه لو 19- بوزاغلو 20- موسی لو 21- حاجی جعفرلو 22- میرزاعلی 23- آقا حسنلو 24- حاجی الهویردی 25- محمد علی
7- طایفه اجیرلو	1- سرودلو 2- شین لو 3- هدیلو 4- حلاجار 5- بدلی 6- کوسه لر 7- اروسلو 8- اجیرلو 9- اسماعیلو 10-

ایل شاهسون

امیرخانلو 11- اروجلو 12- طورون 13- قره سقال 14- یعقوبگلو		
8- طایفه حسینکلو 1- حاجی عابلی 2- قاسم خانلو 3- خزلی 4- کچلر 5- میر علمو 6- لله لو 7- عباسقلو 8- امیرلو 9- اروجلو		
9- طایفه بالابیگلو 1- شهبازی 2- اعلائی 3- آقائی 4- نصیری 5- بایرامی 6- خلفو		
10- طایفه بیگ باغلو 1- حاجی علی حسنلو 2- حاتم خانلو 3- آغ ساغلو		
11- طایفه کلاش 1- بدیر خانلو 2- پاشالو		
12- طایفه ساری نصیرلو 1- ساری نصیرلو		
13- طایفه خامسلو 1- خامسلو 2- آالش		
14- طایفه رضا بیگلو 1- رضا بیگلو		

* در نتایج سرشماری سال 1366 اطلاعات در خصوص طوایف و ایلها به تفکیک دوره قشلاقی و ییلاقی بر حسب شهرستان مشخص نشده است .

ادامه جدول اسامی ایلات و طوایف مستقل دوره قشلاقی استان اردبیل بر اساس نتایج سرشماری 1387

نام ایل ردیف یا طایفه مستقل	اسامی طوایف	اسامی تیره ها
1	15- طایفه بیگدیلو	1- گوشلو 2- معصوملو 3- بالاخانلو 4- ساری گبلو 5- علیمراذللو
	16- طایفه جلودارلو	1- حسن علیلو 2- ولی مملو 3- عزیزلو 4- نریمانلو 5- یاخونلو 6- جعفرخانی 7- اسماعیل خانلو 8- عیوضعلی 9- قهرمان 10- حاج سلیمانلو
	17- طایفه تكله	1- صغیرلو 2- یارال اوند 3- کلوان 4- شاه قزلی 5- ایوادلو 6- حاج زری 7- تخمارلو 8- قره لر 9- کول آباد
ایل شاهسون		

18- طایفه گبلو	1- احمد لو 2- ایمانلو 3- غنیم لو 4- قره گبلو 5- مصطفی لو
19- طایفه قره جبدرق	1- گل محمد 2- عطائی 3- نورد لو
20- طایفه آرالو	1- آرالو
21- طایفه قوتلار	1- نجف لی 2- قره جالو 3- عجم علي 4- تقی بیگلو 5- حاج زینالو 6- عیسی لو 7- جن لر 8- حاجی محمد لو
22- طایفه مغانلو	1- جلیل لو 2- بجروان 3- گویجه لر 4- گونشلی 5- رضا بیگلو 6- شیرعلی 7- حاج لطف اله 8- الجلر 9- حاج علي لو 10- علیقلو 11- موزیک لر 12- رضاقلی لو 13- بگ لر (قنبرلو (14- طوماغانلو 15- خرده پای 16- صوفیلر 17- قره ولی 18- دلی لر 19- قره لر 20- ملک لر
23- طایفه قوجابیگلو	1- نور اله بیگلو 2- نصراله بیگلو 3- ایلار 4- خسرولو 5-

جوروق بیگلو6- کردلر 7-		
سردارلو 8- حاج خانلو 9- هامپا 10- تپلی 11-شاه مار بیگلو		
1- شاملو 2- قره ولیلو 3- شاه مرادلو 4- احمد لو و شکرلو 5- آقا حسن لو	24- طایفه جهان خانملو	
1- قره داغلو 2- تقی لو 3- جارایلو 4- حاجی حسنلو	25- حسین حاجیلو	
1- آقابابالو 2- علی اکبر لو 3- آقا مرادلو 4- جوروقلو	26- طایفه ساریانلار	
1- اله ورنی 2- قباد 3- تکه چی	27- طایفه هومونلو	
1- سعید یارلو 2- منصور خانلو	28- طایفه عربلو	
1- شاه علی بیگلو	29- طایفه شاه علی بیگلو	
1- مشی لو 2- نصیرلو 3- همت علیلو 4- زیادخانلو 5- اسد لو 6- صادقلو	30- طایفه مستعلی بیگلو	
1- موسی لو 2- سویلش 3- حاجی قربانلو 4- استاد محمدلو 5- عجم	31- طایفه قره لر خیاوی	

32- طایفه لاهرود	1- حاج اسماعیل پور 2- سلیمانلو 3- بسدی 4- میرزا مراد 5- ایمان علیلو		
33- طایفه آیواتلو	1- آقارضالو 2- حسین لو 3- قربان لو		
34- طایفه ساری خانلو	1- ساری خانلو		
35- طایفه جعفرلو	1- جعفرلو		
36- طایفه حاجی خواجه لو	1- پولادخانلو 2- نریمانلو 3- قیطرانلو 4- قره گوزلو 5- حاجی محمد خانلو 6- قره حسنلو 7- قهرمانلو 8- حاجی اسدلو 9- حاجیلو 10- ماشیلو 11- ابیش لو 12- حاجی محمدلو 13- رستم خانلو 14- عیوضلو 15- آقا قارداشلو		
37- طایفه یکه لو	1- رستمלו		
38- طایفه ساری خان بیگلر	1- کورلار 2- امین زاده 3- مصطفی لو 4- عابدینی 5- قره قاسملو 6- اله قلی بیگلر 7- عبداله بیگلر 8- اله ویردی بیگلر		

9- عباس بیگلو 10- شاهر ضالو 11- آقاجان بیگلو			
1- بیگ آلو 2- هموارکندی 3- قوتور بلاغی 4- نظر علی بلاغی 5- قره موسی لو	39- علی بابالو		
1- حاجی شهباز خان 2- طاهرلو 3- حاجی زمان خان 4- ایمان خانلو	40- طایفه خلیفه لو		
1- قدیرلو 2- کردلر 3- گوزچلی 4- مادلو	41- طایفه دمیرچی لو		
1- طهماسلو 2- عباسلو 3- علی قلیلو 4- بشیرلو	42- طایفه جعفرقلی خانلو		
1- اختری 2- حاجیلو 3- آغا رحیم لو	43- طایفه اودولو		

ادامه جدول اسامي ايلات و طوايف مستقل دوره قشلاقي استان
اردبیل بر اساس نتایج سرشماری 1387

ردیف	نام ایل یا طایفه مستقل	اسامي طوایف	اسامي تیره ها
2	ایل قره داغ - ارسباران		
3	طایفه مستقل فولادلو		
4	طایفه مستقل شاطرانلو		
5	طایفه مستقل حاج آلو		

بر اساس نتایج سر شماری سال 1366 طایفه گیگلو در بین مجموعه طوایف شاهسون بیشترین تعداد تیره ها (25 تیره) را داشته است و کوچکترین طایفه ها نیز از نظر تعداد تیره ، طایفه های مرادلو ، رضابیگو ، ساری نصیر لو ، آرالو ، شاه علی بیگلو ، جعفرلو و یکلومی باشند . ایل شاهسون از نظر تقسیمات اجتماعی و سلسله مراتب ایلی به طایفه، تیره، اوبه و خانوار تقسیم می شود..

اطلاعات مربوط به ایلات و طوایف مستقل بر اساس تعداد خانوار و جمعیت در دوره های بیلاقی و قشلاقی در جدول ذیل آمده است . که بر این اساس بیشترین تعداد خانوار و جمعیت و به ترتیب با 7501 خانوار و 39201 نفر در دوره بیلاقی و 11951 خانوار و 61365 نفر در دوره قشلاقی مربوط به ایل شاهسون است .

ردیف	اسامي ايالات و طوايف مستقل1	اسامي طوايف					
		نام طایفه یا طوايف خانوار	تعداد طایفه تعداد خانوار	تعداد خانوار و جمعیت دوره بيلاقي در استان		تعداد خانوار و جمعیت دوره قشلاقي در استان	
				خانوار	جمعیت	خانوار	جمعیت
1	طایفه مستقل	فولادلو	166	166	1039	166	1039
2	طایفه مستقل	شاطرانلو	495	495	3012	495	3012
3	طایفه مستقل	حاج الو	13	-	-	13	61
3	ایل شاهسون	-	11951	7501	39201	11951	61365
4	ایل قره داغ ارسباران	-	193	6	45	193	1055
جمع		12818	8168	43297	12818	66532	

میشوو آراشدیرما قورپو

G

Ü

L

ə

M

A

I

L M u r a d

Yazılmayan əsərimi yaz, qələm

(Güləmail Muradın “Dağlarda şəhid səsi” kitabına ön söz)

Güləmail Murad imzası geniş oxucu kütləsinə yaxşı tanışdır. Mən də uzun illərdir onu tanıyır, dövrü mətbuatda şeirlərini maraqla izləyirəm.

Bir neçə gün öncə mənə verdiyi “Dağlarda şəhid səsi” kitabının əlyazmasını oxudum və qənaətim bu oldu ki, doğrudan da, Güləmail Murad vətəndaş şairidir. O bir ana kimi, bir Azərbaycan qadını kimi öz duyğu

və düşüncələrini şair təxəyyülünün süzgəcindən keçirərək onu ədəbiyyat materialına çevirə bilir. Bu kitabda mən iki obraz gördüm. Bir ana, qadın olan Güləmail, bir də şair səciyyəsi olan Şair Güləmail Murad. Hər ikisi yüksək vətəndaş duyğusu ilə bir-birini tamamlayır. Bir-birinə arxa, dayaq olur. Şəhidlərimizi ağlayan Güləmail, nəticədə şəhidlərimiz üçün gözəl şeirlər, poemalar, essələr, hekayələr yazan və onların adlarını ədəbiyyatda əbədiləşdirən şair Güləmail Murada çevrilir.

Bu kitab təkcə şeir kitabı deyil. Ədəbi, bədii, avtobioqrafik, tarixi, sənədli səciyyə daşıyan bu kitab orta məktəblərimiz və digər təhsil müəssisələrimiz üçün çox vacib əyani vasitə ola bilər. Burada təkcə söhbət Güləmailin kəndi Ağstafa rayonu Sadıqlı kəndinin 10 şəhidindən getmir. Burada əsas məsələ müharibənin və şəhidin fəlsəfəsidir. Şairin dünyaya yeni baxışdır. Baxın Sadıqlı kəndinin şəhidlərinə. Düz 10 nəfərdir.

Bayramov Rəhman Dursun oğlu

Bayramov Həbil Şahvələd oğlu

İbrahimov Nəzim Tofiq oğlu

Xələfov Qərib Telman oğlu

Məmmədov Məmməd Qara oğlu

Nuriyev Zabit Şamil oğlu

Ramizov Məcid Binəli oğlu

Əhmədov Əhməd Paşa oğlu

Əfəndiyev Mahir Əhməd oğlu

Ömarov Ariz Nəriman oğlu

Güləmail Murad kitabda şəhidlərin tərcümeyi- halını yazmaqla yanaşı, həmçinin onların hər birinə şeir həsr eləyib. Onların həm tarixi, həm də bədii obrazını yaradıb. Məncə, hər bir yazıçı, qələm adamı öz kəndinin, bölgəsinin şəhid tarixini yazmalıdır və onların adları fiziki coğrafiyadan öncə, ədəbiyyat sahəsində əbədiləşməlidir. Güləmail Murad təkcə Sadıqlı kəndinin şəhidləri ilə kifayətlənməyib, o həm də Azərbaycanımızın digər bölgələrindən olan şəhidlərin nakam taleyini yazıçı ustalığı ilə qələmə alıb.

Güləmail Murad deyir: “Şəhidlərin hamısı eyni yaşdadır”. Kitabın əsas ideyası kimi səslənən bu fikir

özündə çox böyük mətləbləri ehtiva edir. Dəxli yoxdur şəhid 20 –ci əsrin əvvəlinə və ya sonundadır. Babəkin dövründədir və ya 21-ci əsrin əvvəlində. Fərqi yoxdur, şəhid həmişə şəhiddi, şəhidin köhnəsi və yenisi yoxdur.

Ona görə Güləmail Murad Azərbaycanın başına gətirilən bəlaları təkcə yaxın keçmişlə bağlamır. O tarxin dərinliklərinə səyahət edir. Bu günü keçmişlə bağlayır. Bü gün keçmişin üzərində bərqarar olur. Şairin aşağıdakı iki misrasını kitabın proloquna bənzətmək olar.

Fərrux dağından

Yol alıb yola düzəldim.

Fərx dağından yol başlayan şair Bəbək dövrünə qədər gedib çıxır. Kitabda Azərbaycan xalqının mübarizə tarixini sərgiləyir. Güləmail bu tarixi səfərdə ədəbi uğur qazanır. Ona görə ki, o öz səfərini milli ruhumuzun dirçəlişi olan Fərx dağından başlamışdır.

Kitabda şəhid anaları Zöhrə və Bənövşənin ana harayı vətən oğullarını vahid bir cəbhədə birləşməyə səsləyir. Bu haraydan doğan bir nida var.” Qoymayın vətəni şəhid olmağa”.

Kitabda bütöv Azərbaycanın xəritəsi verilib. Hər başlığa uyğun şəkillər seçilib.

Güləmail xanım istər publisistik, istərsə də lirik şeirlərində doğulub boya-başa çatdığı Sadıqlı kəndinə böyük inam və məhəbbət bəsləyir.

Gül – çiçək burda da göz oxşamada,

Burda da qəlbimi söz oxşamada.

Di gəl ki, həmişə düşürsən yada,

Sadıqlım mənim!

Çeyrançöl adlanan guşə bir yanda,

Quzular döşənib döşə bir yanda,

Qarayazı adlı meşə bir yanda,

Sadıqlım mənim!

Amma şairin sevgisi təkçə öz kəndi ilə tamamlanmır, onun vətən məhəbbəti bir kəndin timsalında bütöv Azərbaycan sevgisinə çevrilir.

Kitabda şəhidlərin doğum və ölüm tarixindən sonra şair sanki ruhunun əzilmiş qanadları ilə çırpınır.

Neylim, canda qüssə - fəğan yaşadı...

Üzulsə də yenə bu can, yaşadı.

Güləmail yaxşı – yaman yaşadı,

Vaxt – vədəsiz solanları neyləyim?

Şair ana taleyini yaşayır bu misralarda. Bir az yorulsa da, bir az ruhdan düşsə də, onun misralarının altında vulkan yatır.

Kitabdakı yazıların dili oxunaqlıdır, emosinaldır. Bəzən daramtzm, təhkiyələr Dədə Qorqudun dilinə qədər gedib çıxır.

Oy... oy... oy... oy Vətən!

Torpağı şəhidli Vətən!

Neçə -neçə igidli Vətən!

Şair Azərbaycanda gedən müharibənin məğzini bütünlüklə türkçülük kontekstində görür. Ona görə şairin Qafqaz İslam Ordusunun Azərbaycana gəlməsinin 90 illiyi münasibəti ilə yazdığı şeiri maraqlı doğurur.

Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Rafiq Cəfər oğlu Alicanova həsr etdiyi “Hara gedirsən belə?”, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Gültəkin Əsgərovaya “ Gültəkin zirvəsi”, “Hacımahmudova Qaratelin 65 illiyinə” poemaları və Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı sərhədçi əsgər, baş leytenant Məmmədov Eldar Harun oğlunun xatirəsinə yazdığı, Dövlər Sərhəd Xidmətinin müsabiqəsində ikinci yerin qalibi olmuş “Qəhrəmanlı dərsi” hekayəsi sənətkarlıqla yazılmış realist əsərlərdir. Hesab edirəm ki, bu əsərlər gənclərimizdə vətənpərvərlik hislərini formalaşdırır, onlarda vətənimizə, dövlətçiliyimizə məhəbbət duyğularını daha da gücləndirir.

Kitabın sonunda Güləmail Murad qələminə müraciətlə deyir:

Heç bilirsən nələr yazmaq istəyəm?!

Qələbədən xəbər yazmaq istəyəm!

Neçə - neçə əsər yazmaq istəyəm,

Yazılmayan əsərimi yaz, qələm.

Mən də inanıram ki, bu qələm qədirbilən oxucularımıza çox maraqlı bir kitab yazıb və gələcəkdə də maraqlı əsərlər yazacaqdır.

Nizami Cəfərov,

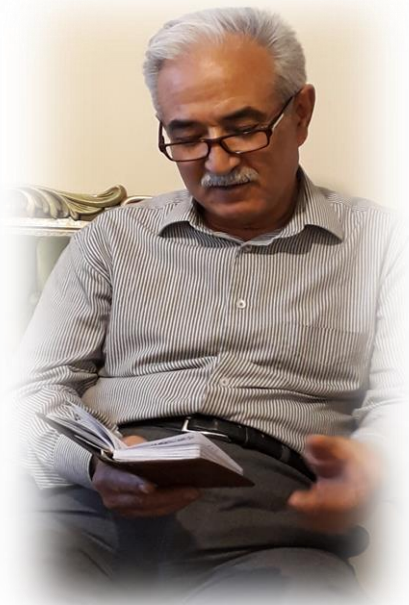
Filologiya elmləri doktoru,

əməkdar elm xadimi, professor,

AMEA-nın müxbir üzvü, millət vəkili

20.09.2014

"بهاریه"

چه خوش است در بهاران
پی تند بارش ابر
شود آسمان نمایان
و شعاع مهر تابان
کند همره‌ی باران
چه نیاز ناز گردون

تو به چشم من بهاری
متبسمی چو خورشید
دل تو سراچه غم
که در عین مهربانی
به سخن که لب گشایی
غم و شادی تو ازهم
نتوان تمیز دادن !

قصد جان کرد دلم پا به ره عشق نهاد
چه کنم با دل سودا زده عشق نهاد
آتشی زد به سرا پرده جانم این عشق
سوخت ایمانم ودین هم به سره عشق نهاد

داو اول در قمار عشق را او ساز کرد
روی خود پوشید از ما فتنه را آغاز کرد
تا به قصد بردن دل آمد آسان باخت
جان شیرین هم به سر دادم ولی او ناز کرد

ظهیرالدین محمد بابرشاه کیست

در 14 فبروری 534 سال قبل از امروز شخص بنام
ظهیرالدین محمد بابرشاه سیاست دان مدبر، صاحب قلم، شاعر با
قریحه و نویسنده توانا در یک خانواده منتسب از پدر و مادر به
شاهی در فرغانه از دار فنا به دار فانی عرض وجود کرد. این
زمانی بود که در آسیای میانه، ممالک ماورالنهر و خراسان دوره
پیشرفت علم و فرهنگ و هنر محسوب میشد. اسلاف و اجداد بابر
منسوب به چنین محیط مدنیت و ثقافت بود، که محیط و خانواده بابر
در تربیت و شخصیت او تأثیر مثبت خود را گذاشته اند.
بابرشاه بعد از مرگ پدرش در 122 سالگی در زادگاه خود
"فرغانه" تاج شاهی به سر کرد. این پادشاه نو جوان به مجردیکه بر
اریکه قدرت تکیه زد، با دسته از رقیبان قوی و فیودالان ماورالنهر
رو برو گردید. چون بابرشاه بر حسب عنعنات تورانی از طرف پدر

و مادر به مشاهیر جهان گیران چون (تیمور جهانگشا و مته خان=چنگیز خان) منتسب بود و صفات جهان داری و دلیری را هم داشت، بنا بر داشتن چنین حسب و نسب لایق مقام پادشاهی شمرده میشد. با وجود که در حادثه سن قرار داشت، رقیبان سیاسی اش او را در دیار پدریش آرام نگذاشته جنگها و توطئه های علیه او انجام داده بالاخره تمام ماورالنهر بگرفتند.

بابر شاه در سال 1509م آواره و پریشان گشت، مدتی را به عسرت تمام گذرانید، ولی هیچگاه همت خود را نباخت چون او داعیه ملک گیری داشت آرام نه نشست آسایی میانه و ماورالنهر را بحال خود گذاشته تصمیم گرفت تا خود را بکابل برساند.

در جون 1504م همراه با یاران و نزدیکان خویش که تعداد شان به 200 الی 3000 نفر میرسید با اسلحه ابتدایی شان از فرغانه به قصد خراسان به ولایت حصار "تاجکستان کنونی" آمدند، از آنجا با هواخواهان دیگرش آمو را عبور و در کمترین وقت مردم کوندوز (قندوز) و آبییک و لشکریان حاکم این منطقه را بخود جلب نموده در اواسط همین سال خود را بدوشی رسانید. بدین نحوه خود را با اموال و اسلحه سربازان تسلیم شده ی حاکم آبییک و دوشی تجهیز، در کمترین زمان هندوکش را عبور از راه هوفیان وارد کابل شده به سن 22 سالگی تاج و تخت کابل را از آن خود کرد.

بابر شاه در کابل خوش درخشید، خوشبختی ها به سراغ اش آمد، در همین شهر لقب شاهی کسب کرد. بعد از حضور بدین جا بر اکثر نقاط افغانستان تسلط پیدا کرده به عمرانات دست زد. مهمتر از همه اینکه بالای تمام رقیبانش در این ساحه فایق آمد، بعد از آن به فکر گسترش قلمرو خود شد. که در استراتژیک آن، تسخیر هندوستان قرار داشت. بالاخره بعد از چندین لشکرکشی با پر دست آورد از

لحاظ نظامی، در سال 1526م با لشکر ده هزار نفریش بالای لشکر صد هزاری نفری سلطان دهلی فایق آمد. خطبه شاهی نیز در آن دیار بنامش خوانده شد. بنیان یک امپراتوری نیرومند را در هند گذاشت که در تاریخ بنام امپراتوری بابریان هند شهرت دارد. این امپراتوری تازه، مدت سه سده طول کشید. 181 سال آن دوران قدرت، اعتبار، و افتخار بود که شهرت بابریان هند را در سراسر آسیا و اروپا انعکاس داد. در این مدت شش پادشاه بزرگ سلطنت کرد. بعداً، از قدرت شان کاسته بشکل حکومت های محلی تا دست یابی انگلیسها به هند ادامه پیدا کرد.

ظهیرالدین محمد بابرشاه نه تنها سیاست مدار بل، یک شخصیت برجسته ادبی و علمی نیز بود. شخصیت ادبی او نیز در دو بعد "در نظم و نثر" تبارز یافته بود، که در این بخشها آثاری ماندگار از خود بیادگار گذاشته است. میتوان از بابر نامه در نثر که ارزش تاریخی دارد و این کتاب در حقیقت دستور العمل است به جهت فرمانروایان عالم، و قانون است در آموختن اندیشه های درست برای تجربه پذیران و دانش آموزان روزگار. و دیوان بابر، رساله عروض، فقه مبین یا فقه بابری مشتمل بر مسایل دینی، فقهی و اخلاقی او در نظم یاد کرد که بابر را در قطار بزرگترین نویسندگان و شعرای جهان قرار میدهد. همچنان او مخترع خط بنام خط بابری نیز بود.

با بنیان گذاری امپراتوری بابریان در هند، این کشور به مرکز و تجمع شعرا و نویسندگان مبدل شد. صوفیان، عارفان، شعرا و اهل ذوق که فشار آزار و تحقیر را در وطن شان نسبت به خود احساس میکردند به هند روی می آوردند و به آرامش خاطر و با تشویق و حمایت بابرشاه و آل بابرشاه به ایجاد آثارشان می پرداختند و به خیال راحت زندگی میکردند.

ظهیرالدین محمد بابرشاه به هر جا که میرسید، دست به آبادی و عمرانان میزد. در اعمار باغ سازی و بناها ذوق سرشار داشت، تنها در محدوده کابل باغ های را بنام های نوروزی، بوستان سرای، چهار باغ، باغ بهشت، باغ بنفشه، باغ نور، باغ خلوت، باغ صورت خانه، شهر آرا بیگم، جلوخانه، اورته باغ، باغ مهتاب و باغ آهو خانه که در بابر نامه از آنها تذکر رفته و در عصر او آباد محل استفاده طنزها و بزم سازی ها بوده است یاد کرد.

بلاخره این ابر مرد تاریخ به اثر مریضی به سن 499 سالگی دار فانی را وداع گفت. جسدش ابتدا در آگره بعداً بکابل انتقال و در باغ که زیاد دوستش داشت و اکنون نیز بنامش مسمی است دفن گردید.

این هم نمونه احساس و اشعارش:

درویشان را گر چه نه از ایشانیم
لیک از دل و جان معتقد ایشانم
دور است مگوی شاهی ز درویشی
شاهیم ولی بنده درویشانیم .

Mişov araştırma qurupu

Bu sayımızda

بو ساییمیزدا

Məktəb / Aqşin Ağkəmərli	5
Mişov... / Aqshin Baba	8
Əkbərsoy Ətayə	21
Azərbaycan / Ətayə	22
Şeir / Ətayə	23
Şeir / Ətayə	24
Körpü / Ətayə	25
Körpü / Gülarə Bağirova	54
Babək Muğanlı	66

Azərbaycan Xoy / Mişov A	68
Göy gunbəz Marağa /Mişov A	71
Mənim Savalan dağım / Manaf Sababi	75
Barat Vüsal	83
Vaxt / Barat vüsal	96
Mənsur şeirlər / Musa Quluzadə	97
Qan Axir Azərbaycanda / Mişov	116
Xalxal / Mişov	120
İbne Xədun Mişov A	123
Soyux Bulaq yeradları / Mişov A	124
Bayatı / Mişov A	126
İnamlar / Ə. Mənzüri	130
Həmədan Üşaq Ədəbiyatı / Ə.Mənzüri	131
El Məsəlləri / Mişov A	133

FOLKLOR BUXÇASI

Papaq... / Mişov	138
Erməni Cinayətləri	141

2500 yaşlı Xalça / Mişov A	143
Türk Təqvimi / Elçin	146
7-min il Türk dili / Mişov A	155
Novruz.../ Kamil Allahyarov	168
Şeir / Şəhriyar	192
Aman... / Zerengiz Mansurova	195
Dərbənd dedi .../ Zerengiz Mansurova	197
Tərizdə... və Şəkiddə ... /Mişov A	200
Şah İsmayıl.../ Ramin Piriyev	201
Səfər Namə / Mucazi (Aslan)	205
Əli bəy Qlasi / Mişov A	218
Şah seven Eli / Mişov A	220
Gülə Məi Murad /A . Nizami Cəfərov.....	238
Bahar / Səcad Səidmehr	246
Babir Şah / Mişov A	248
Foto Xtirə / Mişov Dağı	255

D rn y n n vb ti g r    r  . 22.06.2017

D rn vin n vb ti g r sl ri . 22.06.2017

Dərnəyin növbəti görüşləri . 22.06.2017

D rn y n n vb ti g r      . 22.06.2017